د کتابونو په ورمو کې

(پر بیلا بیلا و اثارو لیکل شوې سریزې)

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتابونو په ورېمو کې

لیکوال

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتــاب نـــوم:	د کتابونو په وړمو کې
لـــــيکـــــوال:	محمد اسمعيل يون
خـــپـــرنـــدوی:	يون کلتوري يون
چـــاپـشـمــېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لــومـــړی چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لـــيکـــوال پرله پسې شمېره:	(۲۷)
د خـــپـرنـــدوی پرله پسې نومره:	(۲۷)
کـــــمـــپوزر:	ضياالرحمن ضيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيوليک

ګڼه سرليک مخ

ګڼه	سرليک	مخ
۱	ددې سريزو په باب څو ټکي	۱
۲	سريزه (دغشو تنده)	۹
۳	د بې هويتۍ په درياب کې د هويت ډيوه	۲۰
۴	ازمون په خپل فرهنګي ازمون کې ډېر...	۳۳
۵	يادون ((سيندونه هم مري))	۵۰
۶	له ((خيرې ګرېوانه)) تر ((کوثر جامه)) د ...	۶۵
۷	د واقعيتونو يوه هنداره	۷۸
۸	د لويديځمېشتي فرهنګي بهير يو يار	۸۰
۹	د اروا پوهنې ښوونځي	۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰	ګام پر ګام له خوشال سره	۹۰
۱۱	((لاهو)) شاعر	۹۲
۱۲	پردېس ژوند او ((پردېسي نغمې))	۹۸
۱۳	ددې اثر لیکوال او خپرندوی په باب څو خبرې	۱۰۱
۱۴	زرین انځور	۱۰۷
۱۵	((د حقوقو بنسټونه)) د استاد ستانیکزي...	۱۱۴
۱۶	د جنګي جنایتکارانو محاکمه	۱۱۷
۱۷	لغمان او اوسنی فرهنګي بهیر	۱۲۵
۱۸	پښتو غږپوهنه او ویپپوهنه	۱۳۳
۱۹	په ((زړه کلا)) کې یو عالم خبرې	۱۳۵
۲۰	((افغانان په استرالیا کې)) زموږ د تاریخ یوه ...	۱۴۲
۲۱	د فریاد سوي فریادونه	۱۴۶
۲۲	افغانستان د مکیاویلي په سیاسي...	۱۵۴
۲۳	((یوه شپه دوه خوبونه)) او د هغو تعبیرونه	۱۶۶
۲۴	((حقیقت)) او د کوچنیانو ادبیات	۱۷۰
۲۵	تر پایلیک پورته هڅه	۱۷۵
۲۶	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سريزو په باب څو ټکي

تر اوسه پورې ددې هڅو ډېر لږ بېلګې ليدل شوي، چې يو څوک دې د نورو پر اثارو خپلې ليکلې سريزې د يوې ټولګې په توګه چاپ کړي او يا دې د يوه بل ليکوال هغه سريزې يا يادښتونه راټول کړي، چې د نورو ليکوالو پر اثارو يې ليکلې وي.

يوازې استاد حبيب الله رفيع دا هڅه کړې، چې د بېلا بېلو ليکوالو پر اثارو خپلې ليکلې سريزې او يادښتونه سره راټول او په ((کتابونه او دريابونه)) نومي اثر کې يې خوندي کړي دي. ښاغلي افضل شېرزاد بيا د ارواښاد استاد روهي نږدې هغه لس عنوانه سريزې او يادښتونه سره راټول کړل او په پېښور کې يې د يوه ځانګړي اثر په توګه چاپ کړل، چې استاد روهي د بېلا بېلو ليکوالو پر اثارو ليکلي وو. نور نو تر دې دمه ماته د کوم بل چا داسې کړی کار معلوم نه دی او که وي هم څو د ګوتو په شمار دا ډول اثار به وي. په دې ورځو کې چې زه خپلې ليکنې په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

راټولوم، نو پر دې سربیزو او یادښتونو مې هم سترګې ولګېدې، چې ما د نړۍ پنځه لسو کلونو په ترځ کې د هېواد د بېلابېلو لیکوالو پر اثارو لیکلي دي. دې لیکنو ته مې یو ځانګړی باب ورکړ او په یوه ځانګړې ټولګه کې مې راټولې کړې. په خپل لاس د خپلو ټولو یا هم اکثرو لیکنو له راټولولو څخه زما هدف دادی، چې زه نه غواړم، زما پر کړي کار په ګانده (اینده) کې نور څوک ستړي شي، یا څوک پرې د راټولولو له امله خپل وخت ضایع کړي او یا هم ورته دا شک پیدا شي چې کومې لیکنې راټولې او خوندي او کومې نه کړي. په افغاني ټولنه کې ژوند ډېر بحراني دی، ان تر دې چې خلک د خپلو کورونو د مالونو خوندیتوب ته حیران دي او ایله د خپل سر په غم کې دي، پاتې خو لا د نورو د فرهنګي کار د خوندیتوب مسئله.

نو هر لیکوال ته په کار دي، چې خپل اثار په خپله خوندي کړي، کوم اثار چې په بیا چاپ او راټولېدو ارزي، هغه راټول او د بیا چاپ له لارې یې د مرګ او ورکېدو له خطره وژغوري. زموږ په فرهنګي ټولنه کې د لیکوال تر مړینې وروسته دا یو غټ بحث وي چې دې مرحوم لیکوال څومره اثار لیکلي؟ څومره چاپ دي؟ څومره ناچاپ؟ څومره یې په خپل نامه دي او څومره په بدل یا مستعار نامه؟ دغه ناندرۍ، ابهامات او کښنته پورته خبرې تر ډېره وخته د لیکوالو ترمنځ روانې وي. ددې علت دادی چې لیکوال په خپل عمر کې د خپل کړي کار سم سپیناوی نه وي کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سمه خبره ده چې مرګ نا خبره راځي او چاته له ډول و سورني سره نه راځي، خو په هر ترتیب لیکوال باید د مرګي همدغه ناخبره خطر په پام کې ونیسي او څه یې چې کړي له سره منظم او د چاپ او خپراوي لپاره یې تیار کړي. پخوا حالات ستونزمن وو، د چاپ او تکثیر شونتیاوې کمې وې او لیکوال د خپلو او نورو لیکوالو د اثارو د خوندیتوب جوګه نه و، اوس خو زمانه بدله ده، د چاپ، کمپیوټر او انټرنیټ اسانتیاوې د اثارو د خوندیتوب تضمین کوي، نو هر لیکوال ته په کار دي چې خپل فرهنګي ژوند شفاف کړي او څه یې چې کړي، هغه د ځینو په اصطلاح پر ریکارډ راولي. په هر څو کلونو کې خپل تېر فرهنګي کار او اثارو ته د لیکوال بیا نظر او ژوره کتنه هغه ته دا مسئله روښانه کوي، چې تېر یې څه کړي او راتلونکي کې ورته څه کول په کار دي؟

خپله د لیکوال اثار د لیکوال د علمي، سیاسي، کلتوري او ټولنیز شخصیت د ارزونې لپاره ښه تله ده، لیکوال باید تر هر څه لومړی د خپلو اثارو په تله کې ځان وتلي، چې څه یې کړي او څه باید وکړي؟

ما هم دا سریزې په همدې نیت بیا راټولې کړې، چې زه هم خپل ځان د ماضي په هنداره کې وګورم او نور هم ما یو ځل بیا په دې تېره ایینه کې وګوري، چې څه مې لیکلي؟ او څرنګه مې لیکلي دي؟ ما په دې سریزو کې کوم بدلون نه دی راوړی، یوازې کوم ځای کې چې چاپي تېروتنه شوې، هغه مې سمه کړې ده. دا اکثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي اثار دي، پر ادبي ليکنو سريزې څه خاص خطرناک سياسي عواقب نه لري او که يې ولري هم، ليکوال بايد هغه وزغمي، ما خپلې سياسي ليکنې هم راټولې او تر کوم خاص بدلانه پرته مې چاپ ته تيارې کړي، له نورو ليکوالو مې هم هيله ده، چې له کوم ځانګړي تغيير پرته خپلې ليکنې بيا چاپ کړي. هره ليکنه د يوه مهال د پېښو او حالاتو انځورنه کوي، او سمهالې ليکنې بايد د او سني وخت حالات منعکس کړي او د تېر وخت ليکنې د همغه تېر مهال. په دې اثر کې چې تاسو مخې ته پروت دی، پر (۲۴) بېلابېلو اثارو د چاپ پر مهال بحث شوی، ځينې په کې واړه يادښتونه دي او ځينې په کې د منځنۍ کچې او يا هم د اثر له غوښتنې سره سم سريزې. پر دې سريزو کې ما اکثره دا هڅه کړې چې نه يوازې پر دې مشخص اثر بحث وکړم، بلکې څه نا څه مې د ليکوال پر کړي کار هم بحث کړی دی. له دې څخه زما موخه دا ده چې د ليکوال د نورکړي کار د يادونې له لارې، د دې اثر شننه هم څه نا څه اسانه کېږي، خو پر ټولو اثارو دا سې نه ده. د اثر او د ليکوال د شخصيت د شننې ترمنځ، د رابطې له مخې دا کار شوی دی. پر پورتنيو اثارو سربېره ما پر ځينو نورو اثارو هم سريزې او يادښتونه ليکلي دي، خو تر دې مهاله مې لاګوتو ته رانغلل، خو پاتې اثار د ګوتو په شمار دي، اکثره هغه اثار چې تر دې مهاله ما پرې ليکنې کړې دي، همدا دي، چې دلته يې سريزې راغلې دي. دغه راز د ليکوالو پر ځانګړو اثارو مې ځانګړې تبصرې هم کړې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بېلابېلو خپرونو کې خپرې شوې دي. د بېلابېلو فرهنګي ټولنو د استازي په توګه مې، ددې ټولنو له خوا په چاپ شوو اثارو هم، د ټولنو په نامه سريزې او يادښتونه ليکلي، د هغو راوړل مې هم دلته مناسب ونه ګڼل. دغه راز په لسګونو ځوان شاعران او ليکوال مې د هغو د نثر او نظم له بېلګو سره د تېرو دوو لسيزو په بهير کې په ځينو خپرونو کې معرفي کړي، د هغو بيا چاپ مې هم ضرور ځکه ونه ګاڼه، چې هغوی بيا وروسته اکثره يا د خپلو اثارو او يا هم د نورو ادب تذکرو له لارې معرفي شول، نو ځکه خو ددې ډول ليکنو بيا چاپ ته ډېره اړتيا پيدا نه شوه. په پورتنيو سريزو کې د ليکوالو د اثارو پر مثبتو او بريمنو خواو ډېر بحث شوی، ځينې منتقدين کېدی شي له دې ډول سريزو سره موافق نه وي او ووايي چې دې کې د انتقاد مالګه نه شته، ددې ډول احتمالي نظرونو په باب بايد ووايم، چې دا سريزې د ليکوال تر بحث لاندې اثر له تشريح او تعارف سره مرسته کوي، نه دا کره کتنې دي او نه هم د يوه اثر ټوله ارزونه. موږ بايد د هغو منتقدينو په شان عمل ونه کړو چې تياري مړی ته ناست وي او پر يوه اثر باندې د چاپ تر مهاله ټوله تېره شوې پروسه له ياده وباسي. زموږ ټولنه د ځينو نورو پرمختللو ټولنو په شان نه ده، چې ليکوال يوازې د اثر د ليکلو دنده سرته رسوي، دلته چاپېريال ډېر اغزن دی، له سياسي، کلتوري او نورو تنګسياوو سره سره د يوه اثر تخنيکي چارې هم له ګڼو ستونزو سره مخ دي. زموږ يو پښتون افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال هم خپل اثر لیکي، هم یې خپله ایډیټ کوي، هم ورته خپله پیسې پیدا کوي، هم یې خپله چاپوي، هم یې خلکو ته خپله وېشي او هم یې بیا خلکو ته خپله وړیا ډالۍ کوي، دا ټول بهیر چې په حقیقت کې د څو تنو کار دی، یو زیات شمېر لیکوال یې په یوازې ځان سرته رسوي. نو په دغسې تنګو او اغزنو شرایطو کې چې د لیکوال مخاطبین هم یا لږ وي او یا د کتاب لوستنې معیارونو ته نه وي رسېدلي، پر لیکوال تر توقع پورته انتقادونه، زموږ فرهنګي بهیر ته ډېر زیان رسوي. زه خپله د یو سالم انتقاد او مثبتې کره کتنې پوره پلوی یم، خو په داسې حالت کې چې کره کتونکي خپله یو ځل ځان د لیکوال په هنداره کې ووینې چې: که دی چېرې د لیکوال پر ځای وای، له کوم چاپېریال او ستونزو سره چې لیکوال مخ دی، دی هم ورسره مخامخ وای او تر لیکوال یې ښه اثر پنځولای او چاپولای شوای، نو بیا کره کتونکی حق لري، چې پر لیکوال د شتو امکاناتو په هنداره کې، په خلاص مټ انتقاد وکړي. خو ځینې کره کتونکي په اصطلاح کره کتونکي دي، هغه دې ته ناست دی چې کوم لیکوال په ډېر تکلیف د خپل فکر او تندي په خولو یو اثر چاپ کړي، نو بیا دوی ورته قلمونه تېره کړي، داسې څه پرې ولیکي چې هغه لیکوال د خپل اثر له لیکلو پښېمانه کړي. دا ډول په اصطلاح کره کتونکي په واقعیت کې د بل لیکوال د اثارو په نقدونه او یا هم ارزونه کې خپل ژوند او شهرتویني. که هغوی څه ونه لیکي نو ده ته د کلتوري ژوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهرت هیڅ وسیله نه برابرېږي. زما لاره له داسې کره کتونکو بېله ده، خو ټولنې ته د ټولنې تر کچې د ټیټو او مبتذلو اثارو د وړاندې کولو ټینګ مخالف یم. هر اثر چې ټولنې ته وړاندې کېږي، باید د ټولنې اکثره او که نه یو ټاکلي شمېر وګړو ته خو نوی وي او باید د هغوی د ذهني کچې د لوړاوي سبب شي. په هر حال ددې سریزو چاپ مې له دې پلوه هم ضروري وګاڼه چې لږ تر لږه زموږ هېوادوالو ته د شل پنځه ویشتو بېلابېلو اثارو په باب معلومات وړاندې کړي، له دې لارې دوی له هغو اثارو سره اشنا شي او که چېرې اړتیا یې ورته احساسوله، نو خپله هغه اثر ترلاسه کړي.

زه په پای کې یو ځل بیا له خپلو ټولو او سنیو لیکوالو څخه هیله کوم، چې خپل کار په خپله راټول کړي او دا بار راتلونکي نسل ته پرېنږدي، زه د لوی خدای(ج) له درباره هیله من یم، چې زموږ د راتلونکي پښت غمونه او دردونه به تر موږه ډېر کم وي، خدای(ج) به هغوی ته د علم او پرمختګ زمینه برابره کړي او هغوی به پر داسې ګټو علمي او ورځنیو کارونو مصروف وي، چې د دوی د ژوند د سوکالۍ سبب شي. په همدې هیله پر دې سریزو دا سریزه پایته رسوم.

په ټوله فرهنګي مینه او ادب

محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان

۱۳۷۸ل کال د مرغومي ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه: د غشو تنده

د روانې لمریزې پېړۍ شپېتم کلونه او په تېره بیا د یادو کلونو وروستي پنځه کلونه، داسې مهال و چې په کابل کې د ((شعر)) او ((شعار)) ترمنځ په ډاګه پوله او برید راکښل شول. دا څه ناڅاپي خبره نه وه، تر څو لسیزو واټن وروسته د دې لاره چاره برابره شوه. انساني ذهن، د ګڼ شمېر لیکوالو او د شعر مینه والو فکر له پرله پسې کلیشه یي نظمونو، سپوره منظومو ترانو او د ((شعر)) په نوم له ډانګ پېیلو خبرو څخه

ستړي شوی و. یو داسې عاطفي، ادبي بدلون او اوښتون ته سترګې پر لار وو، چې د دوی پر ستړي احساس او فکر د کینې او غوسې پرځای د مینې او عاطفې باران وورو‌ي او شعر هم په رښتینې مانا خپل هویت ترلاسه کړي. دا وخت سیاسي فضا هم داسې وه، چې نور نو اکثره له سرو، ګرمو او اورنیو شعارونو ستړي شوي وو او ټولو یو ارام ته اړتیال لرله. د هنر ببلابېلې څانګې په تېره بیا ادبیات او په ادب کې بیا د شعر وزرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص شول. د ځینو مخورو لیکوالو په تېره بیا د څو تنو کره کتونکو له خوا په ډېره ځیرکۍ کار پیل شو او هغه شاعران چې په کلام کې یې د شعریت تومنه زیاته وه، دې ته وهڅول شول چې نور هم د خپل شعر هنري جوهر پیاوړی کړي. د کره کتونکو په ډله کې د هېواد تکړه لیکوال او کره کتونکي زرین انځور او پیاوړي کره کتونکي لطیف بهاند هڅې د زیاتې یادونې او ستاینې وړ دي. پر همدې وخت د کابل په فرهنګي ټولنو او کړیو کې د شاعر او ناظم، شعر او نظم بریدونه له ورایه د بېلېدو او څرګندېدو په حال کې وو. د ۱۳۷۱المریز کال تر پیله پورې دومره کار شوی و، چې د ادب زیاتو مینه والو د شعر او شعار ترمنځ پوله ټاکلای شوه.

ځوان شاعر صدیق الله بدر یو له هغو ځوانو شاعرانو څخه دی چې د همدغه شعري بهیر له پیل سره یې خپله شاعري پیل کړې ده. د ده د شاعرۍ د پیل پر وخت د ((شعار)) بازار ختم شوی و، ځکه نو ده د شاعرۍ دا پړاو چې له ورایه د ځینو شاعرانو په کلام کې دا وخت محسوس و، تېر نه کړ او ژر یې پر خپل کلام د شعر د هنري جوهر رنګین شال وغوړاوه.

صدیق الله بدر د دولسو کلونو په بهیر کې ښه ډېر شعرونه ولیکل او ډېرې نورې ادبي لیکنې یې وکړې، خو تر اوسه یې نه د ادبي او څېړنیزو لیکنو او نه هم د شعرونو کومه ځانګړې مجموعه چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده خپله شاعري په اوډلي او سیستماتیک ډول پیل کړې ده، د ده د شاعرۍ د لومړیو وختونو شعرونه هم پاخه ښکاري او د ابتدایي شاعرۍ په شان ډېرې کمزورۍ پکې نه لیدل کېږي، خو د دې ترڅنګ د ده د شاعرۍ د پرمختګ سرعت چټک او توپاني نه دی. د څو کلونو په بهیر کې د ده شاعري پر مختللې ده خو دا پرمختګ یو ناڅاپي نه دی، د ده د شاعرۍ وده او پرمختګ هغه پوخ پرمختګ ته ورته دی چې ورو پر مخ ځي او د تجربه کارو پوځیانو په شان تر شا خپله نیمګړتیا او خلا نه پرېږدي، بدر د یو پوه معمار په څېر دی چې د خپلې ودانۍ بنسټ په ډېر ښه شکل ږدي، ودانۍ ورو ورو ودانوي، خو ښه یې ودانوي، ده هم د خپلې شاعرۍ پیلامه همداسې را پیل کړې، نو ځکه یې شاعرۍ کې د یو مستحکم او پرله پسې پرمختګ څرکونه لیدل کېږي.

په همدې وجه د خپلې شاعرۍ په وروستیو وختو کې یې له زړه نه دومره شاعرانه غمونه راتاو دي چې ټول زړه یې د خپل ارمان جانان ته سپارلی او یوازې همدا شاعري ده چې د ده غمجن زړه ته ارام او ډاډ ببنلای شي:

داسې چې ډېر ډېر پر ماګران دی زړه مې
زما خو نه دی د جانان دی زړه مې
توري چړې پرې هر نظر پرېوزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وینـــو کـــور افغانســـتان دی زړه مـــې
ســـــتا د نظـــــر د برېوکــــو هنـــداره
د ښایســـــتونو بیابــــان دی زړه مــــې.

ځینې وختونه چې څوک یو ادبي یا هنري اثر لولي نو د هغه اثر د لیکوال د شخصیت انځور یې هم سترګو ته کېږي، کله خو لیکوال په خپله د خپل اثر مرکزي اتل وي نو لوستونکي د اثر له لوستلو څخه د هغه باطني او ظاهري کرکټر څه نا څه مجسم کولای شي، کله بیا د یو اثر د بېلابېلو کرکټرونو په څېرو کې د لیکوال د اندروني شخصیت ځینې څرکونه ښکاري. خو کله کله داسې هم وي چې د لیکوال ټولنیز-ځاني او اخلاقي شخصیت د هغه د اثر له مانیزې خوا او فکري پېچلتیا سره یو شان او یو رنګ نه وي، یانې د لیکوال فزیکي جوړښت داسې وي لکه د تورو کاڼو غر، خو د دې غره په زړه کې بیا د ښکلو غمیو یو کان هم وي. یانې داسې چې کله د لیکوال او شاعر ځاني، ټولنیز او اخلاقي شخصیت د هغه د هنري اثر له مانیز جوهر سره سمون خوري او کله هم نه یوازې دا چې سمون ورسره نه لري، بلکې له هغه سره مغایر او مخالف هم وي.

صدیق الله بدر لکه څنګه چې له نامه څخه یې څرګندېږي یو رښتینی انسان دی، همداسې په عملي ورځني او ټولنیز ژوند کې هم یو سپېڅلی او رښتین شخص دی. دلته د اروا پوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه خبره هم په یو ډول رښتیا خبري چې وایي: ((نوم د نومول شوي (اسم له مسمی) سره یو نه یو ډول اړیکې لري.))

ځرنګه چې صدیق الله بدر په ورځني ژوند کې یو سپېڅلی او رښتینی انسان دی، همدا سې یو هنري، روڼ، روښانه او سپېڅلی شخص دی. د کینې، تکلف او تصنع تورو ګردونو او پردو یې د شعر د ملکې مخ د بېځایه ابهام په حجاب کې نه دی پټ کړی. هغه هر څه چې ویلي د یو سر زوري لېوني په شان یې رښتیا ویلي او که د یار قاتل نظر یې هم انځور کړی، نو ښه صفا او د زړه د هنداري په زور یې انځور کړی دی:

قاتل نظر انځوروم د اشنا
ځکه د زړه ورته هنداره نیسم
زه یمه داسې لېونی ملګرو
اوښکه مې سترګو کې ایساره نیسم.

وایي د شاعر پوټکی ډېر زیات نازک او نری وي، د عادي پېښې پر وړاندې ډېر ژر عکس العمل ښیي او د زړه، خیال او فکر د خوب ښاپېرۍ یې دومره په زړه بیداره ده، چې په ډېره عادي خبره له خوبه پاڅېږي.

کله چې شاعر د پېښو د عاملینو ګرېوان ته په لاس غځولو کې ببوسه شي، نو مایوسه شي او له سخت رواني او روحي کړکېچ سره مخامخ شي، په همدغه حالت کې د شعر عقاب د شاعر پر سر د شعر وزرونه وغوړوي او نوی شعر راوټوکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق الله بدر هم کله کله له داسې روانې کشمکشونو او ستونزو سره مخامخ شوی دی:

اشــنا تــه خاندمــه دنیــا تــه خانــدم
د غریــب خولــه یمــه هــر چــا تــه خانــدم
ســتا مجبــوری نــه عشــقه نــه پــوهېږم
چــې چــا تــه ژاړمــه او چاتــه خانــدم
یا:
داسې رنګ بې رنګ غمونه یې خوري زړه مې
څــومره کــه هــم ژاړم ژړا نــه راځــي.

شاعر که له یوې خوا په خپلو ځاني غمونو کې غوټې وهي نو له بلې خوا ټولنیز دردونه یې هم ارام ته نه پرېږدي، هغه د ټولنې او هېواد د یوه غړي په توګه ټوله ټولنه او هېواد خپل وجود ګڼي او هر ټولنیز او هېوادنی درد تر ټولو دمخه د شاعر پر بدن احساسېږي. سره له دې چې د ده په هېواد او ټولنه کې د مادي شتمنۍ یو ځاځکی هم په برخه نه وي، خو د استاد الفت په خبره ((که په ټول وطن کې یې یوه کوډله هم نه وي نو دی به وایي چې هله وطن مې)) د ټول وطن دعوه به کوي. نو د شاعر زړه د تخیل خان او باچا دی. ټول کلی، ټوله ټولنه او ټول وطن او د هغو غمونه او دردونه د هغه شتمني جوړوي. د دردونو عوامل او له هغو نه د خلاصون لارې ګودرې په ګوته کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمر چې زمـوږ کـلي ته لار نه کوي
هـغه دوه غـرونـه نـړېدلي نه دي
هـسې لـه بـخته زورور يــو اشــنا
کـه نـه نـو چا سـترګې نيولي نه دي.

شاعر تـه تـر هر چا خپلـه پـه وينـو رنـګ ټولنـه ښـه معلومـه ده، ځکه چې د ټولنې د هر فـرد ځـاځکی وينـه تويـه شـوې، نـو شـاعر پرې خپلې اوښکې څڅولي دي، نو له دې کبلـه ده تـه تـر هـر چـا د خپل ږنګ بنګ کلي، کور، ټولنې او هېواد پـه وينـو رنـګ څېـره ښه معلومه ده. بيا نورو ته وايـي چـې کـه ((زمـوږ د کلـي پتـه)) د چا پـه کار وي نو داسې ده:

زموږ کلی
دا د دنګو غرونو شاته
که دې زړه وي
چې ته راشې
د زړګي پردې دې خلاصې کړه
پـه ځير شه
او بيا...
وګوره پـه مينه:
يوه سره د وينو ليکه
غزېدلې ده له غرونو
چې تر کلي پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسي.

شاعر دې خبرې نور هم غمجن کړی چې پخوا به کلي کې ډزې وشوې، نو په کلي کې به کوم نوی ګل (ماشوم) راټوکېدلای و او ملا به یې د تبرک لپاره په ډېره خوښۍ په غوږ کې اذان کاوه، خو اوس هر وخت په کلي کې ډزې کېږي خو دا بل ډول ډزې دي او تر ډزو وروسته زموږ د کلي ملا د جنازې مونځونه کوي، (یاس شعر). شاعر په یوه شعر کې خپله سوې لوې ټولنه له یو سوي ځنګل سره تشبیه کړې ده، چې ځو لارورکو د ځان د خلاصون په خاطر ټول ځنګله ته اور واچوه، خو په پای کې همدا اور له دوی څخه هم راتاو شو. شاعر په دې شعر کې د خپلې ټولنې د شل کلنې غمیزې د عاملینو یو ډېر دقیق انځور باسي چې څنګه یې د ځان د هوساینې لپاره ټوله ټولنه په اور وریته او وسوځوله، خو په پای کې یې دوی ته هم لمبې ورسېدې (لاروورکي لاروي) شعر.

صدیق الله بدر د شعري جولو په دو فورمونو (غزل-ازاد) کې زیاته شاعري کړې ده، آزاد شعرونه یې هم ښکلي دي، خو د ازاد شعر په انډول یې غزل کې تجربې پخې دي. د ده په غزلو کې د ژوند د بېلابېلو خواوو رنګارنګ ناخوالې انځور شوي او د ژوند ډول ډول مانیزه رنګارنګي په کې لیدل کېږي. د څو غزلو دا څو بیتونه به یې د بېلګې په توګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یارانه یې ورانه کړې زمونږ
کوم یو غماز مو په ملګرو کې شته
بدره تاو بړي لېوني چې درنه
وایه څه راز ستا په خبرو کې شته

یا:

ما د هجران خطرې وزغملې
نور ځان د وصل په خطر کې وینم
بدره اخر به شي رسوا په مینه
د مینې راز دې هر اثر کې وینم

یا:

د زړه وینه مې د هغو ګلو رنګ دی
په وړمو یې نارام زړګی قرار شي
د کابل د پېغلو زلفې شي وږمینې
چې راخور د نارنج ګل د ننګرهار شي

د صدیق الله بدر شعرونه د نورو شاعرانو په شان د ډېرو بریاوو ترڅنګ یو لړ خفیفې نیمګړتیاوې هم لري. بدر د ننګرهار د سره رود د شاعرانه سیمې بلبل دی. کله چې د هر سره رودي شاعر شاعري تر نظره تېرېږي، نو سړي ته له ورایه د ژبنۍ ستونزې مسله راتر سترګو کېږي.

صدیق الله بدر د ځینو نورو سره رودیانو په شان په کور کې فارسي وایي. ځینې سره رودیان په ځانګړي ډول لیکوال او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران داسې دي چې کورنۍ او ګړنۍ ژبه يې فارسي وي، خو ليکنۍ، قلمي او د شاعرۍ ژبه يې بيا پښتو وي. د بدر په ليک په ځانګړي ډول په شعر کې ژبنۍ نيمګړتيا ډېره کمه ده او ان اوس بېخي رفع شوې، خو د ژبنيو ترکيبونو په برخه کې بيا سړی د ځينو نيمګړتياوو او کميو احساس کولای شي.

په ټوليز ډول صديق الله بدر يو بريمن شاعر او ليکوال دی چې په اوډلي ډول يې شاعري او ليکوالي مخ په بره روانه ده. د ځينو په اصطلاح يو ژمن شاعر او ليکوال دی. دا لاندې شعر يې هم د ده د ټينګې ژمنې څرګندونه کوي:

چې کړو ښکاره د زړګي زور ملګرو
راشئ چې ودانګو په اور ملګرو

له نيمې لارې ستنېدل به څه وي
له دې نه غير چې شي پېغور ملګرو.

زه ځوان او هڅاند شاعر صديق الله بدر ته د ده په هڅاند فرهنګي يون کې د لا زياتو برياوو او نوښتونو هيله کوم.

په شاعرانه مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۷-۶-۹
کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېکسيار

د بې هويتۍ په درياب کې د هويت ډېوه

د بېکسيار قلمه دومره وکړه
د وخت پر ټنډه انسانيت وکره

په تېرو شلو کلونو کې چې زموږ پر ټولنې کوم دردوونکی ناتار تېر شو، نو د ژوند پر ټولو خواو يې خپلې اغېزې وشيندلې. د شعر نړۍ هم له دې ناتاره خوندي پاتې نه شوه. شاعران او ناظمان دواړه په يو نه يو ډول له يو فکري، سياسي او عقيده يي لوري سره وتړل شول. په پايله کې هغه کشمکش چې په سياسي برخو او ټګلورو کې موجود و، تر يوه بريده يې پر ادبياتو او په تېره بيا پر شعر هم خپل سيوری خور کړ. خو په دې منځ کې بيا ځينې داسې شاعران

او ليکوال هم راوټوکېدل، چې د کينې او سياسي غرض پر ځای يې عاطفه، احساس او لوړ انساني ارزښت د خپلې ايجادي ښکارندې محور وټاکه او داسې ادبي اثار يې رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل چې د څرنګوالي له پلوه يې تر هغو نورو ارزښت او مقام لوړ دی.

عبدالمالک بېکسيار د همدغې دويمې کټګورۍ د شاعرانو له جملې څخه دی. ده خپل شعر له همغه پيله د سياسي شعار تر بريده راټيټ نه کړ او پر خپل شاعر شخصيت يې د وخت د سياسي غوښتنو تور پورې نه کړ.

شپېتم کلونه د هېواد په دننه کې د شعار او شعر ښه ګرم پړاو و. همدغه لسيزه د بېکسيار د شاعرۍ د ټوکېدو کلونه دي، خو ده په دې کلونو کې هېڅکله هم خپله سپېڅلې شاعري د سياسي شعار ګردونو او بادونو ته پرې نه ښوده. له همدې کبله خو دی په دې کلونو کې د هېواد په دننه کې د يو شهرت ګټلي شاعر په توګه مطرح نه شو؛ يوازې هغه شاعران او ليکوال چې له ده سره يې فرهنګي اړيکي درلودل، د ده د شاعرۍ پر ارزښت پوهېدل. همدا ياده لسيزه لا پای ته رسېدلې نه وه، چې شاعر بېکسيار له خپلو شعرونو سره د خپل ټاټوبي په پرېښودلو محکوم شو؛ پېښور ته راغی، يو کال نيم يې لا تېر کړی نه و چې دلته يې هم د (شعاريت) بازار وليد او د ذهني ستړيا احساس يې وکړ، پېښور کې د ده د ازاد هنر وزرونه ونه غوړېدل، ځکه چې دلته هم د کابل په شان د ازاد ذوق او اند د شعر د شاهين پر پرواز بنديز لګېدلی و. بيا له دې ځايه لرې ((د رڼاګانو هېواد)) (ډنمارک) ته لاړ او داسې اټکلېده چې نور به

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خپل سوی لوی هېواد ور په یاد وي او نه به هم د خپلې جونګړې تیلي څراغ.

د وخت په تېرېدو سره دا اټکل بېخي اوښتې بڼه غوره کړه؛ هغه د رڼاګانو د ښار د سندرو په ګلبڼ کې د خپل ټاټوبي (د سنځل ګل شپې) هېرې نه کړې، تن یې هلته و خو روح او ارواېي دلته. دی په خپل هېواد کې د ذهني بلوغ دا سې یو پړاو ته رسېدلای و چې نور نو پردیو سندرو او د پردیو ګلونو رنګ یې پر ذهن هغه اغېز نه شو شیندلای چې د خپل هېواد، د سنځلو ګلانو او سوو ټپو پرې خورولای شو.

بېکسیار زموږ د ډېرو کلونو د یو ملي او فرهنګي سفر ملګری دی، کله چې دی بهر ته لاړ، نو تقریباً اته کاله ما و ده سره ونه شو کتلای، خو بیا مو لیکنې اړیکې پیدا شول، ما فکر وکړ چې هلته خو ببله ټولنه ده، کېدی شي د سړي پر ژوند او شخصیت ډېره اغېزه وکړي، خو ده راته په یو لیک کې لیکلي وو: ((... زه همغه مالک یم چې تاسو په کابل کې لیدلای وم، ما هېڅ تغیر نه دی کړی...)) تر لیکنیو اړیکو وروسته مې بیا په پېښور کې ولید، همغه بېکسیار و، چې پخوا و، لا کلیوال شوی و، لا صمیمي شوی، تکلف، تصنع، ځان ښودنه او د مصنوعي تبارز او شخصیت هېڅ نښې نښانې په کې نه څرګندېدې، همغه فرهنګي مینه او ولوله یې په زړه کې وه چې پخوا یې درلودله، خو نور یې دا اور په زړه کې نه شو ساتلای،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوې فرهنګي مجلې (هیلې) د خپرولو په تکل کې شو او دا یې هم وویل چې ((ګوره هېڅ ځوان لیکوال د رنه بېنوا او خفه لاړ نه شي او د هېچا لیکنې ته د سانسور زندې وانه چوئ، سانسور او د ادب د زنداني کولو ترخه تجربه خو موږ او تاسې لیدلې ده. تاسې د مجلې د لګښت په اړه هېڅ تشویش مه کوئ، زه شپه ورځ کار کوم خو د مجلې لګښت برابروم...)). ده همداسې وکړل. یو وخت ماته زموږ یو بل فرهنګیال ملګری ممتاز ارمان له مسکو نه ټیلفون وکړ چې: ((تاسو به خبر یئ که نه، چې بېکسیار په څومره ستونزو د مجلې لګښت برابروي؟ هغه د خپلې رخصتۍ په ورځو کې هم کار کوي چې مجلې ته مالي لګښت برابر کړي.)) دې سره ماته دا خبره نوره هم ثابته شوه چې فرهنګي کار او خدمت د څومره قربانیو په بدل کې سرته رسېږي، خو بېکسیار په خپلې دې قربانۍ سره د فرهنګي خدمت یو بېساری ریکارډ ټینګ کړی دی. (بېساری ریکارډ) خو ورته ځکه وایم چې تر بېکسیاره نور غښتلي، مټور، ژبور او د زیاتې پانګې څښتنان شته، خو په لوید یځ کې چا هم داسې یوې قربانۍ ته ځان ور نه کړ. البته زموږ ډېرو افغان لیکوالو او فرهنګیانو په ډله ییز او هم په ځاني ډول د یاد وړ کارونه کړي دي، خو هغه د بېکسیار په شان د خپل ځاني او کورني ژوند د قربانۍ په بیه نه دي، یو څه یې ورسره د خپل ژوند خیال هم ساتلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېکسیار پر ۱۳۷۲کال د هیلې مجلې تر څنګه د خپلو شعرونو لومړنۍ مجموعه (سوچونه او کرلېچونه) هم چاپ کړه. دې شعري ټولګې د یوه ښه شاعر په توګه په ادبي کړیو کې د بېکسیار نوم څرګند کړ. تر دې دمخه د هغه د شعرونو د څرنګوالي په اړه ول د هغه شهرت کم و.

(د سنځل ګل په شپو کې) د بېکسیار د شعرونو دویمه مجموعه ده. شاعر په خپل شعري یون کې ښه بریمن دی. خدای(ج) ورکړی شعري استعداد او خپله کسبي پوهه یې دواړه سره ډېر ښه اوډلي او د دواړو له ښکلي اوډني نه یې خواږه شعرونه ټوکولي دي. د شعر فکري او ښکلاییزه (لفظي) خوا یې دواړه په تول تللي دي. د شاعر زړه او ذهن دواړه له شتمنۍ ډک دي، غواړي لوستونکي او ټولنې ته خپل انساني رسالت تر سره کړي. د ده شعر د یو ټولنیز او ځاني درد زېږنده ده، د خپلو او پردیو غمونو د دواړو انعکاس ته یې اوږه ورکړې ده. د فرانسیس بېکن په وینا ((شاعران پر دریو کټګوریو وېشل کېږي، یو هغه دي چې د مېږي په شان ټول عمر له نورو څخه هر څه راټولوي او خپله هېڅ نه لري او بل هغه دي چې د غنې په شان هر څه له خپلې ګېډې باسي له نورو څخه هېڅ نه اخلي او دریم هغه دي چې د شاتو د مچیو حیثیت لري، پر لرې لرې ګلونو ګرځي، له هغو څخه شیره را اخلي او بیا یې په شاتو بدلوي.)) بېکسیار هم لکه د یو پتنګ په شان د خپلې ټولنې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټپي ګلونو، سویو ساندو، ټولنیزو ناخوالو او نورو ذهني ټپونو ګرځېدلای او هغه ټول یې په روح او روان سره لمس کړي او بیا یې د شعر د شاتو په کنډولي کې ټولنې ته وړاندې کړي دي. د ده شعر د همدغو پېښو انځور، د بریو او نابریو او ټکلو زړونو د اهونو هنداره ده. کله چې مورږ د ده شعرونه لولو نو په ذهن کې مو همغه پېښې او انځورونه راژوندي کېږي. د ده په شعر کې د نورو ځانګړتیاوو تر څنګ دغه لاندې ځانګړنې زیاتې څرګندې دي:

۱- صداقت او رښتینولي: د ده په شعر کې یو سپېځلی صداقت او رښتینولي ښکاري، دی څه چې وایي رښتیا یې وایي او له خپلې مینې سره رښتینې مینه لري.

د ده شعري صداقت د ده له ځاني صداقت سره هم مستقیم اړیکي لري، په ځاني ژوند کې هم داسې یو انسان دی، چې دروغ، ټګي، بازاري کېدنه، تېر ایستنه او د نورو درغلیو چل نه ورځي. وګورئ دغه شعر د ده سپېځلی صداقت په څه ډول انځوروي:

ما یو څلور بنده غزل لیکلی
هغه به وګورو لږ،
په تناره کې مېلمنو نه پاتې شونې وریجې
به سره یوځای وخورو،
ما ته تروری وېل دا ستا ډېرې خوښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د ژوند نورې څه کیسې به وکړو ،
شپې به له میندو پټ په بام ویده شو ،
تر پښلمې پورې به ستورې شمارو.

۲- فکري تړون: په شعر کې د شاعر د روحي سپېڅلتیا تر څنګ فکري سپېڅلتیا او له مقدس ارمان سره ټینګ تړون هم د شعر د مانیز ارزښت په لوړولو کې ستره ونډه لري. د لوړو اشخاصو او شاعرانو ارمانونه لوړ وي. بېکسیار هم یو ستر هېوادني ارمان ته ژمن دی. د هغه د زړه پردې د هر هغه ناتار په شمال رپې چې د ده په ذهن کې د ده د سترې هیلې (د هېوادنۍ سوکالۍ) د له منځه تلو سبب کېږي، نو ځکه خو یې په زړه کې وېره وي:

دا شپه ډېره اوږده نه شي ملګرو زه ډارېږم
د وخت کیسه توده نه شي ملګرو زه ډارېږم
دا مسته قافله د خړ ځادرو پښې لوځو
په نیمه لار ویده نه شي ملګرو زه ډارېږم

یا هم دا شعر:

د ځول شپې سرې هوا ته اور مو مړ
غواړو چغې کړو دنیا ته شور مو مړ
په پردې نظر کړه یې کړو بیا ډز
چې بیا ښه یې ورشو خوا ته ورور مو مړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- انتقادي روح: لکه څنګه چې شعر خپله د ټولنيزو ناخوالو پر وړاندې يو غبرګون دی او شاعر د دې پېښو انځور ګر، نو د پېښو د عامل پر وړاندې فکري بغاوت او نيوکه د شاعر حق دی. د پېښو بيان که څه هم د بر تريخ وي خو شاعر يې له بيان څخه ډډه نه کوي، ځکه چې ((شاعران له قيد او بنده بې پروا دي)) بېکسيار هم د يو شاعر په توګه دا رسالت تر سره کړی دی:

شروع ته اخرت وايي زمونږ د کلي خلک
مرګونو ته غيرت وايي زمونږ د کلي خلک
ښې دنګې کلاګانې کې بندې پښتنې پېغلې
بس دې ته خپل عزت وايي زمونږ د کلي خلک
برغره کې چېرته پټ دی يو ملا او بل يې زوم دی
ځانونو ته دولت وايي زمونږ د کلي خلک

يا:

د مينې نوم دې مخلوق له ژبو مرور
مرګي دې جنازې دې ټول وطن مو هديره
ورانې کوه، مرګي کوه چې نوم دې وي اتل
د هر څه اجازې دې ټول وطن مو هديره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- لفظي ښکلا: ښکسيار د خپل شعر مانيز جوهر د ښکلو کلمو په ګلابېانو کې تاو کړی. د ده د شعر لفظي خوا خوږه، نرمه، پسته او روانه ده. په شعر کې يې تکلفي او تصنعي ښکلا نه شته، د شعر الفاظ يې داسې سره اوډل شوي چې ظاهري ځلا يې دومره ښکاره نه ده چې سړی فکر وکړي شاعر په جبري ډول پرځان فشار راوړی چې حتمي بايد ښکلې کلمې وکاروي، بلکې په طبيعي ډول د شعر له مانيزې او لفظي ښکلا سره برابرې شوې دي.

وګورئ دا شعر:

((د پېښلمي په خوب ويدې پېغلې په ښي موټې کې،
رېدي د ديدن خوبونه)).

يا:

سرې کالې بيا فصلونه ښه راغلي
سرې کالې بيا سنځلې ډېرې ډکې
سرې کالې ډېر غريبانان نه يو لږ ډېره راځه.

بل شعر:

دا څنګه يو ناڅاپه راپه ياد شوې لکه هېر
د زړه په کور چې هغسې آباد شوې لکه هېر
دا چا کړې له نظره يه زما خوږه وطنه!
لوګی دې شم دا ولې يو هېواد شوې لکه هېر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- نوښت: د بېکسیار په شعر کې تر زیاته بریده نوښت لیدل کېږي. سره له دې چې په ځینو شعرونو کې به یې د پښتو شاعرۍ دودیز رنګ موجود وي او په طبیعي ډول به پکې د دودیزې شاعرۍ اغېز پروت وي، خو په ټولیز ډول د هغه شاعري له نوښته ډکه ده، زیات شعرونه یې له دودیزو شعرونو خپله لار بېلوي؛ هغه پېښې او حالات انځوروي چې تر اوسه لا ورته د ډېرو د فکر نیلي وررسېدلي نه دي. د هغه د وینا دود هم له نورو توپیر کوي. د ده په شعر کې ډېرې ((قلقلې)) نه شته، یوه ارامه وینا ده، خو دننه په کې بیا یو ((غلی شانته انقلاب دی.)) د ده له هغو شعرونو څخه چې نوی رنګ پکې زیات دی، لوستونکي په لومړي ځل ډېر خوند نه شي اخیستلای، خو چې دویم درېیم ځل یې ولولي نو زیات خوند ترې اخیستلای شي. ځینې نوي شعرونه یې داسې هم دي چې په آني ډول یې انځور تر سترګو کېږي او سړی ترې ژر خوند اخیستلای شي. دی داسې کلیوالي، څنګزنو مسایلو ته متوجه شوی، چې تر اوسه یې پښتو شاعرۍ کې بېلګې کمې وې، دا شعر یې وګورئ:

خپله
راته یې وې
((هغه پرون چې هغه زه، ته روان
د ګاونډي لور رانه وروسته کې
بیا وپوښتل چې
څه دې کېده؟
ما ورته ووې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا ((خپل))؟ دی زما))،
خو زه قسم دی ((خپلې))؟
چې لا تراوسه پورې،
ستا بس په دې ټکي ونه پوهېدم،
چې دا دې ((وینه))
که دې ((مینه)) ښوده؟.

۲- معیاریتوب: بېکسیار یو داسې شاعر دی چې د خپل فطري استعداد تر څنګ د ادبیاتو کسبي زده کړې هم لري. هغه د پښتو ژبې او ادب په څانګه کې خپلې لوړې زده کړې ترسره کړې، د همدغو لوړو زده کړو له کبله د هغه د شعر ژبه کره او معیاري ده. که په شعر کې یې ځینې سیمه ییزې پېښې او د ځاني ژوند ځینې ذهني تاثرات څرګند کړي، نو بیا یې هم د معیاري ژبې خیال ساتلی دی. له دې پرته ځینې نورې ځانګړنې هم شته چې د هغه د شعر ښکلا او ځلا یې زیاته کړې ده.

د بېکسیار د شعر په کره والي او ښکلا کې دې ټکي هم زیاته ونډه لرلې چې شاعر زیات عمر له خپل شعر سره ملګری پاتې شوی دی، څومره مینه چې ده له شعر سره پاللې، له بل څه سره یې نه ده پاللې، د هغه زیات ذهني ځواک او د زړه زور په همدې شعر کې مصرف شوي دي.

په پښتو کې دا دود دی چې زمونږ د ادبي پدیدې زېږندوی لومړی شعر لیکي، کله چې په شعر کې تر یوه ځایه د شهرت پړاو ته ورسېږي، بیا پر لیکنو پیل وکړي، بیا سیاستوال شي او بیا نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ببکسیار له پیله تر دې دمه یوازې د شعر له ښاپېرۍ سره خپله مینه لوبولې او لوبوي یې. دې کار هم د ده د شعر ښکلا زیاته کړې ده. د یو باثباته شاعر شخصیت ترڅنګ د هغه ټولنیز، ملي او ځاني شخصیت هم د زیاتې ستاینې او یادونې وړ دی. هغه په یو داسې چاپېریال کې ژوند کوي چې ډېرو په کې خپل هویتونه او شخصیتونه بایللي او د بې هویتۍ په دریاب کې داسې ډوب شوي چې بیا یې پته هم لګېدلې نه ده.

خو ببکسیار د بې هویتۍ په دې لوی دریاب کې د افغاني هویت او پښتو داسې یوه ډیوه (هیله) لګولې، چې رڼا یې نه یوازې زموږ د ستم ځپلي هېواد ګوټ ګوټ ته رسېږي، بلکې د هغو افغانانو چې په لوېدیزو هېوادو کې د هویت ورکېدنې پر یو نري رنځ اخته دي، د هغو د ویښولو لپاره هم یوه ځلانده ډیوه ده. د اوبو په منځ کې د ډیوې لګول څه اسانه کار نه دی، هغه د ببکسیار په شان اشخاصو د اندو او ژوند قرباني غواړي.

زه ورته د لوی خدای(ج) له درباره همداسې بریالیتوب غواړم.

په درناوي
د ادب په خوږه مینه
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۷-۱۱-۱۵
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازمون په خپل فرهنګي ازمون کې ډېر بریمن دی

را ویښوم د مړوند مازیګرۍ سندرې
د رباب مزو کې مې بیا د ګودر تال ګډ دی

له ډول ډول سیلیو سره سره اوس زموږ فرهنګي چاپېریال له رنګارنګ ګلانو ډک دی، خو ازمون بیا په دې نویو ګلانو کې یو ګلاب ګل دی.

هغه د خپل زړه هېنداره د مینې او عاطفې په اوبو داسې وللې دي چې د هېڅ ډول کینې ګرد یې په کې نه دی پرې ایښی. هغه سره له دې چې د دوو سترو کینه ییزو ناتارونو په توپان کې د راګیر شوي پښت یو استازی دی، خو بیا هم د اور په ژبه خبرې نه کوي، هغه د توتکیو ژبه زده کړې او په همدې ژبه یې یوازې د مینې او عاطفې سندرې لیکلي دي.

((دده په ژبه یوازې د جانان د نامه توري شنه دي)) همدغه مینه وړي توري د ازمون د ژوند او اند یوه داسې خزانه ده چې نه یې ترېنه څوک اخستلای شي، نه یې ترې اړولای شي او نه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم ترې بېلولای شي. ازمون لکه د یو سندرېز بلبل په شان پر مینه او سندرو مین دی، څکه خو ده د مینې له هغو تورو نه چې د ده په ژبه او زړه کې لیک دي، سندرې جوړې کړې او د همدې مینې په مینه پایي:

پــه ســندرو یــو مــین سندرې وایو
ستا د مینې د کعبې په طواف پایو

×××

موږه د هر چا په زړه کې کور د مینې جوړ کړلو
تنګه پر موږ خیر که تش همدا کره خاورینه شوه

له فطري پلوه خدای پاک د شاعر ختېه د عاطفې او احساس په اوبو لمده کړې، څکه خو نو د هرې پېښې پر وړاندې غبرګون خپل طبیعي حق ګڼي، ازمون هم په هغو شاعرانو کې راځي چې د شــاعرۍ فطـري جـوهر پــه کـې زیـات دی، یـو وخـت هغــه ((احسـاس)) و خو کله چې د حالاتو په بتې کې د احساس د ازموینې شېبې پرې راغلې نو پخپله په ((ازمون)) واوښت او بیا په دې ازموینه کې دومره بریمن شو چې د خپل عمر په اندول یې د اند او هڅو ثمره زیاته ده او زیاته خو باید څکه وي چې ده له خپل فطري او خدای(ج) ورکړي استعداد سره خپله کسبي پوهه او هڅې هم ملګرې کړې دي.

د ده ښـکلې او ګـلاب رنګـه شـاعري د فطـري او کسـبي استعداد د یو ځای کېدو نتیجه او ثمره ده. څکه خو کله چې موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده شعرونه لولو، نو د شعاري نظمونو پرځای له شعرونو او شعري کیفیت سره مخامخېږو، لکه څنګه چې شاعر پخپله مینه کې د انطباق پړاو ته رسېدلی او له خپل جانان سره وصل شوی، داسې یې شعري کیفیت هم ښکلی شوی دی.

ستا له مینې مې جانانه مینه زده کړه
ایله اوس مې له خپل ځانه مینه زده کړه

×××

سیوری مې بادوړی تصویر نه لرم
له سترګو پرېوتم تعبیر نه لرم
څوک به د اوښکو کفن راکړي راته
بې وسه مړی یمه ویر نه لرم.

ازمون زموږ د ټولنې یو حساس شاعر دی، زموږ ټولنه اوس له ډول ډول روحي، رواني، ټولنیزو او نورو ستونزو سره لاس او ګرېوان ده، شاعر هم د خپلې ټولنې یو انځورګر او عکاس دی، دی پخپل هنر کې د خپلې ټولنې د اوږدې غمیزې د هغې برخې یو دردونکی، عیني او رواني تصویر وړاندې کوي چې زموږ د ټولنې ګڼ شمېر وګړي د هغې قرباني شوي او نورو پرې د خپلې بېوسۍ او بېکسۍ اوښکې تویې کړي او له همدې اوښکو یې د خپل زړه شهیدو ټوټو ته (کفن) ورکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه ښښنه له تا غواړي د کفن وړی

خو شاعر له دې سترو ناخوالو سره سره بیا هم دومره مایوسه نه دی، چې د غمونو پېټی پرې دومره درونډ وي، چې د ده د هیلو ټولې ځانګې ماتې کړي او ژوند یې د تیارو کومې ته ګوزار شي، لکه څنګه چې یتیم په ژړا پوخ وي دغه راز شاعر له غمونو سره روږدی وي، غم او تخیل، درد او عاطفه د شاعر همېشني ملګري دي. تیارې د ژوند دښمنې او شاعر د رڼا پتنګ دی ځکه خو شاعر د رڼا پاللو لپاره د زړه له کومې هوډ او ژمنه کوي:

د رڼا فصل مې خدای(ج) شین که کړ د اوښکو په کر
ورتـــه ژړا بـه تـل پـه سترګـو کـې عـادت ساتـمه

څومره چې شاعر پر مینې او رڼا مین دی، دغسې له خپل هېواد، ټولنې او خپل ولس سره هم مینه لري، د شاعر د زړه د رباب تارونه ډېر حساس دي، یوازې د غم او خوشالۍ په یوه عادي باد په اهتزاز راځي خو د زړه دنیا یې بیا ډېره پراخه ده هغې کې نه یوازې د خپلې ځانې مینې غمونه، بلکې د ټول ولس دردونه ځایېږي، شاعر په ټولنیزو غمونو کې ډوب وي، ژوند یې له ټولنې سره تړلی وي.

چې په شونډو یې پترې د وینو ښکاري
هـغـه زه هـغـه وطـن، هـغه مې قام دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازمـون د شـاعرۍ مـانيز او جـوليز جوړښـت پـه طبيعـي او شعوري ډول داسې سره اوډل شوی او اوبدل شوی چې د دواړو د درنښت تله برابره ده. هغه د خپل شعر جوليز جوړښت تـه د ښکلو ګلوبيونو له پاڼو دومره ښکلې جامې جوړې کړي، چې دا لفظي ښـکلا لـه ورايـه د سـړي پـه ذهـن کـې د هغـه د شـعر د لوسـتلو د راکښـون ځـواک پيـاوړی کـوي. ده د خپـل شـعر د مانـا مرغلـره د ښـکلو وييونـو د ګلپـاڼو پـه حجـاب کـې نغښـتې او د شـعر د هـر درغـل لـه روا او نـاروا نيـوکې يـې خونـدي کـړې ده، د ده د شـعر لفظي ښکلا د ده د مانيز فقر زېږنده نه ده او نه د استاد الفت په وينا داسې ده چې ((شاعر هڅه کړې خپـل معنوي فقر د کلمو پـه ځل بل کې پټ کړي)) بلکې کوښښ کوي چې د خپل شعر ښـکلې ښاپېرۍ د تکلف په رنځ رنځوره نه کړي. شاعر پـه پـوره طبيعي او کسبي مهارت هڅه کوي چې د شعر پر حريم باندې د شعار د بريد او يرغـل مخـه ونيسـي، ځکـه خـو يـې لـه ((پـر هرونـه دي چـې خاندي)) څخه تر دې شعري يون د شعاري نظمونو د څرګندېدو مخه نيولې ده.

ازمـون هـم د هغـه شـاعرانو پـه ډلـه کـې راځـي چـې د شـعار ((ازمېښتي)) دوره يې تېره کړې نه ده، د شاعرۍ پـه پيـل کـې يـې کېدی شي ځينې داسې شعرونه وي چې شعري نيمګړتياوې به ولري، خو کله چې د ده شاعري په مطبوعاتو کې د خپرېدو او بيا د يـوې ځـانګړې شـعري مجمـوعې د چـاپ جوګـه شـوې، نـو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعاري نظمونو، سپوره پېيلو خبرو او لنډ مهاله نظمونو څخه يې په ځرګند ډول خپله لاره بېله کړې ده. د شعر د شعاري کېدو لاملونه يوازې دا نه دي چې د شعر ژبه او استر دې پيکه، سپوره، سولېدلي او بدرنګه وي، بلکې د شعر له مانيز جوهر سره هم اړه پيدا کوي، چې شاعر کومه موضوع، او پېښه او د هغو مانيز جوهر څه ډول د کلمو په شال کې تاو کړی او څه ډول يې د خپل اند د بيان لپاره بېلابېل وييونه استخدام کړي دي. ايا بېلابېل الفاظ د شاعر د فکر د لېږد ځواک لري او که نه؟ او يا هم د شاعر فکر د دې وړ دی او که نه چې ښکلې کلمې ورته وګمارل شي؟ د شاعر د شعر ځواک په همدغه تقاطع کې راڅرګندېږي، چې د شعر دا دوه جوړونکي توکي په څه ډول يو له بل سره اوبدلای، پېيلای او تړلای شي؟

لال پاچا ازمون هغه شاعر دی چې د شاعرۍ په دې اصل کې دقيق او بريمن دی. هغه د شاعرۍ دوه استعدادونه لري، يو دا چې خدای پاک پر ده د شاعرۍ فطري استعداد لورولای او بل د ده کسبي استعداد دی، ده د يو مسلکي تحصيل کړي ليکوال په توګه د شاعرۍ ډېر رغنده تخنيکي توکي زده کړي او بيا يې د عملي تجربې ترڅنګ دا دواړه استعدادونه د خپلې شاعرۍ او ليکوالۍ لپاره کارولي دي، نو ځکه خو يې شاعري تر زياته بريده په تول تللې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مانیز پلوه هم د ده شاعري لنډ مهالي او موسمي نه ده، د ده شاعري داسې نه ده چې په ټولنه کې د سیاسي بدلون په رامنځته کېدو سره له چلنده ولوېږي او د ((ځینو)) په شان خپله شعري مجموعه بیا له خلکو پټه کړي. د ده د شاعرۍ پر زیاتو ځانګو د ملي فکر عاطفي کوترې خپل وزرونه غوړولي دي. د ادبپوهانو په اند که ملي او عقیدېي فکر او ارزښتونه د یوې ټولنې د شاعر د شعر مانیز ملاتړ او منځپانګه شي، نو د شعر د ژوند دوام به یې تر زیاته وخته تضمین شي. د دې علت دا دی چې ملي فکر، عقیده یې او ملي ارزښتونه د نورو هغو په انډول باثباته او تلپاتې وي، نو هر څه چې د دې تلپاتې ارزښتونو په ملاتړ رامنځته شي، نو طبیعي ده چې عمر به یې زیات وي. د ازمون د شاعرۍ د مانیز جوړښت زیاته برخه همدا ملي فکر، درد او ناخوالې دي. خو ده یو بله ښېګڼه هم ورسره یوځای کړې، هغه د خپلې ځاني مینې، درد، عاطفې او احساس وړانګې دي چې ده له خپل ملي فکر سره تړلي او په پایله کې یې د شعر په بڼه د مینې، فکر، درد، تخیل او احساس یوه رنګینه شفاهي تابلو او ګالري زموږ مخې ته ایښې ده. وګورئ ((زخمونه د کوترو)) شعر چې په ښکلي عاطفي حالت کې لیکل شوی او د زماني واټن، لوړې ژورې یې د عمر د اوږدوالي وزرونه نه شي تړلای:

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف ته د ښایست راځي سیلونه د کوترو
اسمانه مبارک شه امېلونه د کوترو
په ځمکې د دې لوی اسمان په غېږ کې څه کیسه ده
چې اوړي ګام په ګام په کې رنګونه د کوترو
مښوکو کې راوړي د غنم وږي یې یوړ
دا ولې نن اوښتي دي فکرونه د کوترو
په ورانو ځالو راشي بیا یې اوښکو باندې نمانځي
د دمې په نیت نه راځي سوچونه د کوترو
د عشق د ژوند سندره د رباب له تارو باسي
قفس ماتوي حسنه چې وزرونه د کوترو
د مینې هنګامه د زمانې په ټټره لیکي
په تورو کې ګلونه بړدي زخمونه د کوترو.

دا لاندې شعر هم د ځانګړي کیفیت لرونکی دی:
زما د ژوند د فلسفې خوږلني داده وخته
د شاعر بخت یم د قحطۍ پر اوږو بار تېرېږم
ځان ته له سویو اسوېلو کړی د عشق جوړوم
د مین شپه یم په سوچونو کې په دار تېرېږم
ورمه په زړه کې د حالاتو د رنځونو انځور
د افغان ژوند یمه په تمه د بهار تېرېږم
غزل ته اخلم ښکلي توري او رنګونه ترینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازمونــه ســتا د پرهرونــو پــر دې ښــار تېرېــږم.

د شعر د رغنده عناصرو له جملې څخه يو هم تصوير (انځور) دی. د ازمون په شاعرۍ کې د انځور برخه هم د پام او ياد وړ ده. پـه شعر کې انځـور هم بېلابېلو ډولونـه لـري. عينـي انځورونـه، ذهنـي انځورونـه او د دواړو ترکيـب. عينـي انځـور هغـه دی چې شاعر په خپل شعر کې داسې يوه پېښه او صحنه انځور کړي چې په عيني ډول موږ په خپل ذهن کې د هغې پېښې تصوير مجسم کړای شو او يا هم که يو رسام يا انځورګر تـه د شاعر د الفاظو دا انځور ورکړای شي، نو هغـه يې بيا د کاغذ پـر مـخ انځور کړای شي. ذهني انځور هغه ته وايي چې لـه فزيکي پلوه د هغـه ترسيم ناشونی ښکاري، يوازې په ذهن کې کېدی شي د هغـه مانا جوړه او ترسـيم شـي او د لوسـتونکي او اورېـدونکي د ذهنـي خونـد جوګه شي. ترکيبي انځور دې ته وايي چې يوه برخه يې لـه عينـي او بله له ذهني انځور نه جوړه شوې وي.

د ازمون په شاعرۍ کې دا ډول انځورونه ډېر زيات دي، کله يو بيت يو انځور جوړوي، او کله هم يو ژبنی ترکيب يو انځور.

ستا د کافر نظر د تورې تېره سيورې لاندې
زما ماشومه مينه لاس په دعا خوب وړې ده

دلتـه (نظر) او (مينـه) داسې کلمې او مانـاوې دي چې هغـه پـه ذهن پـورې اړه لـري او عينـي تصـوير نـه جـوړوي، خو کلـه چې لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نظر) سره د (تورې) او (ماشومه) کلمې يوځای کېږي خبره له ذهنيت نه عينيت ته راوځي، او سړي ته له عيني پلوه داسې يو تصوير وړاندې کوي چې يو کافر له تورې سره ولاړ دی او ماشوم په شنه جامه کې ويده دی او دی پرې د ګوزار په حالت کې دی، دغسې يو عاطفي حالت د سړي پر ذهن اثر ښندي او سترګو سترګو ته يې کېږي. اوس که دا بيت انځورګر ته ورکړو په ډېره اسانۍ يې تصوير رسمولای شي.

دا بيتونه هم وګورئ:

پاولي دې پرې چې په ټټر کې دې اتڼ واچوي
د غـــنم وږي پـــه غـــزا کې ځو شملو اخيستي

×××

د چنار څانګې لـه ښارو سـره مـوسکېږي لږ ورو
سترې اروا مې شينکې ډډ ته دا ستا خوب وړې ده

×××

په مزاري تندي دې خال د کابل وځلېده
که خړ طالب په تېره غاښې د شيبر ختلی

×××

ټپو د غنم لو ته د مرغيو سيل رانغی
ټټر کې د پاوليو انقلاب کړي غځوني
د ذهني انځور په باب به دا لاندې بيت وګورو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سبا زېرې د شپو له زندې خلاص کړه
د سپېدو پـه ګـلاب توی د رڼا جام کړه

دلته د (سبا زېرې) او (د شپو زندې) ذهني انځور جوړوي او عيني تصوير کښل يې مشکل دي، د سپېدو ګلاب او د ((رڼا جام)) د ذهني او عيني تصوير يو ترکيب دی.

د مينې هنګامه د زمانې پر تنده ليکي
په تورو کې ګلونه د زخمونه د کوترو

لومړی نيم بيتي ذهني تصوير او دويم عيني تصوير جوړوي.

د بشپړو بيتونو ترڅنګ د ازمون په شاعرۍ کې زيات شمېر داسې ژبني ترکيبونه راغلي چې ډېر ښکلي شاعرانه مفاهيم، عيني او ذهني تصويرونه جوړوي لکه (د رڼا فصل، د اوښکو کفن، د زړه شپېلۍ، د څڼو سينګار، د وړمو وزرونه، د اور په ذهن، د عطرونو ځلې، د ګودر تال، زما په ژبه د جانان د نامه توري شنه دي، د شفق جام، د سهار پګړۍ، د کوترو فکر، سندريزه فضا، د ديدن فصل، د سهار اوښکه، د شراب په خم کې) او داسې نور... که په ټوليز ډول د ازمون د شاعرۍ ارزونه کوو نو ويلای شو چې د ده شاعري تر ډېره بريده د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ پر معيارونو برابره ختلای شي. که د ازمون د عمر په انډول د هغه د شاعرۍ ارزونه وکړو، نو بيا خو دی ډېر پر مختللی دی. د ده شاعري د جولې او مانا له مخې ډېره پخه نه ده، ځکه چې ازمون تر اوسه پورې ډېر ځوان دی، له ده نه د نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکري یا جولیز نوښت هیله کېدی شي. د ازمون د اوسنۍ شاعرۍ له مخې سرې ویلای شي چې د ده راتلونکې شاعري به په اټکلیز ډول تر دې اوسنۍ شاعرۍ د ځرنګوالي له مخې خوږه او پخه وي.

کله چې څوک د یو شاعر د شعر په باب ګړېږي او یا یې لولي نو د هغه خپل تصویرو ورته تر سترګو شي او دې سره سره د هغه ځاني شخصیت. څرنګه چې ازمون له ډېرو کلونو راپدېخوا زما د فرهنګي سفر نږدې ملګری دی او د فرهنګي ژوند ډېر رازونه یې ماته معلوم دي، نو دلته لازمه بولم چې د هغه د شخصیت او فرهنګي هڅو په باب هم یو څو ځرګندونې وکړم:

لال پاچا ازمون ته خدای(ج) ښه روغتیا او ښه ځواني په برخه کړې ده او دې سره سره سرشاره ادبي استعداد هم لري.

د ده طبیعي استعداد او کسبي زده کړې د دې سبب شوي چې د ده د فرهنګي شخصیت په تبارز کې مثبت رول ولوبوي.

د نورمال اقتصاد او د یو روښنفکره پلار شتوالي په فرهنګي چارو کې د ده متې نور هم پیاوړې کړې دی.

زه چې له څوارلسو کلونو راهیسې له ازمون سره فرهنګي ملګرتیا لرم، نو دا راته ښه ځرګنده شوې ده چې د ده فرهنګیال پلار ښاغلي (وطنخېل صاحب) پر خپل فرهنګیالي زوی ازمون باندې د کورنیو ستونزو، اقتصادي ربړو او د ژوند د نورو ورځنیو چارو د مشکلاتو د بار جال نه دی خور کړی، بلکې دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول اکثرو ستونزو ته يې خپله اوږه ورکړې ده. دې کار د ازمون په فرهنګي وده کې ډېر رول لرلای دی، په حقيقت کې ازمون په هغو فرهنګي اشخاصو کې راځي چې د وجود زيات ځواک يې فرهنګي کار ته متوجه دی. دا سې هم نه ده چې دی د خپل ورځيني ژوند له چارو نه ياغي دی او په خپله د ژوند چارې پرمخ نه شي وړلای، بلکې اوس دی له رواني پلوه په دې ډاډه دی چې شاته يو مستحکم ډاډ ځای او ملاتړ لري، نو کومې برياوې چې دی په فرهنګي ډګر کې ترلاسه کوي په حقيقت کې دا د هغه ملاتړ برکت دی چې دی يې لري.

څرنګه چې ازمون په کورني ژوند کې له سختو رواني، اقتصادي او نورو کړکېچونو سره نه دی مخامخ شوی، نو ځکه خو د اروا پوهنې له مخې هغه يو عقده يي انسان نه دی، د هغه شخصيت له صميميت نه جوړ شوی دی. کله چې دی له هر چا سره مخامخ شي ان که لومړی کتنه يې هم وي نو د ((ګپ شپ)) محفل پيل شي، دی په خپل صميميت کې کله دومره ډوب وي چې ځينې وخت خپل احساسات هم نه شي کابو کولای.

له فکري او د حافظې د ذهني ځواک له پلوه د هغه قوت زيات دی ځکه خو د پوهنځي په ټولو سمسترونو کې له پيله تر پايه اول نمره بريالی شوی دی.

د غيرت او زړورتوب له کبله هم د ياد وړ صفتونه لري. هغه په خپله ټاکلې فرهنګي او ملي لاره کې د خطرونو پروا نه لري او نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه د ځینو نورو په شان ((د مضر احتیاط)) په لومو کې ګیر دی.

هغه د خپل کلتور د پر وړ ارزښتونه ساتلي او پاللي دي او لا یې پالي. مېلمه پالنه، ښه چلند او له ټاکلو فرهنګي، اداري، او سیاسي اشخاصو سره ژر پېژندنه د هغه د شخصیت نوري ځانګړنې دي.

هغه تر زیاته حده د نورو پر وړاندې له کینې او لنډ فکرۍ نه پاک دی، خو د نورو د کینې او تنګنظرۍ ګوزار ته هم خپل فرهنګي برخلیک نه پرېږدي.

له دې پرته ازمون یو هڅاند او تپاند شخص هم دی او د استاد زیار په اصطلاح ((بیړندویه ژوند لوښې او ژوند دود لري)) د هغه اکثره فرهنګي کارونه په منډو او هلو ځلو کې ترسره شوي، له همدې کبله خو تر ننه پورې د ده په زیار هڅو او نوښت تر پنځوسو پورې لویې او وړې مشاعرې او ادبي غونډې جوړې شوي دي. دغه راز ده تر اوسه پورې د ځوانو شاعرانو (تر خپل عمر کښته) همزولي او ان د عمر په اندېول تر ځان نه څه نا څه مشرانو شاعرانو او لیکوالانو په روزنه، پالنه او هڅونه کې زیاتې هلې ځلې کړې او د ده دې هلو ځلو ټاکلې نتیجې هم ورکړې دي. همدغو هلو ځلو او فرهنګي خدمتونو د ده د شخصیت په وده او تبارز کې کارنده رول لوباوه، نو ځکه خو په ځینو ځایونو کې د ((ځینو اشخاصو)) له خوا د ده پر وړاندې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول ښکاره او پټو عقدو او کينو د څرګندېدو څرګونه وليدل شول، خو ازمون بيا هم خپلو هلو ځلو ته دوام ورکړ او ورکوي يې. په نتيجه کې ده د خپل کار او هلو ځلو فرهنګي ثمره ټولنې ته وړاندې کړه چې په لاندې ډول يې يادونه کېږي:

۱- د ملنګ جان خوږې نغمې، له نويو زياتونو سره، کابل، ۱۳۷۰ل کال چاپ

۲- د سين غاړې ګلونه، د لغمان د ولسي شاعر محمد نور شعري ټولګه، پېښور ۱۳۷۲.

۳- پګړۍ کې کم نه يې له کاکله ګله، د نارنج ګل په وياړ ګډ شعري غورچاڼ، اوډنه او سريزه ۱۳۷۴ل، ننګرهار، جلالکوټ.

۴- په څله کې ګلابونه، د ننګرهار د يوولسو ځوانو شاعرانو شعري غورچاڼ، اوډنه او سريزه، پېښور ۱۳۷۷ل کال چاپ.

۵- کابل د وينو او لمبو په سين کې، ګډ شعري غونډ ، اوډنه، پېښور ۱۳۷۳ل کال چاپ.

۶- پر هرونه دي چې خاندي، لومړۍ شعري ټولګه، پېښور ۱۳۷۲.

۷- برګودر، د ننګرهار د ولسي شاعر توکل شعري ټولګه، راټولونه او سريزه، ۱۳۷۷ل کال پېښور.

۸- د شګې ګل، د ننګرهار د ولسي شاعر سيد کمال شعري ټولګه، راټولونه او س ريزه. ۱۳۷۷ پېښور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- قلم او قیام، د لغمان د ولسي شاعر عبدالرحمن الینګاري شعري ټولګه، راټولونه او سریزه.
۱۰- نمجنـــې ســـترګې، د لغمـــان د ولســـي شـــاعر بســـم الله ګلکاریوال شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷ پېښور.
۱۱- سندریزې کیسې، د لغمان د ولسي شاعر شیخ احمد خان شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷ پېښور.
۱۲- منګـولې، د لغمـان د ولسـي شـاعر سـید باووجـان شـعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷پېښور.

له دې پرته یې په ولسي ادبیاتو کې نورې ګڼ شمېر علمي او ادبي پروژې هم ترلاس لاندې دي، چې په راتلونکي کې به یې د خپلې ژبې او ادب مینوالو ته وړاندې کړي.

د پښتو ولسي ادبیاتو په برخه کې د ده هڅې ځکه د زیاتې ستاینې وړ دي چې ولسي ادب زموږ د ادبیاتو یوه درنه برخه جوړوي. د حالاتو او وخت په تېرېدو سره کېدی شي د ولسي ادب یوه برخه د خلکو له ذهنونو څخه ووځي او یا د زماني تر ګردونو لاندې شي، نو دا د دغسې هڅاندو لیکوالو کار دی چې د خپل ادب غوره پانګې له احتمالي مرګ او خطرونو څخه وژغوري. زه ځوان، هڅاند او نوښتګر لیکوال او شاعر لال پاچا ازمون ته په فرهنګي چارو کې نور هم همداسې بریالیتوبونه غواړم او خپلو خبرو ته د ده په دې لاندې بیت د پای ټکی ږدم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغزي به پاڅي خلاصوي به د وږمو وزرونه
د اور پــه ذهــن نـڅوي به د عـطرونو څلي

په ټوله فرهنګي مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۷- وږی- ۲۴
جلال کوټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادون

((سيندونه هم مري))

د تېرو دوو لسيزو په بهير کې د پښتو شاعرۍ د څو مطرح څېرو له جملې څخه يو هم خداى بښلى اسحق ننګيال و. ده د

ځوانۍ په شېبو (پنځوسمو کلونو په بهير) کې شاعري پيل کړې وه، خو د ژوند تر پايه پورې له هېڅ شي سره دومره خواخوږى او نږدې پاتې نه شو لکه له خپلې شاعرۍ سره. شعر په حقيقت کې د هغه د ټکلي روح او روان د ټکورولو اغېزمنه وسيله وه. ننګيال لږ تر لږه د خپلې څلېرويشت کلنې شاعرۍ په بهير کې د شاعرۍ دومره پخې تجربې ترلاسه کړې او بيا يې د همدې تجربو له کبله دومره ښکلي شعرونه وزېږول چې په پښتو شاعرۍ کې د ښکلو غميو حيثيت لري او کولاى شي د ننګيال نوم زموږ د ولس په ذهن کې تر ډېره وخته ژوندى وساتي. شاعر هم د بل هر انسان په شان په ټولنيزو، سياسي، فکري او نورو مسايلو او چارو کې د بريو ترڅنګ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو لړ ښوییدنو، تېروتنو، هیلو او نهیلو سره مخامخېږي. کله چې پر ننګیال او دده پر شاعرۍ خبرې کېږي، نو ځینو ته ضرور د هغه د شاعرۍ ترڅنګ، د هغه د ټولنیز، سیاسي او اخلاقي شخصیت انځور هم تر سترګو کېږي. د هنرمند د پېژندنې لپاره خو تر ټولو غوره لاره داده چې د هغه خپل هنر وکتل شي. د هنرمند تخلیق او زېږونه پخپله د هغه د ظاهري او تر زیاتې کچې د باطني شخصیت هنداره ده. نو کله چې د ننګیال پر شخصیت خبرې کېږي، مجبور یو د هغه د شعر نړۍ وګورو او هغه کلمه یوه یوه تر سترګو او فکره تېره کړو چې د ننګیال له ضمیره یې سرچینه اخیستې او بیا د شعر پرښتې په خپلو اوښکو مینځلې او د مینې د نړۍ د ابدیت غېږې ته یې سپارلې ده. دا خبره د منلو وړ ده شاعر تر هغه پورې چې د فکري بلوغ پړاو ته رسېږي، د فکر ستنې به یې یو او بل فکري لور ته کږېږي. تر هغه پورې چې شاعر خپله ذهني او فکري شتمني بشپړوي تر هغه وخت پورې یې د فکري ښوییدنو اټکل کېدی شي.

ننګیال د خپلې ځوانۍ په درشل کې پر شاعرۍ پیل وکړ او دا هغه مهال و چې نور نو ټول هېواد د ((عقیدې د بحران او د معنویت د سقوط)) پر لور روان و. ګڼو فکرونو د بېلابېلو شعارونو تر پردې لاندې د هېواد د ځوان پښت د ذهنونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلونې هڅه کوله. شعارونه يې خوا ږه وو ، خو وروستي عملونه يې ترخه...

د ننګيال د ذهن يوه برخه هم د يو سياسي فکر د جال په کړۍ کې ګير شوه ، خو دې فکر لا د شاعرۍ پر بې تکلفې ښکلا خپل سيوري نه وغوړولی چې د ناورين لومړی پړاو پيل شو. بيا د ناورين د پاسه بل ناورين او غميزه راغلل چې نه يوازې زموږ د هېواد او ولس د هر ډول شتمنۍ ستنې يې ولړزولې ، بلکې له ګڼ شمېر متفکرو مغزونو څخه يې هم لاره ورکه کړه.

دې پړاو ډېر زيات دوام وموند او ننګيال هم په داسې يو جغرافيايي او مسلکي چاپېريال کې ژوند تېراوه چې هلته د يو داسې فکر واکمني وه چې د ننګيال د اصلي شاعرۍ له سپېڅلي روح سره يې تګلورې په ټکر کې و. ننګيال په دې کلونو کې لکه د نورو ګڼو ليکوالو او د فکر د خاوندانو په څېر په داسې يو جال کې راګير و ، چې تر دې دمه يې لا نه پوره سترګې رڼې شوې وې او نه يې د شعر د ښاپېرۍ وزرونو خپلواک پروازونه کولای شول. په دې پړاو کې د ننګيال فکري بلوغ هم د خپل پوخوالي پړاو ته رسېدلی نه و ، نو ځکه خو يې د هغه وخت په نظمونو (نه په شعرونو) کې يو لړ فکري ښوېېدنې ليدل کېږي ، خو پر همدې وخت بيا هم دده په شاعرۍ کې د فکري او انساني بغاوت او د عاطفي سيند د څپو يو پټ شور پروت و او داسې اټکلېده چې يوه ورځ به دده د دې فکري

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروتنې پر ځای دده د فکر او ضمیر هغه دننني نړۍ راڅرګنده او د خپل شعر ناوې به پرې سینګار کړي.

کله چې شاعر د فکري او شعري بلوغ پر لوري بریمن ګامونه اخلي، نو تپل شوی، تصنعي او ناشعوري اندود یې هم ورو ورو له منځه ځي. کله چې لږ نوره رڼایي هم راغله او په کابل کې د یو زیات شمېر لیکوالو سترګې رڼې شوې، نو هر چا د خپل هېوادني اند اصلي جوهر میندلو ته هڅه وکړه. ننګیال چې په پټ ضمیر کې یې همدا راز پټ و، له ځینو نورو څخه په دې لار کې ځو ګامه دمخه شو. جرئت او رښتینولي یې ددې مرغلرې د ځلونې او خپلونې لپاره امېل کړل. تر ۱۳۶۲-۱۳۶۴ کلونو وروسته وختونو کې په کابل کې د مقاومت د ادبیاتو او د شعر د شعري جوهر د پیاوړتیا لپاره په څرګند ډول هڅې پیل شوې. په همدې کلونو کې په څرګند ډول د شعر او شعار ترمنځ پوله ډاګیزه شوه. د ادبي مبارزې په دې تاوده ډګر کې د هېواد د پیاوړي کره کتونکي او کیسه لیکونکي زرین انځور او بیا د تکړه کره کتونکي لطیف بهاند او نور زیار او هڅې د یادونې او ستاینې وړ دي. دوی یو زیات شمېر هغه ځوان شاعران چې په شاعرۍ کې یې د ((شعاریت)) پر ځای د ((شعریت)) جوهر پیاوړی برېښېده او یا په کې د شاعرۍ تومنه څرګندېدله، دبته راوبلل چې له شعارونو څخه خپله لاره بېله کړي. ننګیال یو له هغو ځوانو شاعرانو څخه و، چې تر ټولو لومړی له همدې پیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي بهير سره يوځای شو. دا د شعر د پوخوالي پر لوري د ننګيال د بريمنو هڅو د پيل کلونه دي. دې بهير تر ۱۳۷۱ل کال پورې خپل عمر ته دوام ورکړ.

په همدې واټن کې د ننګيال شاعري، دومره خوږه، سپېڅلې او عاطفي شوه، چې د هغه محبوبيت يې د هېواد د يو ستر عاطفي شاعر تر بريده ورساوه. ننګيال د همدې کلونو په بهير کې د خپلو شعرونو څلور مجموعې (ډالۍ، سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي، هغه شپې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي)) چاپ کړل. څرنګه چې دده شعر ورځ پر ورځ د خوږوالي او کره والي پړاوونه وهل، نو په (۷۰) کلونو کې دی د خپلو شعرونو له ځينو چاپي مجموعو په ځانګړي ډول (ډالۍ او سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي) څخه څه ناڅه پښېمان و او هغه يې ((شعرونه)) نه ګڼل. د ده شاعرۍ د پرمختګ بهير دومره ګړندی و، چې د خپلې د مخنۍ شاعرۍ زياتو شعرونو ته به يې خندل، سره له دې چې دده په شاعرۍ کې د شعر اصلي تومنه او جوهر له پيله ښکاره کېده، خو وروسته وروسته يې د خوږو کلمو يو زرين شال ور په سر کړ. کله چې د ۱۳۷۱ل کال د غويي مياشتې پر ۸ نېټه په کابل کې د اسلامي انقلاب (!) په نوم يو ستر ستمي ناورين او غميزه پر افغانانو ور وتپل شول او د هېواد ټول نظام ګډ وډ شو، د ننګيال ژوند او ان دده فرهنګي کارونه هم له سختو ستونزو سره مخامخ شول. د سرو ګوليو په باران کې يې ايله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو مره وکړای شول چې خپله کورنۍ تر لغمانه پورې ورسوي، د کور شته يې ټول تيت و پرک شول او څو ځله په يوه ښار کې له يوه ځايه بل ځای ته مهاجر شو. د کور د کاليو په کيسه کې خو نه و، خو د کتابتون د چور او تالان له غمه يې له سترګو لمبې پورته کېدلې او همدا يې ويل: ((ياره پيرجانه افسوس چې دا کتابونه يې را څخه نه وای وړي)). د کتابونو غم لا نه و سوړ شوی چې د يوې درنې ګولۍ ګوزار هم ورته ور ورسېد؛ د توپ يوه ګولۍ يې څنګ ته ولګېده او څو ټوټو يې د بدن ځينې برخې غلبېل کړې. له ناروغۍ لا پوره ښه شوی نه و، چې بېرته يې د ليکوالو په ټولنه کې خپلې دندې ته ځان ورساوه. شپه او ورځ به همالته په ټولنه کې و. د ليکوالو انجمن يې هم کور و او هم د دندې ځای. څو مياشتې لا وتې نه وې چې کوم چا ورته کوم پنجشېری ولمساوه. تياره ماښام و، ډيوه يې لا لګولې نه وه، چې د وره له ټک ټک پرته دا شخص له خپلو نورو ملګرو سره يو ځای په کوټه ور ننوت. خدای(ج) خبر هغه په کوم فکر کې ډوب و، چې يو ناڅاپه يې پر دوی سترګې ولګېدې. ده لا هغو ته د ناستې او ست هيله لرله چې يو ګوزار دده ترمخه داسې راورسېد، چې دده يو غوږ يې هم د څه وخت لپاره بې حسه کړ او دا يې ورته وويل چې: ((ما چرم کن استم، سبا تا يي وقت اين اتاقه ايله مي کنی، ديګر ده اينجا نبينم ات، ای اتاق را ما برای چرم کنی کار دارم)). څو ورځې د هغه په سترګو کې له اوښکو او په څېره کې يې له يوې سترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهیلۍ پرته بل څه نه لیدل کېدل او داسې یو حالت ته په هیله و چې بیا په دې هېواد کې د یو ملي فکر د حکومت وزرې خپرې شي او د یو سوله ییز ژوند ورانګې هره خوا رڼا کړي. کال دوه لا وتې نه وو چې د طالبانو اسلامي غورځنګ پر کابل سپین بیرغونه ورپول. سهار د وخته، چې لا ډېر خلک د کابل پر فتحې خبر نه وو، زمونږ د کور ور یې ټک ټک کړ او په بېړنې ډول یې وویل: ((پیرجانه راوځه، طالبانو کابل نیولای او سقاوي ختمه شوه)). هغه د یو سپین سبا وون په هیله و، خو شاعر لکه چې ازلي بدمرغه وي. ننګیال بیا خپلې دندې ته لاړ، خو دا ځل دا دنده بل ډول وه؛ نوي نظام د لیکوالو د ټولنې پخواني تشکیل ته بدلون ورکړ، خو ننګیال بیا هم په همدې تشکیل کې پاتې شو. دا تشکیل د دولت لوړ مقام ته د منظورۍ لپاره ولېږل شو. تر هغه وخته چې د ننګیال د مقررۍ امر راته، په دې کې یوولس میاشتې تېرې شوې، خو په دې یوولسو میاشتو کې ننګیال هره ورځ د پخوا په څېر خپله دنده پرمخ وړله، یو ځل بیا یې شپې په همغه ټولنه کې شوې چې ده ته ترې د وتلو امر شوی و. ننګیال دنده سرته رسوله خو بې معاشه او بې امتیازه. ګڼ شمېر ځوان لیکوال او شاعران به ترې راتاو وو، خو یو وخت یې اقتصادي حالت دومره ویجاړ شو چې د چا خبره د پولۍ ټک ته کېناست. څو ځله یې دا خبره زما تر غوږ تېره کړه: ((یاره پیرجانه د ماشومانو غمه مې که نه وای ما په نهره هم شپې سبا کولې، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کابله نه وتلم، کابل خو زما د دردونو، غمونو، بریاوو او ماتو کور دی، زه دا کله یو ازې پرېږدم. خو افسوس چې د ماشومانو غم دی)). بیا به یې یو سوړ اسویلی وکېښ او یوه ترخه موسکا به یې پر شونډو تېره کړه. نور یې د دندې د ساتلو لپاره پیسې او مالي لګښت نه درلود، چې دی پرې خپله دنده وساتي. لغمان ته راغی او بیا یې د پېښور مخه ونیوله. په پېښور کې هم تر ډېرو انتظارونو او کړاوونو وروسته ورته د بي بي سي د روزنیزې ډرامې د لیکوال په توګه دنده وسپارل شوه. د کلدارې معاش مزه یې لا څکلې نه وه، چې د مرګ پرښتو یې روح پخپلو وزرونو کې د ابدیت پر لوري یووړ او بیا د بي بي سي راډیو له لارې دا سې یو خبر خپور شو: ((په خواشینۍ سره مو خبر ترلاسه کړی چې د هېواد نامتو شاعر اسحق ننګیال نن په پېښور کې د ۴۲ کلونو په عمر د زړه د درېدو له کبله په حق ورسېد)). د دې خبر په اورېدو سره د هېواد ټولو فرهنګیانو که په داخل کې وو او که په بهر کې داسې یو دردونکی ټکان وخوړ، چې د ټولو زړونو ته یې د غم لمبې ورسولې. دا د ننګیال د سرګردانه ژوند په باب څو یادونې وې چې دلته یې لنډیز راوړل شو. سره له دې چې ننګیال د ژوند په اوږدو کې له ډول ډول کړاوونو سره مخامخ شوی، خو د تېرو شپږو کلونو کړاوونو هغه دومره ځورولی او ټکلی دی چې نور په هېڅ وخت کې هغه دومره روحي، رواني، سیاسي، اقتصادي او نور فشارونه نه دي زغملي. د یو لیکوال په اند: ((غوره ادبیات د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختناق په حالت کې رامنځته کېږي)) او شاعر یا لیکوال د اختناق په مقابل کې له ادبیاتو څخه د یو روحي او رواني غبرګون په توګه کار اخلي.

هر څومره چې دا فشار او اختناق پیاوړی وي، عکس العمل یې هم هماغسې وي. د ننګیال د تېرو شپږو کلونو شاعري د همدغو ډول ډول ظلمونو او اختناق زېږنده ده، نو ځکه پکې سوز او درد دده تر پخوانیو شعرونو څه زیات دی.

د غم او درد په دې تېرو څو کلونو کې د ننګیال د شعر ښاپېرۍ لا پسې سینګار شوې ده. دده د فکري تګلوري لیکې او ستنې محکمې شوي او شاعر د شعر د پوخوالي، فکري ثبات او د بشپړو انساني ارزښتونو په پېژندنه او ځلونه کې بریالی شوی دی. په حقیقت کې د ننګیال د وروستیو کلونو شعرونه د هغه د ښکلې او اوچتې شاعرۍ رنګین او مانیز ګلابونه دي. (ښکاري ته) دده یو ښکلی عاطفي او انساني شعر دی چې ده د ۱۳۶۵ل کال د غبرګولي د میاشتې پر لومړۍ نېټه لیکلی دی. دې شعر نه یوازې په هېوادنۍ کچه زیات منښت پیدا کړ او ډېر اغېز یې وشینده، بلکې د شمالي کوریا په هېواد کې د ځوانانو د یو نړیوال فیستوال په ترڅ کې چې د افغاني سندرغاړو له خوا د موسیقۍ په څپو کې په سندریزه بڼه ولوستل شو، نو د ټولو اوربدونکو او مینوالو د منښت وړ وګرځېد او دې شعر هلته لومړی مقام وګټه، خو د ننګیال د شعري بهیر د پرمختګ په وجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مړینې په نږدې وختونو کې هغه دا شعر ((پوره شعر)) نه ګڼه او ویل یې چې د ((شعاریت)) نښې په کې لیدل کېږي. ننګیال د تېرو اوو اتو کلونو په موده کې ښه ډېر شعرونه ولیکل، خو د ځانګړو مجموعو او یا مجموعې د چاپ امکانات ورته برابر نه شول. له دې کبله د هغه د وروستیو کلونو شاعرۍ د شعر د زیاتو مینوالو او لوستونکو له لیده لرې پاتې شوه. ځکه نو کله چې به کوم لیکوال او یا کره کتونکي دده د شاعرۍ په باب ناسم نظر ورکاوه، نو دی به ډېر په قهرېده او ویل به یې: ((دی نو زما له اوسنۍ شاعرۍ څخه څه خبر دی هغه خو ټوله له ما سره په کتابچو کې پرته ده...)).

د ده یوه ستره هیله همدا وه چې د خپلو شعرونو ټولې مجموعې چاپ او په خپلو سترګو ووینې. د ننګیال په ژوند خو د هغه هیله پوره نه شوه، خو دادی د هغه تر مړینې وروسته، په جرمني کې د افغان فرهنګیانو او فرهنګپالو په مالي مرسته د هغه دا ارمان پوره شو. ما چې کله د هغه د ناچاپه شعري مجموعو د چاپ پر کار پیل وکړ، نو ننګیال مې یوه شپه په خوب کې ولید، خوله یې له خندا شنه وه او همداسې په خوشالۍ یې راته وویل: ((پیرجانه! زما مجموعې چاپېږي؟آ؟ بښکه والله..)) ما ورته ویل هو ستا ټول شعرونه چاپېږي. په هغه شپه له خوبه راویښ شوم، تر سهاره خوب رانغی، لاټین مې ولګاوه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګيال په چورت کې لاړم- يو ځل مې د هغه ټولې خاطرې تر نظر تېرې شوې.

کله چې مې د هغه د شعرونو توري لوستل، نو په هر توري، هر شعر او د شعر په هره پاڼه کې راتـه د ننګيال تصوير تر سترګو سترګو کېده. زه د دې شعرونو تر پايه په دې پوه نه شوم، چې زه پـه کوم حالت کې يم، لکه يو څوک چې په خلا کې روان وي.

د ننګيال د وروستيو کلونو، فکري او عـاطفي شخصيت کـټ مـټ د هغـه د اوسنيو شـعرونو لـه مـانيزې او عـاطفي خـوا سـره منطبق و. هره پاڼه کې ننګيـال و، پـه هر تـوري کې ننګيـال و، دا هغـه ننګيـال نـه و چې د خپلې شاعرۍ پـه پيـل کې او يـا تـر هغـه وروسته د څو کلونو په شاعرۍ کې ځلېده. دلته يو بېل ننګيـال و. هغه د خپلې مينې او عاطفي پر سپين آس سور او د ښاپېريو ښـار تـه روان و او لکـه لـه هغـه ځايـه يې د خپـل سـتي او ټپـي ولـس د درملونې لپاره د ښکلاوو ټکورونه راوړل. ما هره شېبه لـه ننګيـال سره خبرې کولې او دومره خبرې چې د هغه په ژوند بـه مې ورسره نه وي کړې او کېدی شي لوستونکي هم زما پـر بر خليـک اختـه شي.

خـو د دې سـوچونو او فکرونـو پـه منځ کې خوشـاله پـه دې وم، چې د هغه د ټولو ناچاپه شعرونو غټ جونګ چاپېږي. کله چې دا مجموعه چاپ شوه، نو زه به يې د الينګار د ښکلې شـاعرانه درې د بسـرام پـه کلي کې د ننګيـال پـر قبر کېدم او مبـارکي بـه ورتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړم. د هغه روح به ځومره خوشاله شي او هغه ارمان چې دده پر ژوند پوره نه شو، وروسته تر مرګه به پوره شي. په همدې هیله مې د هغه شعري مجموعې چې په کور کې وې ترلاسه کړې. هغه یوه شعري مجموعه چې کاپي یې ده سره په کور کې وه انځور صاحب ته هم لېږلې وه، هغه هم ترلاسه شوه. دا شعرونه چې ما وکتل زما په نظر کم ښکاره شول ځکه ننګیال چې به کوم شعر ولیکه نو د نورو شاعرانو په شان به یې خپلو ملګرو ته ضرور اوراوه.

حفیظ الله ګردش، صدیق الله بدر، نورمحمد لاهو او عبدالغفور لېوال ته مو د ننګیال صاحب د هغو شعرونو په باب چې په دې مجموعو کې نه وو او په ځینو اخبارونو کې په متفرقه ډول چاپ شوي وو، وویل موږ ټولو په اخبارونو او نورو خپرونو کې د ننګیال صاحب هغه شعرونه پیدا کړل چې په تیت و پرک ډول چاپ شوي وو او په دې مجموعو کې نه وو راغلي، بیا هم ماته د خپل اټکل له مخې دا شعرونه پوره نه برېښېدل. د کتاب د تورو لوستل بشپړېدو ته نږدې شوي وو، چې یو ځل بیا په لغمان کې د ننګیال صاحب کور ته لاړم. د هغه مشر زوی (ارش) ته مې د ننګیال صاحب د یو داسې عکس یادونه وکړه، چې تراوسه په خپرونو کې چاپ شوی نه وي او هم مې ورته وویل چې د ننګیال صاحب کتابونه او پاڼې یو ځل بیا وګوري، ګوندې څه شعرونه یې ترلاسه شي. هغه ماته وویل: ((موږ څو ځله د خپل پلار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه او یادښتونه واړول راواړول، څه چې وو هغه مو تاسو ته درکړل خو موږ به یوځل بیا هم ټول کور وګورو)). په پېښور کې د مجموعې کار د بشپړېدو په وروستیو شېبو کې و، چې د ننګیال صاحب زوی (ارش) په ډېرې بیړې له لغمان نه ځان راورساوه او د ننګیال د شعرونو یوه بله کتابچه یې هم راوړه. ما چې د ننګیال صاحب دا شعرونه وکتل، دومره خوشاله شوم چې د ټولو ستړیاوو بار مې یو ځل له اوږو لرې شو. بیا مې دا ټولې کتابچې له اخبارونو او خپرونو او په متفرقه ډول راټول شوي شعرونه سره پرتله کړې، تکراري شعرونه مې ترې لرې کړل، دغه راز مې دده له دوو چاپ شویو شعري مجموعو (هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي) څخه یو شمېر شعرونه ورسره یوځای کړل.
اوس تر زیاته بریده پر دې باوري یم چې د ننګیال نور شعرونه به نه وي پاتې. ده له خپل ناوډلي (نامنظم) ژوند دود سره سره د خپلو شعرونو د ثبت انتظام ته ډېره پاملرنه کړې وه. له دې څخه دا څرګندېږي چې ننګیال تر خپل ځاني ژونده هم له شعر سره ډېره مینه درلوده، ځکه چې هغه د خپل ژوند د ښېرازۍ مېړنی نه و، خو د ښکلې شعري شتمنۍ څښتن و. ده انځور صاحب ته د یو لیک په ترځ کې لیکلي وو: ((څو شعرونه مې له ((سپنتا)) سپین ږیري سره پاتې شول او له ما سره یې اوس کوم نقل نه شته، هغه غوښتل څه پرې ولیکي خو حالاتو وخت ورنه کړ، که چېرې مې بیا ومو ندل نو در وبه یې لېږم)). له ((سپین ږیري)) څخه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقصد (ښاغلی سليمان لايق) دی چې ننګيال ورسره د شاعرۍ ښه ملګرتيا لرله. دا چې دا شعرونه به پياوړي شاعر سليمان لايق سره وي او که نه؟ زه خبر نه يم. د ننګيال صاحب د شعرونو د کتابچو او د شعرونو د نېټه ليک له تسلسل نه داسې ښکاري چې د ننګيال صاحب نور شعرونه به نه وي پاتې. دا ليک هغه انځور صاحب ته له کابل نه د ۱۳۷۱ل کال د زمري پر ۱۲ نېټه ليکلی و. تر هغه وروسته د څو کلونو په ترڅ کې هغه خپل شعرونه له سره په نويو کتابچو کې ليکلي وو او د هغو شعرونو بل نقل هم ورسره موجود و، چې انځور صاحب ته يې لېږلي وو، نو کله چې انځور صاحب ته د لېږلو شعرونو نقل وروسته ترتيب شوی نو دغه راز به ښاغلي سليمان لايق ته ورکړل شوي شعرونه هم بيا له سره په کتابچو کې ليکل شوي وي. بيا هم که ښاغلي لايق سره دا شعرونه موجود وي او هغه ددې مجموعې له شعرونو سره پرتله کړي او کوم چې په دې مجموعه کې راغلي نه وي، ترچاپ وروسته د هغو د خوندي کولو هڅه وشي، نو دا به پښتو ادب ته يو ډېر ګټور کار وي.

د ننګيال دا مجموعه (سيندونه هم مري) د هغه د (ښېرې په مالت کې، نه جام نه څادر، دا جل دا برسات، سيندونه هم مري، ځينې متفرقه شعرونو او د چاپ شويو دوو مجموعو هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي) له څو شعرونو څخه جوړه ده. ددې مجموعې چاپ د پښتو شعر په ځانګړي ډول ازاد شعر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه کې یوه ډېره په زړه پورې، درنه او ارزښتمنه ډالۍ ده. خو له دې درنې ډالۍ سره سره به مو دا ارمان تل په زړه کې پاتې وي چې: ((کاشکې ننګیال ژوندی وای چې دا سې نورې ښکلې او ارزښتمنې ډالۍ یې خپلې ژبې ته وړاندې کړې وای)). ننګیال ته دعاګانې.

په مینه او درناوي

محمد اسمعیل یون

۱۳۷۷ل کال- لیندۍ

پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ((خيرې ګرېوانه)) تر ((کوثر جامه)) د اوښکو او اسوېليو مزل

تل مې له ځانه دا پوښتنه کوم
طـواف بـه کله لـه وطنه کـوم
زمـا کـعبه زما جنت وطـن دی
لـمونځ بـه يې کـله په لمنه کوم.

کله چې پر افغانستان دا تېر شلکلن ناورين خور شو او بيا يې بېـل بېـل بشـپړتيايي پړاوونـه ووهل، نو پـه هر پړاو کې د هېواد زياتـه علمـي پانګـه تبـاه شـوه، د ((مغزونو فرار)) پيل او د وخت پـه تېرېـدو سـره پـه هېـواد کـې يـو فرهنګـي تشـيال (خـلا) رامنځتـه شـو. شـاعران او ليکـوال چـې د ټولنې ذهني مخکښـان دي، هېواد

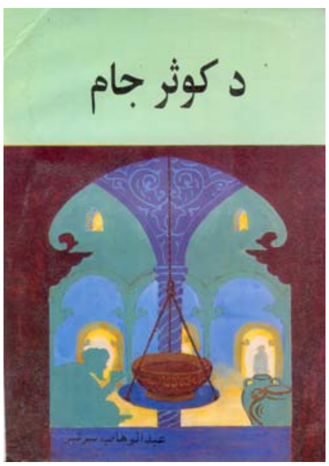

پرې سور تنور شو، زيات شمېر يې نورو هېوادونو تـه مهـاجر شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمني هم يو له هغو هېوادونو څخه دی، چې ګڼ شمېر افغان ليکوالو او شاعرانو ته يې پناه ورکړې ده. داسې اټکل کېده چې دا افغان ليکوال به هم د وخت په تېرېدو سره د همغو ټولنو په ژوند لوښي کې حل شي او خپل رنګ او اند به بايلي.

خو شاعران او ليکوال د غم پر ورځ پيدا وي، خدای پاک که له يوې خوا د ژوند د سختو ازمېښتونو په بټيو کې ازمويلي وي، نو له بلې خوا يې پرې د مينې او عاطفې خوږ او نرم باران ورولی وي، زړونو کې يې د مينې خزانه او يوه بهانده چينه وي چې هېڅ وچېدا نه لري. بل ستر نعمت دا دی چې خدای(ج) شاعر د خپل ټاټوبي، ولس او هېواد له مينې سره داسې روږدی کړی وي، چې هر مهال او هر ځای کې چې اوسي، د خپلې مينې لمنه يې نيولې وي. ځکه نو افغان ليکوال او شاعران که پردي وطن ته هم لاړل، خو پردي نه شول.

دوی اوس هم د ګلو په بستر کې پر لمبو ژوند تېروي، جسم يې هلته خو اند او روح يې دلته دی. اوس پر هره مياشت د لويديځمېشتو افغان ليکوالو، شاعرانو او فرهنګپالو له خوا په بېلابېلو برخو کې دومره علمي، ادبي او تاريخي کتابونه چاپېږي، چې په هېواد کې تر حکومتي سطحې څو ځله زيات دي. يوازې همدا جرمني به د بېلګې په توګه راوړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس په جرمني کې ګڼ شمېر افغان لیکوال او فرهنګپال د افغاني فرهنګ د خدمت لپاره هلې ځلې کوي. په جرمني کې ((د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا)) ټولنه چې ښاغلی خلیل الرحمن رسولي، جمال الرحمن او ډاکټر خوشال روهي یې مخکښ هڅندویان دي، نور ګڼ شمېر لیکوال او فرهنګیان یې سره راټول کړي، ځینې مهم آثار یې چاپ کړي او چاپوي یې. ((د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه)) چې د هېواد تکړه لیکوال زرین انځور یې مشر دی- د شېرولي شېر، استاد محب، شېرین ګردیوال او نورو ګڼ شمېر لیکوالو هڅې یې سره یوځای کړې. مهم آثار یې چاپ کړي او چاپوي یې. د ډاکټر یحی وردګ په مشرۍ ((د افغانستان معلوماتي مرکز)) د افغانستان په اړه افغانانو او نورو ته په زړه پورې معلوماتي آثار وړاندې کوي. ښاغلی امام الدین ساپی په پېښور کې ((د پښتو څېړنو مرکز)) پرانیستی او هېواد ته د سترو فرهنګي خدمتونو جوګه دی. ښاغلی کبیر ستوري د خپلو سیاسي هڅو ترڅنګ یو لړ فرهنګي خدمتونه هم تر سره کړي او تر سره کوي یې. عبدالقادر ودان د کمپیوټري خدمتونو له لارې د هېواد ملي ژبه له تخنیک او علمي چارو سره غاړه غړۍ کړې. محمداجان یار، مبارز ځاپي او ځینو نورو لیکوالو د خپلو او نورو شعري مجموعو د چاپ له کبله خپله فرهنګي مینه په زبات رسولې. ښاغلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اعظم عبیدي د ((اسمايي)) په شان د يوې ښکلې مجلې د چاپ له کبله خپله هېوادنۍ او فرهنګي مينه په ډاګه کړې. ښاغلي رمضان، اجمل روهي او نورو افغان ځوانانو په خپلو منډو ترړو له هېواد سره خپله مينه زبات کړې او داسې نورې ډېرې بېلګې چې دلته يې د ټولو راوړل د دې ليکنې اړتيا نه بولو.

ښاغلی عبدالوهاب سرتېر هم د دغه مهاجر فرهنګي بهير يو بلبل دی. سرتېر په دې موده کې ګڼ شمېر شعرونه ليکلي، چې زيات شمېر يې تر هېواده بهر په افغاني خپرونو کې خپاره شوي دي. ((خيرې ګرېوان)) د هغه د شعرونو لومړۍ ټولګه ده چې د همدې کال په پيل کې په پېښور کې چاپ شوه او دا دی د همدې کال په پای کې ((د کوثر جام)) په نوم د هغه د شعرونو دويمه ټولګه چاپېږي.

سرتېر يو رند، بې پروا، سرزوری او مستانه شاعر دی، هغه تل د حالاتو پر وړاندې ودرېدلی او په خپل کلام کې يې هغه څه انځور کړي چې ده ليدلي، حس کړي او درک کړي دي، د وخت واکمن ده ته ګواښېدلي او دی د شعر په وسله سمبال هغو ته. ده له هرې شپې او هرې تيارې سره ډغره وهلې او دا يې له خپلې مينې سره لوړه کړې ده:

زما ډغرې چې له شپې سره دي وجه داده
مينې زما را اچولی دی قسم غاړه کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرتېر په رښتيا هم يو سرتېرى انسان دى، هغه د ژوند زياته موده له حالاتو سره مخالف پاتې شوى، هر وخت يې د يو مست لېوني په شان د زمانې ګرېوان نيولى او د نورو خلکو په څېر دومره هوښيار نه دى، چې پر هر وخت له وختونو سره غاړه غړې شي. هغه څوک چې سرتېر له نږدې نه پېژني، هغه ته ځرګنده ده، چې دى يو سرغندوى انسان دى؛ د تنګو او سختو شرايطو پر وړاندې د بغاوت جذبه يې ډېره پياوړې ده. له همدې کبله خو بېلابېلو رنګونو بدل نه کړ او د هر زورواک او بې باک پر وړاندې د خپل مسوولیت تر بريده ودرېد. ده په هېوادنۍ کچه د وخت هر ګوډاګى د خپل قلم په تېره ژبه وغنده او د هغه د منفي شخصيت ځرنګوالى يې خلکو ته ځرګند کړ؛ له تېرو ګوډاګيو رانيولې تر دې دمه پورې:

يــو د اخونـــد بـــل د چـــودري ګـــوډاګی
کـــه داســـې ونـــه کـــړي خـــو مـــري ګـــوډاګی
ربـــه پنـــاه ورکـــړه ملـــت تـــه زمـــوږ
مـــرض نيـــولی دی ســـاري ګـــوډاګی
قـــانون او ســـوله پـــه توپونـــو ولـــي
غـــواړي لـــه زړه نـــا کـــراري ګـــوډاګی
خالقـــه خدايـــه تـــه خـــو وينـــې دا تـــول

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ خو سترګې نه لري ګوډاګی
د ځان او خپل بادار په ګټه بولي
دا ګډوډي او خود سري ګوډاګی...

عبدالوهاب سرتېر د جګړې زیاته موده په خپل هېواد کې پاتې شوی، د کرکې، کینې، اور، وینو او ټولو ناخوالو ټپونه یې هم لیدلي او هم حس کړي، نو ځکه خو د جګړې د اورنیو شپېو د پای ته رسېدو هیله من دی. هغه مینه او عاطفه د انسان د ذهني سترېا د له منځه وړو یوه اساسي وسیله او دمه ځای ګڼي. د مینې غېږه داسې یو لامل ګڼي، چې په هغه سره د بشر د ژوند دوا تضمینېږي، ډېرې رواني غوټې پرې اوارېږي او بیا په دې مینه کې ژوند کول او پر هغې کړېدل یو خوند او لذت ګڼي:

ساقي جام را جام د مینې
کړه نظر او پام د مینې
چې ترڅلی پورې ژوند دی
دی لازم دوام د مینې
ساقي بیا سرتېر اخیستی
نن له تا الهام د مینې...

×××

(c) ketabton.com: The Digital Library

یمه لېوال مصیرانه د مینې
زړه چې زما دی خزانه د مینې
له محتسبه ګیله نه ده پکار
چې شوه دښمنه زمانه د مینې
کړاو په مینه کې په خپله کیف دی
په اور چې سوزي پروانه د مینې
په چا به ښه په چا به بده لګي
خو ما سُر کړې ترانه د مینې
له ما سرتېر سره یو زړه دی منم
چې له پخوا دی نذرانه د مینې.

سرتېر پر ۱۹۹۳م کال د هېواد له غېږې لرې؛ جرمني ته مساپر شو، دغه پردیس ژوند له هېواد او خپلو خلکو سره د هغه د مینې سوز او ولوله لا پسې زیات کړل. ده په همدې څو کلونو کې زیات شمېر شعرونه او نظمونه ولیکل، چې زیاته برخه یې د هېواد او ولس مینې او درد نیولې ده. په دې ټولګه (د کوثر جام) کې داسې شعرونه او نظمونه راغلي چې له خپل ولس او هېواد سره د شاعر رښتینې، بې تکلفه سپېڅلې او رڼه مینه په ډاګه څرګندوي. هغه هېڅ شي هم، دومره ځورولی نه دی لکه له خپل هېواد څخه لرېوالي. کله کله ځینو ته داسې فکر پیدا کېږي ((چې څه دوی خو ښه دي، ځانونه یې د اور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وينو له څپو څخه ايستلي او د ګلونو ديار ته يې پناه ور وړې ده))، خو په حقيقت کې ډېر کم خلک پوهېږي، چې شاعر او ليکوال دننه پر زړه داغلی وي؛ که په ظاهره هر څومره روغ رمټ ښکاري، خو زړه او روح يې ټکلی وي. سرتېر هم له همدغو پر زړه داغلو شاعرانو څخه دی، چې يوه شېبه يې هم خپل هېواد له ياده وتلی نه دی. هغه وايي: ما چې په المان کې څه ګټلي هغه يوازې همدا يو څو شعرونه دي او بس:

دا يو څو ساده شعرونه يې حاصل دي
ما سرتېر چې په المان کې ګټه کړې

هغه پر اروپا مين نه دی، خو مجبوريت او قسمت پسې اخيستی، دی د خپل وطن اغزي د نورو په ګلانو نه بدلوي:

سرتېر مين په اروپا نه يمه
څو ورځې ژوند مې په قسمت دلته دی

×××

خلکو زما يې له المان سره څه
سرتېر وطن لرم افغان يم ځمه

×××

زما د خپل وطن اغزي ښکلي دي
د جرمني او د فرنګ له ګلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

×××

وطنه ډېر هره خوا وګرځېدم
بله خوږه نه وه له تا نه غېږه

له دې درد سره کله بیا یو بل داسې درد هم مل شي، چې په زوره دې یو څوک مجبوروي، چې ولولې دې راوپارېږي او غبرګون وښیي، دا درد د ملي ژبې او هېواد ګډ درد دی:

مخاطب چې په پښتو ژبه غلیم کړم
اورېدو د خپلې ژبې مې حلیم کړم
خپل وطن زما د مینې مدرسه ده
زه سرتېر پکې سبق وایم تعلیم کړم.

((د کوثر جام)) شعري ټولګه کې داسې نور ښکلي غزلونه او نظمونه شته چې لوستونکي به یې په خوند ولولي. شاعر د خپل اند مرغلره د تخیل په وزرونو وړې، ((د کوثر په جام)) کې یې غوټه کړې، پرېوللې یې ده او بیا یې د الفاظو جامه ور اغوستې، ده هغه څه په دې جام کې میندلي، لیدلي او نور یې لا هم په لټه کې دی، چې ده ته د یوې ښکلې محبوبې حیثیت لري او نور څوک پرې نه پوهېږي.

خلک په دې حقیقت پوه نه دي لا
کوم چې لټه د دلبر په جام کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لـــــوړو ځـــــوکو او اســــمان پــــه لـــوري
کــومـــــه الـــــوزم ســــفر پــــه جـــام کــــې

نــــړۍ او ژونـــد چـــې دواړه ښــــکلي ګـــوري
ســـــرتېر لمبلـــــي د کــــوثر پــــه جــــام کــــې.

لکه څنګه چې دمخه مو وویـل، سرتېر داسې یو انسان دی چې د حالاتو او واکمنو هېڅ ډول پروا یې نه ده کړې، د بغاوت او بې پروایۍ یو ځانګړی ژوند لوښی او ژوند دود لري او د اوډلي (منظم) ژوند ډېر جوګه نه دی، همداسې یې په شاعرۍ کې هم د ځینو کره کتونکو د شعري حدودو او پولو پروا ساتلې نه ده. هغه له **۳۲** کلونو راهیسې شعرونه لیکي او د دې مودې په شاعرۍ کې هم د خپل زړه پر لاره تللی دی. زه چې دا لیکنه کوم، نو ټول عمر مې **۳۱** کلونو ته رسېږي، یانې د سرتېر شاعري زما له عمر څخه **۵** کاله مشره ده. زه نه غواړم د هغه د شاعرۍ د جولیز اړخ څه شننه وکړم او یا هم پرې نیوکه! خو دومره وایم کېدی شي لکه څنګه چې په سیاسي او ټولنیزه برخه کې د سرتېر، حالاتو او د وخت د واکمنو ترمنځ د نظر اختلاف و، دغسې دده د شعرونو پر جولیز اړخ د ځینو کره کتونکو له خوا نیوکې وشي. خو څنګه چې سرتېر په خپله یو بې تکلفه انسان دی او له هر ډول تصنع

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان ښودنې څخه لرې دی، همداسې یې شعرونه او نظمونه هم بې تکلفه دي.
د ده کلام ساده، روان او ټولو ته د پوهېدو وړ دی، هر څوک یې په لومړي ځل لوستلو او اورېدلو پر مانا پوهېږي، په ځانګړي ډول هغه وخت چې سرتېر صاحب یې په خپله اوروي. د ده د کلام مانا په آنې ډول د لوستونکي ذهن ته پرېوزي او ژر ترې خوند اخیستلای شي.
ځینې شعر پوهان فکر کوي، هغه شعرونه چې مانیز بار یې دروند او یا څرګند وي، هغې ونې ته ورته دي چې ژر رسېږي، ژر مېوه کوي، خو ژر بېرته له منځه ځي. مانا دا چې ونه دومره مېوه نیسي، چې یا د هغې شاخونه ماتوي او یا یې ژر زړوي، خو هغه شعرونه چې د مانا له وزن سره یې د لباس یانې الفاظو ظرفیت، ښکلا او قوت برابر وي هغه ونې ته ورته دي چې د خپل ځواک په اندازه مېوه نیسي او ډېر عمر کوي. هر کله چې پر الفاظو باندې مانیز بار زیات شي، نو د مانا هغه برخه چې باید پټه او په پرده کې وساتل شي، د الفاظو د لباس له یوې څنډې څخه ځان څرګندوي، همدغه ځای کې تر ((شعریته)) د ((شعاریت)) تله درنېږي.
د سرتېر صاحب په یو شمېر غزلونو کې د شعر شعریت ته ښه پاملرنه شوې، د شعر د هنري اړخ او مانا تول یې برابر دی لکه دا غزل:

تورې مې لړې د خپګان ګرځي په غرونو د زړه
لکه باران مې را اورېږي په داغونو د زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مایوسۍ د ماتو اوښکو له کاروانه سره
اوړي مې خاورې په ناکامو ارمانونو د زړه
یو څو بې وسه اوښکې به مې خواخوږې کړي خپل
که مې خبر چېرته یاران شول په رازونو د زړه...

خو په ځینو نورو نظمونو کې بیا د مانا بار یو څه درونند شوی دی، خبره نېغ په نېغه او ډانګ پېیلي ډول بیان شوې ده. زه خپلې خبرې نور نه اوږدوم او د سرتېر صاحب د ((وړانګې)) په نوم د یو غزل په څو بیتونو خپلې خبرې پای ته رسوم.

د لمر له سترګو راورېږي وړانګې
د شپې رګو کې چې بهېږي وړانګې
لکه چې پای د انتظار وي زموږ
لمر غزونې کړي وینېږي وړانګې
په موږ کې ګوري تلوسه د مینې
چې مو څېرو ته هوسېږي وړانګې
زما سرتېر تورتم لوټلو خلکو
په تاسو ټولو مې لورېږي وړانګې...

دا هم درانه لوستونکي او دا هم د کوثر جام.
په مینه او درناوي
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۷-۱۱-۲۰
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واقعیتونو یوه هنداره

دا خبره رښتیا ده چې تر جګړې وروسته له جنایاتو نه پرده پورته کېږي، په افغانستان کې د شوروي د ټولو ځواکونو د لوی پوځي سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف دا اثر (په افغانستان کې رښتیا څه تېربدل؟) هم د افغان او روس د جګړې د واقعیتونو، رښتیاوو، دردوونکو او زړه بوږنوونکو پېښو یوه هنداره ده.

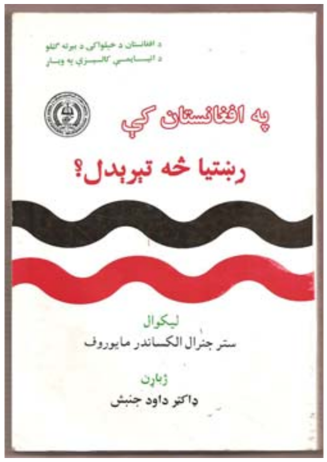

په دې اثر کې دا خبره څرګندېږي، چې څنګه یوه لوی لښکر په ډېر غرور، تکبر او ښکېلاکګر اند سره زموږ پر هېواد یرغل وکړ او بیا دومره نتلی، کمزوری او ذلیل شو، چې د خپل ځان د راټولولو وس یې هم پیدا نه کړ. مایوروف د ځینو نورو روسي لیکوالو خلاف په دې اثر کې پر افغانستان، د شوروي یرغل له بنسټیزو موخو پرده پورته کوي او هم د هغو روس پلوه افغان چارواکو او سیاسي شخصیتونو څېرې بربنډوي چې له شورویانو سره یو ځای یې د خپل هېواد په ورانۍ، ویجاړۍ او عامه وژنه کې برخه اخیستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي ځواکونو څه غوښتل؟ د څه لپاره راغلل؟ څه يې وکړل؟ او څه پرې وشول؟ دې ټولو پوښتنو ته په دې کتاب کې ځواب ويل شوی دی. ليکوال اعتراف کوي، چې د شوروي يرغل موخه دا وه چې افغانستان د شوروي اتحاد شپاړلسم جمهوريت کړي او روسان د هند سمندر گرمو اوبو ته ځان ورورسوي، خو د افغانانو سپېڅلي جهاد او ملي مبارزې دا هر څه په سيند لاهو کړل. ليکوال د جگړې پايله داسې ارزوي: ((د افغانستان جگړه د شوروي اتحاد له خوا ترسره شوې وروستۍ جگړه ده. دا له هغو وروستيو ځان وژونکو ماينو څخه يوه را وختله چې يو لوی دولت پرې والوت او دړې وړې شو...))

په ټوليز ډول دا کتاب د شوروي يرغل او دهغه پر وړاندې د افغانانو د مبارزې د څرنگوالي او څومره والي په باب د لومړي لاس اسنادو يوه غوره سرچينه گڼل کېدی شي.

ژباړن ته يې د نورو زياتو بريو هيله کوو.

په فرهنگي مينه

محمد اسمعيل يون

۱۳۷۸ل کال پېښور، پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويديځ مېشتي فرهنګي بهير يو

((يار))

د هېواد احصايې د مرکزي ادارې د يوې شمېرنې له مخې په تېرو دوو لسيزو کې د افغانستان په دولتي ادارو کې تر (**۵۰**) زرو تنو څخه زياتو هغو کسانو کار کړی چې تر څوارلسم ټولګي څخه يې لوړې زده کړې ترسره کړې وې. خو د همدې دوو لسيزو په بهير کې د ډول ډول سياسي سيلابونو او رنګارنګ غميزو له امله تر هېواد دننه کدريزه اډانه درې وړې او وپاشل شوه.

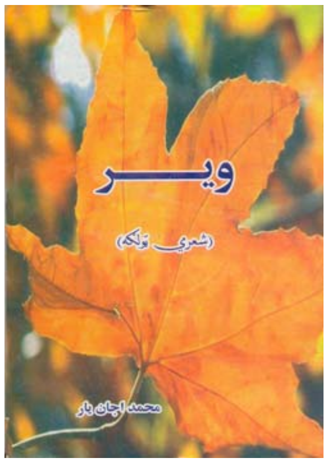

د بېلابېلو فني، پوهنيزو او فرهنګي څانګو کدرونه، کارپوهان او متخصصين هېواد پرېښودلو ته اړ او په بېلابېلو هېوادونو کې مېشته شول. داسې انګېرل کېدله او اټکېدله چې دا ټول کدرونه او د هغوی بل پښت به د همغو استوګنو ټولنو په اندود او ژوندود کې رنګ شي، خپله ملي او هېوادنۍ ځانګړنه به وبايلي، د بې هويتۍ په درياب کې به ډوب شي او بيا به خپل هېواد ته مخ هم راونه ګرځوي. د دې ډول بهر مېشتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو دویم او په تېره بیا درېیم پښت په باب دا پورتنۍ اند ښنه او انګېرنه کېدی شي، عملي شي، خو د او سني پښت په باب دا اټکل او انګېرنه درست و نه ختل. اکثره افغانان په تېره بیا لیکوال، فرهنګیان، فرهنګپال او په یوه نومونه د پوهې او قلم خاوندان له یوې لرې دمې او ساه ایستو وروسته یو ځل بیا د خپل هېواد په مینه رامات شول. سره له دې چې دوی له فزیکي پلوه له خپل هېواده لرې دي، خو له اروایي او ذهني پلوه یې ځان له خپل هېواد او خلکو څخه لرې کړی نه دی. تر یوې ټاکلې وقفې (ځنډ) وروسته دوی یو ځل بیا مینه، تخیل، ولوله او ملي اند سره یو ځای کړل او د فرهنګي مبارزې ډګر یې تود کړ. اوس به هېڅ داسې اوونۍ او ان ورځ نه وي چې د هېواد په ملي ژبه یوه خپرونه یا کتاب چاپ نه شي. ننني فرهنګي بهیر په تېره بیا خپرنۍ برخه چې په کوم ګړندي ډول روان دي، دا زموږ په تېر فرهنګي او خپرنیز تاریخ کې ساری نه لري.

ښاغلی محمداجان ((یار)) هم د همدغه بهر مېشتي فرهنګي او خپرنیز بهیر یو هڅاند غړی او یار دی چې تر اوسه یې په خپل مټ د خپل اند و اند (فکر او خیال) درې ثمرې (کوکارې) شعري ټولګه، (سره ډولۍ) د لنډو کیسو مجموعه او (د کونړ تاترې) څېړنیز اثر زموږ رنځېدلې افغاني ټولنې ته ډالۍ کړې او دا دی (ویر) یې د شعرونو دویمه ټولګه ده چې د ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینوالـو تـه یـې وړانـدې کـوي. دا چـې د (یـار) برخلیـک لـه (کوکارو) او (ویر) سره تړلی دا څه ناڅاپي خبره نه ده، بلکې دا د هغې شلکلنې غمیزې زېږنده او پایله ده چې زموږ ټولـه ټولنه کـړوي، پـر اور یــې اړوي را اړوي او دادی اوس یــې لا عمــر د رېیمې لسیزې ته هم اوږد یږي.

شاعر د ټولنې د یو ذهني ساتندوی او پالندوی پـه توګه کله چې د خپلې ټولنې جنازه په خپلو سترګو ویني او مـړی یـې دده پر وړاندې پروت وي، نو پرته لـه چغـو، کوکـارو او ویرونـو نـور څه کولای شي؟ خپله خو شاعر له ویر، فریاد او چغو پرتـه څـه نـه شي کولای، خو دده چغې، فریادونه او کوکارې بیا کـرار کـرار مـړو اروا وو او ویـدو ذهنونـو تـه ساه ورکـوي او لـه خوبـه یـې راویښوي.

د همـدغې تـودوخې پـه پایلـه کـې د ټـولنې غـړي خوځـون تـه چمتو کېږي بیا ټولنـه حرکت کوي او خپـل ژونـد خونـدي کـوي. یار صاحب هم د خپلې ټولنې د هغه سوي لـوي بلبـل پـه شـان دی چې بڼ او چمن یې چا ترې تروړلای، مروړلای او سـېزلای دی او دی یې ترې فراري کړی دی. سره له دې چې دی د ډېرو ښو چمنونو او بڼونو ته تللی، خو پردیو ګلونو ته یې ټېې نه راځي، ځکه چې د ده د روحي او جسمي ژونـد تـرمنځ واټـن رامنځتـه شـوی دی. د هغه پـه روح کـې خپـل طبیعت او طبیعـي منظـرو داسـې غزونـې کړې چې د چا مصنوعي ښکلا او لاس جوړي چمنونه یې ذهن نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي خړوبولای. څوک چې د یار صاحب دا شعري ټولګه ولولي نو له یو داسې کونړي پښتون افغان سره به مخامخ شي، چې اوس هم د کونړ په (وټه پور) کې مېشته دی او د کونړ په غرو رغونو کې ګرځي راګرځي.

ده په خپل کلام کې له هېڅ ډول تکلف او تصنع څخه کار نه دی اخیستی، بلکې څه یې چې زړه غوښتي هغه یې په ساده او صمیمي ډول مطرح کړي دي. صمیمیت او ساده ګي د کلام د ښکلا یوه برخه ده، که په ظرافت سره وپېیل شي نو کلام به ډېر ښکلی کړي.

یار صاحب د یو رښتیني انسان په توګه ځان د تکلف او تصنع په زولنو نه دی تړلی، بلکې خپله خبره او موخه یې نېغه بیان کړې ده. ساده بیان سره له دې چې د یو شمېر کره کتونکو نه خوښېږي، هغوی یې د کلام هنري جوهر ته زیان رسوونکی بولي او وایي چې د هنري کلام عمر را لنډوي، خو د ساده کلام ګټه دا ده چې د عام و خاص د پوهې وړ وي، په سملاسي ډول د لوستونکي او اورېدونکي مانیزه او ښکلاییزه تنده خړوبوي او هغوی یې د مانیزې مرغلرې د پیدا کولو لپاره فکري هڅې او پلټنې ته نه اړ وزي، د یار صاحب کلام په ساده رنګ کې یو ښکلی ارمان رانغښتی، د ده د کلام مرکزي ټکی هېواد پالنه، ملت پالنه او له هغو سره مینه ده. که ده ژړلي نو هم د همدغه ارمان لپاره یې ژړلي او که کله خندېدلی هم دی، نو هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغې هیلې ځلا خندولی دی. هغه څوک چې د یار صاحب له دې ملي او هېوادني ارمان سره ګډ درد ولري، نو هغه دده له کلام څخه ډېر خوند اخیستلای شي.

سندرې په ژړا شوې چې سازونه لېوني شول
مطرب شو لاس تر زنې چې تارونه لېوني شول
دا ډېره موده چوپ دي په دې کلي کې سازونه
ټپې شولې سرسامې مجلسونه لېوني شول
کړېږي وربېږي ځواني، تر خاورو لاندې شولې غلې
خالونه ځوانیمرګ شول وربلونه لېوني شول...

یار صاحب د هغې اوږدې غمیزې انځور باسي، چې زموږ ټول ولس یې نهیلی کړی، خو چاته یې لا تر اوسه د خلاصون څرک نه لګي.

د زلفو توري شپې اخیستی یم سبا نه راځي
توره تیاره ده پر وطن باندې رڼا نه راځي
لارې سرې شوې دي چلېږي پرې تل سرې جنازې
ساندو وچ کړي ستوني، هېچاته خندا نه راځي
وینو کې وزبېږېده لوی شو او تباه شو نسل
رحم پر دې غریب ولس باندې د چا نه راځي
وطن تالا شو خیر کړې (یاره) نور به کېږي لا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــر ســیند لاهــو شــولو عــزت چاتــه حیــا نــه راځــي.

کله چې پر شاعر د ژوند د ارمانونو د پوره کولو ټولې لارې بندې شي، نو یوازینۍ لاره چې پاتې کېږي، هغه الهي ځواک ته پناه وروړل دي. شاعر هم خپل وروستی دمه ځای او تمځای همدغه الهي دربار ګڼلی او د خپل هېواد د ښېرازۍ، ښکلا او سوکالۍ هیله ورڅخه لري:

ای د ټولــو ربــه دا وطــن راتــه بیــا ښــکلی کــړه
لمــر د نــوي ژونــد زمــوږ اسـمان کــې راختلــی کــړه
لــږه شــان موســکا خــو هــم زمــوږ پــر شــونډو راولــه
هغــه د پښــتون شــان او شــوکت راتــه ښــاغلی کــړه
یــو ځــل خــو زمــوږه دغــه ســتر ارمــان ترســره کــړه
دا کنډوالــه ملــک راتــه ناڅاپــه غوړېــدلی کــړه
تللــې غرځنــۍ درســره غرونــو تــه بیــا راولــه
هــر غــدار زمــوږه پــه نــړۍ کــې شــرمېدلی کــړه
ټــول پــه خنــدا راولــه چــې مینــه محبــت وکــړي
بس دی هر غماز د (یار) له کلي نه نور غلی کړه.

یار صاحب سره له دې چې د پښتو ادب د اوسني پېر د نورو شاعرانو په شان حالاتو سخت ځپلی او اسکېرلی دی او دې دردونې او ځپنې له (کوکارو) نه تر (ویره) رارسولی، خو د دې ویر له څپاندو څپو سره سره بیا هم د زړه په تل کې یوه پټه شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثبته هيله لري او په دې اميد دی چې تياري به لاړې شي او زموږ پر مالت به بيا سحر وځلېږي، د شاعر دغه لوړ او پټ ارمان د سړي په ذهن او زړه کې د راتلونکي سوکالۍ هيلې راټوکوي او پر ژوند مو باوري کوي.

زمـوږه پـر مالـت بـه بيـا سـحر راوخېـږي
سـپوږمۍ بـه پـر کنـډو لـوړ مـازيګر راوخېـږي
منګيـه دا زمـا تنـده خـو سـتا پـه زړه کـې لامبـي
کتـار بـه هـم د پېغلـو پـه ګـودر راوخېـږي
دا تللـې قـافلې بـه بيـا وطـن تـه راسـتنې شـي
د دې وربځـو تـورتم کـې بـه لمـر راوخېـږي
خنـدا بـه د هـر چا پـر وچـو شـونډو راخـوره شـي
ګلونـه بـه پـه دښـتو سـمه او غـر راوخېـږي
پـه شوخو شانو سترګو کې به ماتې تلوسې شي
د (يـار) زخمـي سـينې نـه بـه خنجـر راوخېـږي.

زه د يار صاحب په پورتني هيله من شعر پورې خپلې هيلې تړم، په داسې حال کې چې دده په (وير) کې ځان شريک ګڼم، کلام ته يې له مثبت ليد لوري ګورم او د هر ډول کره کتنې غشي پرې نه را وروم، دا هم د يار صاحب نوې شعري ټولګه او دا هم تاسې درانه لوستونکي.

په ډېره زياته فرهنګي مينه
محمد اسمعيل يون
پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې ښوونځي

د پــوهنيزو اثــارو خپــرول، د يــوې ژبــې او ملــت د ودې او پرمختـګ لپـاره ډېر مهـم دي. هغـه وخـت چـې پـر کابـل پوهنتـون د جګړې ناتار نه و خور شوی، نو ګڼ شمېر درسي او مرستندوی درسي کتابونــه، مجلــې او نــور پــوهنيز کتابونه يې خپرول. دغو اثارو پر خپل وخت د پوهنتون د محصلينو درســي ســتونزې حلولــې او د اســتادانو د پــوهنيزو تجربــو او

معلوماتو په زياتون کې يې کارنده رول درلود. د جګړې لـه کبلـه د کتـابونو او پـوهنيزو اثـارو خپـرول پـر ټپـه ودرېدل. د پوهاند صاحب ګل رحمن حکيم دا علمي اثر هم لږ تر لږه د اتـو کلونـو پـه بهير کې د چاپ جوګه نه شو.

دا اثر چې د اروا پـوهنې ببلابېل ښـوونځي را پېژني او پـر يـو شمېر نـورو، اروايي مسـايلو بحث کـوي، د کابل پوهنتـون پـه ښـوونې او روزنـې پـوهنځي کـې د يـو درسـي کتـاب پـه بڼـه تدريسـېده، چـاپ يـې د نومـوړي پـوهنځي محصـلينو تـه خـورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم و. د دغې ارتيا له کبله ما له پوهاند صاحب ګل رحمن حکيم سره د دغه اثر د چاپ په باب خبرې وکړې. استاد د دې کتاب يوه لاسکښلې نسخه ماته راکړه. ما د هېواد ځوان ليکوال او شاعر ښاغلي صديق الله بدر ته د خطاطۍ لپاره ورکړه. بدر صاحب په ډېره مينه په وړيا ډول دا کتاب خطاطي کړ. د چاپ لپاره مې د هېواد له ډېر تکړه ليکوال او روغتيا پال ښاغلي ډاکټر محمد فريد بزګر څخه چې د علمي کتابونو له خپرولو سره ډېره زياته مينه لري او تر اوسه يې پخپله هم ګڼ شمېر طبي، ادبي او نور پوهنيز کتابونه چاپ کړي دي، هيله وکړه، ښاغلي ډاکټر فريد بزګر زموږ هيله پوره کړه او دا پوهنيز کتاب يې پخپل لګښت چاپ کړ.

زه د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي محصلينو او پوهاند صاحب ګل رحمن حکيم ته د دغه کتاب د چاپ له امله مبارکي وايم او له ښاغلي صديق الله بدر او ګران ډاکټر فريد بزګر څخه ډېره مننه کوم چې دا کتاب يې د چاپ جوګه کړ.

په مينه او درناوي

د پوهنيزو او ادبي کتابونو د خپراوي او د هېواد د فرهنګي بډاينې لېوال

پوهنيار محمد اسمعيل يون

۱۳۷۸- لړم- ۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګام پر ګام له خوشال سره

لوی څښتن تعالی (ج) دوه لوی ستر نعموتونه پر پښتو ژبه او ادب لورولي دي؛ یو پښتو لنډۍ دي، چې د هر ډول اند او انځور د وړاندې کولو او جوړولو ځواک لري او د نړۍ هېڅ شعر ورسره د پرتلنې او مقابلې وړتیا نه لري؛ که دنړۍ د هرې ژبې شعري جوله له پښتو لنډۍ سره وتلل شي، د لنډۍ د جذابیت ځواک، د افادې قوت او د انځورونې رنګینې به ترې درنه شي.

دویم نعمت خوشال بابا دی چې لوی څښتن پښتو ژبې او پښتو ادب ته په نصیب کړی دی. لوی خان د پوهې او هنر داسې یو کان دی، چې د اند او هنر له غمیو ډک دی. په نړۍ کې ګڼ شمېر لیکوال او شاعران تېر شوي، چې سیمه ییزې او ژبنۍ پولې یې رنګې کړې، نړیوال شهرت او د انسانیت ستر مقام ته رسېدلي دي، خو د خوشال لوړتیا یوازې د شاعر او لیکوال تر بریده نه ده. لوی خان د ذهني ځواک یوه برخه شاعرۍ ته ځانګړې شوې ده او نوره یې د ژوند نورو برخو ته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویکتور هوګو او بلزاک د فرانسې لوی لیکوال وو، خو یوازې لیکوال وو، نه قومي مشران وو، نه سیاستوال او نه جرنیلان. شکسپیر د نړۍ نامتو لیکوال و، خو یوازې لیکوال او بس، پوشکین د روسیې او نړۍ نامتو شاعر تېر شوی، شخصیت یې یوازې د همدې شاعرۍ په شا او خوا کې مطرح کېږي، خو زموږ د پښتنو خان بیا داسې نه دی، خان نه یوازې شاعر او لیکوال و، بلکې ټولنپوه و، ژبپوه و، رنځپوه و، اروا پوه و، جګړن و، صوفي و، فلسفي و، ښکاري و، نقاد و، ګرځندوی و، سیاستپوه او سیاستوال و، روزنپوه و، ملتپال او ملت رغاند و، تاریخپوه و، خو ((څه نه وو، چې نه و)) د خان ذهني ځواک هم پر همدغو خوا و پښل شوی و، کله چې سړی د بابا هر اثر لولي نو فکر کوي، چې ده به په بله برخه کې څه نه وي لیکلي. د ساري په توګه کله چې سړی (دستارنامه) لولي، نو فکر کوي چې خان یو سیاستپوه دی، کله چې (طب نامه) لولي یو رنځپوه او طبیب خوشال مو تر سترګو کېږي او کله چې (بازنامه) لولي نو فکر کوي چې خوشال له ښکار پرته بل هېڅ کار نه دی کړی، لکه چې خپله وایي: ((که د ښکار په چارو اخته نه وای، نو د دنیا هومره علمونه به زما وو)) کله چې د یو شخص ذهني ځواک تر شلو نه پر زیاتو بېلابېلو ډګرونو وو پښل شي او بیا په هره برخه کې د یوه غوره نظر او مقام خاوند وي، سړي ته پته لګي چې د دې شخص ټولیز ذهني ځواک څومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. نو که مور هم د لوی خان په باب قضاوت کوو او یا یې له چا سره پرتله کوو ، نو د خان ټوله ذهني قوه باید په پام کې ونیسو. یو ایرانی لیکوال او کره کتونکی دې ټکي ته متوجه شوی او ددې حقیقت جام یې پر سر را اړولای دی. دا لیکوال وایي: ((فردوسي چې په حماسي، سعدي چې په عرفاني او حافظ چې په غنایي برخه کې سره یو ځای شي، نو یو خوشال خټک ځنې جوړېږي.))

راوړتې انګرېز د خوشال بابا د اثارو شمېر ۲۵۰ ټوکه (عنوانه) ښودلی دی. کله چې څوک د خوشال بابا ذهني شتمنۍ ته ګوري، نو ددې آثارو پر شمېر پوره باور کېږي. له نن څخه اټکل درې نیم سوه کاله او ان تر هغه را وروسته به د نړۍ په یوه هېواد کې هم داسې کومه بېلګه پیدا نه شي، چې د ورځني ژوند له سختو بوختیاوو سره سره یې د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې د څومره والي او څرنګوالي له پلوه دومره اثار لیکلي وي.

د خان نبوغ او د ذهني شتمنۍ رنګارنګي له دې څخه هم څرګندېږي، چې د ده د اند و ژوند په باب تر اوسه پورې افغاني او بهرنیو لیکوالو تر یو زر عنوانه پورې بېلابېلې لیکنې کړي، خو بیا هم د خان د هنر په دریاب کې داسې مرغلرې پاتې چې د ډېرو نظر لا ورته نه دی رسېدلای، نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو لا د خان اند وژوند او هنري نړۍ نورې څېړنې او پلټنې ته اړتيا لري.
استاد محمد اصف صميم هغه افغان ليکوال دی، چې هم خوشالپوه دی، هم خوشال مين ، ډېر کلونه کېږي، چې د بابا داثارو پر څېړنه او شننه بوخت دی. اوسنی اثر هم دده د ډېرو کلونو د ژورو څېړنو او پلټنو پايله او ثمره ده. استاد صميم په دې اثر کې هغه څه راټول کړي، چې تر دې دمه لا د خوشالپوهانو لاس ورته نه و رسېدلای. (ګام پر ګام له خوشال سره) ددې اثر لومړۍ برخه ده، چې په خورا زيار او هڅه ترتيب شوې او داسې تاريخي اوډون يې ورکړی چې د بابا د ژوند سترو پېښو يوه رڼه هنداره ګڼل کېږي. ددې برخې اهميت په دې کې هم دی چې په خپله د لوی خان له اثارو څخه په کې زياته ګټه اخيستل شوې او خان هم د زمانې د يو ستر انديال (مفکر) په توګه د خپل ژوند پېښې لکه د يو تاريخپوه په توګه ثبت کړي دي.
استاد صميم د بابا د فکر او هنر همغه لارې څارلي او د هغه د ژوند هره پېښه يې ورڅخه رابهر کړې ده. (خوشال او قران) د دې اثر بله غوره برخه ده چې په خوشالپوهنه کې يو بل څپرکی ګڼل کېږي. د بابا له قران لوستنې او ګروهنتيا څخه څرګندېږي، چې نه يوازې د قران د مطالعې خاوند و ، بلکې پر قران باندې د يو ګروهمن شخص په توګه د عملي ژوند په ډګر کې هم د الهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لار ښوونو پر پلي کولو بريالی شوی و. (د خوشال د ژبې ټوپک) د اثر بلـه پـه زړه پـورې برخـه ده، چـې د خوشـال سـتروالی او زړورتوب ورڅخه ښه ترا څرګند يږي. خوشال د خپلې ژبې د ټوپک خوله لومړی ځانته برابره کړې ده، نو هغه څوک چې د دومره اخلاقي او فکري جرئت خاوند وي، چې تر هر چا دمخه پر خپل ځان نيوکه او ګوزار وکړي، پر ستروالي يې بايد څه شک ونه شي.

(خوشال کتابونه او شاعران) هم د دې اثر پـه زړه پـورې برخې دي او څېړنه يې په کار وه. په دې برخه کې د بابا د خپل وخت فرهنګـي چاپېريـال، د ليکـوال او کتـابونو څـومره والـی او څرنګوالی په ښه توګه څرګند يږي، د بابا د لوستنې ساحه هم ورڅخه ښکاريږي، پر هغو فکري واکمنې هم او له هغو څخه د جذب ځواک هم، که په ټوليزډول د استاد صميم دا زيار وارزول شي نو پـه خوشالپوهنه کې يو ډېر ګټور او ځيرمن کار ګڼل کيږي، نـه يـوازې پـه خوشالپوهنه کې يوه نوې زياتونه ده او د بابا د مينوالو او لېوالو لپاره د لوستنې يوه نوې لاره ده، بلکې د مسـلکي لوسـتونکو يـانې د ژبـو او ادبيـاتو پوهنځيـو د محصـلينو لپـاره هـم يـو ګټـور اثـر دی او کېـدی شـي د خوشالپېژندنې مضمون د يو مرستندوی کتاب په توګه ور څخه ګټه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ استاد محمد اصف صميم ته ددې ګټهور کتاب د ليکلو او چاپ له امله مبارکي وايو، مننه ورڅخه کوو، ستاينه يې کوو او د لوی خدای(ج) له درباره ورته نورې فرهنګي بريا وې غواړو.

په فرهنګي مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۸المريز کال
پېښور، پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

((لاهو)) شاعر

له نن نه پنځه ویشت کاله د مخه لوی څښتن(ج) د کابل د للندر په سیمه کې د رڼا یو ستایونکی او پالونکی ګل (نورمحمد) وټوکوه، ورو ورو یې په رنګونو او ښکلاوو کې

داسې رنګ کړ چې یو وخت یې ځانته پام کېده، نو بیا د مینې، عاطفې، ښایست او رنګونو په سیند کې ((لاهو)) شوی و. دی د مینې او بو دومره وړی و چې بیا ترې نه ده خپله ځان را ایستلای شو او نه هم چا لاس ورکولای شو. ((نورمحمد)) د مینې او رڼاګانو، اهونو، اوسېلو، غمونو او دردونو په یو ځای شوي سیند کې دومره غوټې ووهلې چې د دې سیند له تله یې د ښکلو ګړنیو مرغلرو (شعرونو) ټولګه راجوړه کړه.

اوس چې د نور په سیند کې د لاهو شوي ((لاهو)) شعرونه لولو، نو د همدې رڼا، ښکلا، اهـ، درد، فریاد او د خپل سوي لوي چاپېریال انځورونه مو په سترګو او ذهن کې راټوکېږي. خدای(ج) پر لاهو ډېر مهربانه شوی، چې له نازک احساس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوږمن زړه سره يې ورته د شعر ښاپېرۍ هم په نصيب کړې ده. که د يو بشپړ عاطفي انسان (شاعر) د احساس غمونه د شعر الهه په خپلو وزرونو کم نه کړي، نو خدای خبر چې د هغه زړه به څومره حرکت وکړای شي؟ ((لاهو)) د يوه عاطفي موجود په توګه د ټولنې هر درد او غم دومره ځورولی چې له نا چارې يې شعر ته پناه وروړې ده. د ټولنې هر دردوونکی او خوشالوونکی انځور چې د ده په شعرونو کې ګورو، نو هغه يو ځل د ده ذهن او زړه ته لاره کړې، هغه يې د خپل ذهن او زړه په پردو کې تاو کړی، د احساس په اوښکو يې وينځلی او بيا يې موږ ته په انځوريز ډول وړاندې کړی دی.

((بلال په وينو کې)) د ده د انځوريزې شاعرۍ لومړۍ ټولګه ده. دوه نورې شعري ټولګې يې هم د چاپ انتظار باسي. زه د لوی خدای(ج) له درباره هيله لرم، چې ((نورمحمد)) دې نور هم د شعر او ښکلاوو په سمندر کې ((لاهو)) وي او د ښکلو مرغلرو د را ايستلو او ځلولو جوګه دې وي، خو داسې نه چې يو وخت د ژوند د مستۍ په سيند کې دومره ډوب شي، چې د ټولنې غمونه هېر کړي او د خوښۍ په څپو کې يې هر څه له ياده ووځي.

د شاعر لاهو د لابري په هيله
اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردېس ژوند او ((پردېسي نغمې))

په تېره لسیزه (۱۳۶۰-۱۳۷۰ کلونو) کې په کابل کې د شعر او شاعرۍ بهیر ښه په ځپو و. ښاغلی ملکي خزان هم د دې بهیر یو فعال غړی و. دی سره له دې چې یو پوځي سړی و، خو ادبي ذوق او ولوله پرې دومره غالب وو، چې له سختو عسکري دندو سره سره یې هرې ادبي غونډې او مشاعرې ته ځان رسوه. همدغې مینې او لېوالتیا د ده ذهن له اغزن پوځي چاپېریال څخه رابهر کړ

او د شعر په وربښمین تال یې وزنګوه. ملکي خزان په تېره لسیزه کې ښایسته ډېر شعرونه او نظمونه ولیکل، چې ګڼ شمېر یې د هېواد د هغه مهال په خپرونو کې خپاره شوي، خو د ځانګړې شعري ټولګې د چاپ مجال ورته ور نه کړ شو. د روانې لسیزې (۱۳۷۰-۱۳۷۹ کلونو) په بهیر کې چې د کابل ښار او د هېواد د سیاسي او پوځي نظام بڼه واړول شوه، نو ملکي خزان هم لکه د ځینو نورو په شان لومړی پېښور، بیا د پاکستان نورو ښارونو او بیا ایران ته مهاجر شو. ملکي خزان د تېرې لسیزې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند معکوس دا ځل د قلم او مسلک د روزۍ پر ځای، د لاس مزدورۍ ته کېناست. سره له دې چې د هغه پر ژوند خزان راغلی و او د هیلو ډېر ګلونه یې ورته مرورولي وو، خو د ده پر اند او همت د دې خزان زور ونه رسېده؛ هغه په هجرت کې هم قلم له ګوتو ونه غورځاوه او ښایسته ډېر شعرونه او نظمونه یې ولیکل. ((پردېسي نغمې)) د ده د همدغې نړدې یوې لسیزې پردېس ژوند شعرونه دي، چې د ده د مهاجر ژوند د ناخوالو انځورنه په کې شوې ده. که څه ملکي خزان له نږدې نه لیدلی وي، نو ډېره ښه به ورته ثرګنده وي، چې هغه د سپېڅلو ولولو یوه ثپه ده. سپېڅلي خلک خپله ولوله او جذبه نېغ په نېغه بیانوي، نه د وېرې پروا لري او نه د خطر.

ملکي خزان هم په خپل دې کلام کې خپل احساسات نېغ په نېغه بیان کړي او خپل زړه یې ښه تش کړی دی. د شعر کره کتونکو د ګواښونو او اخطارونو پروا یې هم نه ده کړې، خو د خپل زړه غوټه یې ښه اواره کړې ده. د یو شاعر روحي بار د کمولو او رواني سترړیا د له منځه وړلو لپاره ښه لاره داده، چې شاعر خپل زړه کې غوټه نه پرېږدي او وایي چې د خپل اند ناوې باید د ګلوییو نو په پاڼو کې تاوه کړي او د تخیل رنګین شال ور په سر کړي، په ټولیزډول د استاد الفت په وینا ((شاعران له قید و بنده بې پروا دي.)) ملکي خزان هم داسې یو شاعر دی، چې د خپل اند په ازادۍ کې له قیده و بنده بې پروا دی. زه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعري ټولګه د هجرت په ستونزمن او اغزن چاپېريال کې د ملکي خزان د همت او بريا غتمه نښه ګڼم. دانش خپرندويې ټولنې ته چې تل يې د چاپ په برخه کې د کموسو او بېوسو ليکوالو او شاعرانو لاسنيوی کړی، د دې شعري ټولګې د چاپ له امله شاباسي ورکوم او خپله شاعر ته يې زياته زياته مبارکي وايم. خدای دې وکړي، چې هېڅکله هم د خزان صاحب پر شعرونو خزان رانه شي او پر شعري يون يې تل پسرلی وي پسرلی.

په فرهنګي مينه
اسمعيل يون
پېښور ۱۳۷۹ل کال د غبرګولي ۳۰مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر لیکوال او خپرندوی په باب ځو خبرې

ښاغلی قدرت الله حداد په اوسنیو څو لسیزو کې د افغانستان د ملي مبارزې د فرهنګي او لیکني ډګر یوه نومیالۍ څېره ده. حداد صاحب د ځوانۍ له شېبو نه بیا تر دې دمه قلم له ګوتو نه دی لرې کړی او د ګڼو لیکنو او ځانګړو اثارو په خپرولو سره یې خپله ملي، هېوادنۍ او فرهنګي مینه په زبات رسولې ده. د ده په هره لیکنه د ملي اند و ارمان دښمنانو خپل تندی

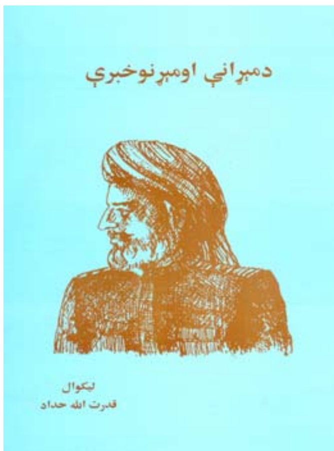

تریو کړی او دوستانو ورین کړی دی. د هېواد او خاورې شعوري دښمنانو او د هغو پلویانو وخت پر وخت د حداد صاحب پر لیکنو نیوکې کړې او هڅه یې کړې چې هغه په افغاني ټولنه کې په ((فاشیستي)) هڅو تورن کړي. د ملتپالو افغانانو د مخالفینو یو مهارت په دې کې دی چې دوی تل هڅه کوي په تبلیغاتي فعالیتونو کې له تعرضي چلند نه کار واخلي. هر کله چې یو افغان د خپلې ملي ژبې، ملي حقوقو او د خاورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشپړتیا او د ملت د سرلوړۍ خبره پورته کړې ده، نو دوی ژر تر ژره پرې د نشنلیست او فاشیست، ژبپال او ملتپال تور پورې کړی دی. ملتپالنه او ژبپالنه یې زموږ په ټولنه کې په ځانګړي ډول د پښتنو لپاره یو جرم ګڼلی او انګېرلی دی. په داسې حال کې چې دوی په خپله د بل چا د ژبې په غوځولو او زبېښلو د فاشیزم د وروستي پړاو پلي کوونکي دي. دې ډول کسانو په خپل تعرضي تبلیغ سره یو زیات شمېر پښتانه روڼ اندي له دې کبله چې څوک ورته نشنلیست او یا فاشیست ونه وايي له خپلې ملي لارې او تګلارې اړولي او د زیات احتیاط سیوري ته یې خوبولي دي. خو داسې روڼ اندي پښتانه هم شته چې زموږ د ملي ژبې او ملي ارمان د دښمنانو د یرغلیزو هڅو د دفاع ځواک هم لري او د متقابل ګوزار قوت هم. ښاغلی حداد صاحب د همدغه ډول روڼ اندو پښتنو لیکوالو له جملې څخه دی.

ده په تېرو دریو لسیزو کې د نورو د ژبني او کینه یيز یرغل پر وړاندې هم دفاع کړې او هم یې د خپل قلم څوکه ښه تېره کړې ده. ځکه خو حداد صاحب لکه د یو شمېر نورو پښتنو لیکوالو په څېر افغان ضد ډلو ټپلو او اشخاصو ته د سترګو اغزی دی.

(د مېړانې او مېړنو خبرې) د حداد صاحب یو بل مېړنی جرئت دی چې د خپل ملي ارمان لپاره یې ترسره کړ. په دې کتاب کې داسې مسایل راغلي چې مړاوو اروا وو ته ځواک

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربښي او د سړي ملي ولوله او جذبه پیاوړې کوي. له تاریخي پلوه هم داسې نوي مسایل په کې راسپړل شوي چې تراوسه پورې یې لا ډېرو لیکوالو او مورخینو ته څرک نه و لګېدلای. په ځانګړي ډول د ازاد خان سلېمانخېل او سرخاني خان الکوزي په باب معلومات او د هغو د مبارزو په باب څرګندونې ډېرې زیاتې په زړه پورې دي. کله چې سړی دا لیکنې لولي خپل ملت سره د سړي مینه زیاتېږي او پر خپلو نیکونو او د هغو پر کړنو یې د باور روحیه پیاوړې کېږي. دا فکر سړي ته پیدا کېږي چې زموږ څومره نور اتلان به د تاریخ د پېښو په ګردونو کې پټ وي، کاشکې زموږ د توري او قلم، د واک او ځواک انډول برابر وای، بیا به نو زماني زموږ د اتلانو پر څېرو د هېرېدا ګردونه نه وو خپاره شوي.

د حداد صاحب دي کور ودان وي، د تاریخ تیاره ګوټونو ته ننوت او په خپل ژورلید او لرلید یې په لعلونو سترګې ولګېدلې او هغه یې له ایرو نه ځلا ته راوایستل. (د مېړانې او مېړنو خبرې) کې د مېړنتوب او سړیتوب نورې ډېرې خبرې هم شته، چې د هر مېړني او نیم مېړني لپاره یې لوستل ډېر ګټور دي. د کتاب پاڼکي په بیا بیا لوستلو ارزي.

کله چې د مېړنو خبرې کېږي نو طبعاً مېړني د سړي ذهن کې انځورېږي، هو همداسې یو بل مېړنی هم د ستاینې او یادونې وړ دی. ښاغلی اقبال پښتونیار یادوم چې مینې، ولولې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

جذبې یې دی له خپل هېواد، ولس او ملي ژبې سره د مینې د سرتېرۍ او سرغندوییې پوړۍ ته رسولی دی.

ښاغلی پښتونیار د هغو افغانانو له جملې څخه دی چې دا ډېر کلونه کېږي غرب ته تللی خو غربي شوی نه دی. همغه پښتون دی او همغه پښتونیار. ده نه یوازې له روحي او فکري پلوه له خپل هېواد او خلکو سره خپله مینه پاللې، بلکې په عملي ډول یې هم د خپل ولس د ټپونو په درملونه کې ونډه اخیستې ده. د شوروي-افغان د جګړې په کلونو کې پښتونیار ډېرې هلې ځلې کړې چې د افغانانو غږ د نړیوالو غوږونو ته ورسوي. په دې ترڅ کې ده د ملګرو ملتونو د بشر د حقوقو له ځانګړي استازي ارمکورا سره ډېر منډې ترړې کړې او هغه ته یې د افغانستان د خلکو د ژوند ربښتیني انځور وړاندې کړی دی. پښتونیار نه یوازې د افغانانو د سیاسي غمونو په درملونه کې تر خپله وسه ونډه اخیستې، بلکې د خپلو هېوادوالو د فزیکي ټپونو د درملونې لپاره یې هم د خپلو خولو محصول رالېږلی دی. ښاغلی پښتونیار له ۱۹۸۹م کال راهیسې په کندهار، ننګرهار، میدان وردګو، غزني ولایتونو، کوټې، پېښور او د پېښور اسلام اباد د لارې په اوږدو کې د افغان مهاجرو په کمپونو کې یو زیات شمېر مهاجرو ته دارو درمل رسولي او له یو شمېر بېوزلو افغانانو سره یې مالي مرستې کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغو ملي، اسلامي او انساني هڅو ترڅنګ پښتونيار له څو کلونو راهيسې په يو لړ فرهنګي هڅو هم لاس پورې کړی دی، له يو شمېر فرهنګيانو سره يې مالي مرستې کړې او د ځينو فرهنګي اثارو خپراوي ته يې په يوازې ځان ملا تړلې ده. د دې اثر خپراوی هم د ده د فرهنګي هڅو يوه بېلګه ده. په نړدې وختونو کې به يې نورې بېلګې هم ووينو. لنډه دا چې پښتونيار د يو ملي هېوادني ارمان او د پښتونولۍ يو سرغندوی او سوی لوی پتنګ دی او په دې لاره کې يې د عملي او نظري قربانۍ ثبوت وړاندې کړی دی.

په ټوليز ډول د حداد صاحب او پښتونيار صاحب په باب دا ويلای شو چې دوی دواړه د يوه ملي ارمان او فکر خاوندان، لارويان او هڅوندويان دي. د همدغې مينې مزې يو بل سره داسې تړلي چې يو په امريکا کې او بل په جرمني کې اوسي، خو د زړونو مينې او ولولې يې دا واټن له منځه وړی دی او دا دی د يوه فکر او د بل ملي ولوله په دې کتاب کې سره راټول شوي او لوستونکو ته وړاندې کېږي. زه د همدې ملي لارې يو دربېيم لاروی او لېوال په داسې حال کې چې د دې کتاب په ليکلو او خپرولو کې د دواړو هڅې ستايم، د نورو ملي او فرهنګي خدمتونو په لار کې ورته لا زيات برياليتوب غواړم.

په ټوله افغاني او فرهنګي مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۹ل کال
پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرین انځور او دده د لنډو کیسو دا انځوریزه ټولګه

اته کاله کېږي چې د هېواد پیاوړی لیکوال محمد زرین انځور له هجرت نه د یو بل مهاجرت لمن نیولې (له پېښور نه اروپا ته تللی دی.) اصلاً خو هغه پر ۱۳۶۹ل کال مهاجرت ته اړ شوی او تر پېښوره یې ځان رارسولی و، خو پېښور له فرهنګي پلوه دومره افغاني ځانګړنې لري، چې سړی په کې نه پردی کېږي. نو ځکه انځور صاحب د کابل په شان په پېښور

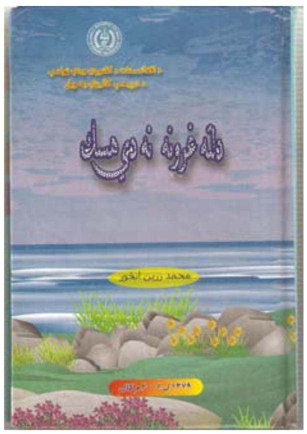

کې هم خپلو فرهنګي هڅو ته دوام ورکړ او پر لنډ تنګ وخت یې څلور عنوانه اثار خپاره کړل. کله چې یې د اوږده سفر لمن ونیوه، د قاف تر غرونو واوښت او جرمني ته ورسېد، نو ښایسته ډېره موده؛ کابو پنځه کاله دده په فرهنګي کار کې خنډ او ځنډ پېښ شو. په دې موده کې دده زیاتې تخلیقي او کره کتنیزې لیکنې خپرې نه شوې، نو ځکه خو زموږ له هېواد مېشتې فرهنګي چاپېریال سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې اندېښنې او فکرونه پيدا شول، چې خدای(ج) مه کړه ګڼې لويديز کلتور د جاذبې دومره ځواک لري، چې د انځور غوندې يوه پخه ادبي ستنه يې هم په ځان کې دل او حل کړه(!)

په دې موده کې دده ذهني او فزيکي واک و ځواک، فرهنګي مينې او ولولې د لويديز فرهنګ له خوړو تودو سره يوه ستړې او نا انډوله مبارزه وکړه، خو په پای کې څرګنده شوه چې انځور د خپل فکري، فرهنګي بلوغ او ملي ولولې له کبله د نورو تر فرهنګي يرغل او اغېز لاندې رانغی، بلکې هلته لا زيات خپلې ټولنې ته د فرهنګي خدمت جوګه شو. تر ټولو غوره فرهنګي خدمت يې په جرمني کې د يو شمېر نورو افغان ليکوالو، فرهنګيانو او فرهنګپالو په مرسته د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې جوړول و، دا کتاب د همدې فرهنګي ټولنې (**۲۵**)مه مېوه ده، چې خپلې ټولنې ته يې ډالۍ کوي. ((زموږ د کلي پانې)) تر داستاني ټولګې څخه وروسته دا د انځور صاحب د کيسو بله ټولګه ده چې درنو لوستونکو ته وړاندې کېږي. ددې ټولګې په خپرېدو سره ليکوال له خپلې ټولنې سره نور هم خپل ذهني او رواني پيوستون څرګند کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه که له جسمي پلوه له خپلې ټولنې څخه ډېر لرې دی، خو ذهن او روان یې د خپلې ټولنې غمونه او دردونه شمېري.

په دې لنډو کیسو کې که لیکوال له یوې خوا په زیاته کچه د خپلې ټولنې انځورونه باسي، له بل پلوه د لیکوال ذهني، فزیکي او کیسه ییز چاپېریال او نړۍ لید هم په کې پراخ شوی دی.

د اکثرو کیسو لپاره داسې پېښې تاکل شوې او یا پر داسې پېښو کیسې لیکل شوې، چې هغه زموږ په ټولنه کې ډېر ځله پېښې شوې دي. ددې کیسو پېښې په حقیقت کې د هغو ګڼو او بېلابېلو پېښو نچوړ او بېلګې دي، چې زموږ ټولنه یې ځپلې او اسکېرلې ده. که چېرې زموږ کوم هېوادوال ددې ټولګې کومه کیسه ولولي، نو هغې ته ورته ډېرې نورې پېښې به یې په ذهن کې تداعي شي او ان په خپله به هم ځان په هغه پېښه کې د یوه پوره او نیمه ښکېل، ځپل شوي او استعمال شوي کرکټر په توګه احساس کړي، د یو لیکوال مهارت هم، په همدې کې دی چې د هغه د اثر په هنداره کې د ټولنې هر وګړی په یوه نه یو ډول خپل ځان ويني. که یو بهرنی شخص دا کیسې لولي نو بیا هم زموږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې له څو لسیزو ستونزمن او ترخه ژوند څخه یو عیني او ټولیز تصور اخیستلای شي.

په لوید یزه ټولنه کې د لیکوال مېشتېدنې هغه ددې ور کړی چې د دوو سره لرې، متفاوتو او ان متضادو کلتوري ټولنو کلتوري قضاوتونو او پر انساني ژوند د هغو اغېزو ته متوجه شي.

هغه د ((ګلونه ګودرونه)) په کیسه کې د یوې پېښې په باب د دوو متضادو کلتورونو د چلند تصویر او تصور وړاندې کوي، چې څنګه د یوې ټولنې خلک په یوه کلتوري چاپېریال یوې پېښې ته د کرکې په سترګه ګوري خو په بل کلتوري چاپېریال کې بیا تر هغې څخه څو ځله سخته پېښه د خوشالۍ په جشن نمانځي.

((ګلونه ګودرونه کیسه)) کې احمد خان د حیات خان د یوې جزیې تېروتنې له کبله خپله توره د هغه په وینو سره کړه، خو په دې یې هم د احساساتو لمبې غلې نه شوې او بیا یې همدا په وینو سره توره د خپلې مېرمنې (مینو) په وینو هم سره کړه او خپل زوی ((منور)) یې بې موره کړ. یو وخت منور لوی شو، ډاکټر شو، لوید یزه ټولنه کې د کار او برخې خاوند شو، ډاکټر منور احمدي یوه ورځ یوې داسې خوښۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډې ته بلل شوی و چې ((د کاترين)) د واده په وياړ جوړه شوې وه، کاترين د ډاکټر احمدي همکاره وه او په يوه طبي موسسه کې يې سره کار کاوه، دا د کاترين درېيم واده و، دا ځلې يې له يو شتمن سره واده کړی و.

د واده د محفل په منځ کې يو څوک جام په لاس درېدلی و، چې د دې واده له امله کاترين او د هغې نوي مېړه ته مبارکي ووايي. دا د کاترين لومړنی مېړه و. دی د کاترين د درېيم مېړه دوست هم و او دواړو په ګډه دې واده ته رابللی و.

ډاکټر منور احمدي هم همدې واده ته رابلل شوی و، خو لکه ډاکټر منور احمدي ته چې د واده په ځوړ، شرنګ او ورېمو کې هغه د خپل کور پخوانۍ پېښه وریاده شوه، د خپل پلار د تورې ګوزارونه او د خپلې بې ګناه مور چغې او فريادونه، نو د خوښۍ له غونډې څخه ووت. دا تقريباً د سره ورته پېښو په باب د دوو متضادو ټولنو کلتوري چلند ځرګندوي، چې ليکوال په ډېر مهارت سره د هغو ژور او روڼ تصوير وړاندې کړی دی.

((دلته غرونه نه دي هسک)) کې هم همداسې د دوو ټولنو د ارزښتونو پرتلنه شوې او ليکوال په کې د يوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته پاتې ساتل شوې او يوې پرمختللې ټولنې د انساني او کلتوري ارزښتونو ارزونه او تلنه کړې ده. که څوک له لويديز ژوندانه سره هېڅ اشنا هم نه وي او يوازې دا لنډه کيسه ولولي او په هغې کې د ((ښاغلي فيشر)) د ژوند وروستي برخليک ته نظر وکړي، نو ټوله غربي ټولنه او د هغې انساني ارزښتونه د همدې يوې کيسې له مخې ارزولای شي. ((دلته غرونه نه دي هسک)) کيسه په ټوليز ډول په ښکلې بڼه د يوې لويې ټولنې د ژوندانه د ژورې انځورنې له کبله يو ادبي شهکار ګڼل کېدی شي.

((هډوکي)) لنډه کيسه د جګړه ييز مهال او تر هغه وروسته پېر د يوه جنګيالي انځورنه کوي، چې حالاتو پرې په پای کې د خپل پلار هډوکي هم وپلورل او په دې ډول د يوې ټولنې ماضي او حال د جګړې تر ستوني تېر شول.

((عريضه)) لنډه کيسه هم زموږ د شل کلنې غميزې د يوې اساسي برخې داسې يو دردوونکی، خو روښانه تصوير باسي چې څوک په کې په رښتينې مينه د ګروهمنې جګړې په نامه د خاورو تل ته ورسېدل، لکه د (صابرې ترور زامن) او ځينې نور بيا پاريس او نورو ځايونو ته ورسېدل، لکه (يماجان).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ((ډول د کلي سندربول او غلا)) لنډو کیسو کې هم د ګروهې په نامه د نغمو او سندرو پر ستوني د یو تېر شوي کینه ییز ناتار او یرغل انځور ایستل شوی او د یو یرغمل شوي او تالا شوي کلتور انځورنه ګڼل کېږي.

د دې ټولګې زیاتره لنډې کیسې ددې وړ دي چې ډېرې خبرې پرې وشي، خو دا چې خپله دا ټولګه د درنو لوستونکو مخې ته پرته ده، نو زه نه غواړم چې خپلې خبرې تر دې اوږدې کړم، باور لرم چې د دې مجموعې زیاتره لنډې کیسې به د لوستونکو په ذهن کې تر ډېره وخته پاتې شي او هغه به ښکلې او ښې وارزوي.

قدرمن لیکوال ته یې د لا زیاتو بریاوو او نورو فرهنګي هڅو هیله کوو.

په مینه او درناوي
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۹المریز کال-سلواغه
پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د حقوقو بنسټونه)):
د استاد ستانیکزي یوه ګټوره پوهنیزه هڅه

لکه څنګه چې څرګنده ده د اوږدې جګړې له امله کابل پوهنتون او د هېواد نورو پوهنیزو مرکزونو ته ډېر زیات زیان اړول شوی، زیات شمېر پوهنیز کتابونه یا سیزل شوي او یا لوټ شوي دي. ددغه پوهنیز تشیال (خلا) د ډکولو لپاره د نورو زیاتو پوهنیزو کتابونو چاپ او خپراوي ته ډېره اړتیا ده.

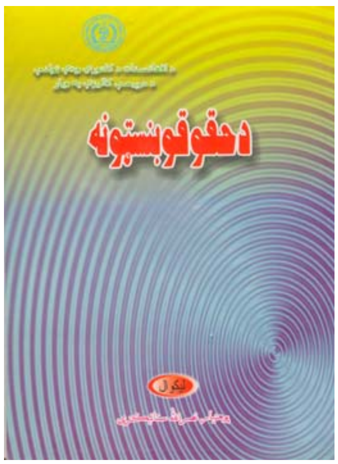

له نېکه مرغه یو شمېر افغانان په تېره بیا فرهنګیان او فرهنګپال که تر هېواد دننه دي که بهر، ددغه پوهنیز تشیال د ډکولو لپاره هاند و هڅه کوي.

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه چې په جرمني کې د یو شمېر افغان لیکوالو او فرهنګیانو له خوا جوړه شوې او یو شمېر غړي یې د همدغه کابل پوهنتون فارغان او استادان دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټینګه پتېیلې چې هېواد ته ور فرهنګي او پوهنیز خدمتونه وکړي. دې ټولنې تر اوسه پورې په لسګونو، پوهنیز، تاریخي او ادبي آثار خپاره کړي دي او دا لړۍ لا دوام لري. کابل پوهنتون سره ددې فرهنګي ټولنې د یادونې وړ مرسته دا وه چې د کابل پوهنتون علمي مجلې د لومړۍ ګڼې تر خپراوي وروسته یې تر دې دمه ددې مجلې چاپ لګښت ته اوږه ورکړې ده. ددې کتاب (د حقوقو بنسټونه) خپراوی ددې ټولنې بله ډالۍ ده چې د کابل او د هېواد د نورو پوهنتونو محصلینو ته یې وړاندې کوي.

څو میاشتې وړاندې د کابل پوهنتون د حقوقو پوهنځي رئیس ښاغلي ملا محمد فاروق جلالزي صاحب او استاد نصرالله ستانیکزي د حقوقو پوهنځي د محصلینو د یوې مهمې اړتیا په توګه ددې کتاب د چاپ هیله څرګنده کړه. ما د دوی هیله په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې ته د لیک له لارې ولېږله او دا دی تر څو میاشتني ځنډ وروسته دا اثر چاپ شو.

موږ هیله من یو، ټول افغانان د خپل هېواد د فرهنګي رغونې او بډاینې لپاره همدا شان یو بل ته لاسونه سره ورکړي. یو ځل بیا د خپل هېواد تالا شوې فرهنګي شتمنۍ راټولې او د خپل هېواد فرهنګ د بډاینې لپاره ګټور ګامونه پورته کړي. زه د کابل پوهنتون د کدرونو په استازولۍ د افغانستان کلتوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودې ټولنې ښه مننه کوم، کور ودانی ورته وایم او قدرمن استاد پوهنیار نصرالله ستانیکزي ته د کتاب د چاپ له امله مبارکي ورکوم.

په فرهنګي مینه

پوهنیار محمد اسمعیل یون

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سیاسي بې ثباتي پیل شوه، نو ورسره ((عقیده یي بحران او دمعنویت سقوط)) هم رامنځته شول، دټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه دبهرني یرغل په پیل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړیواله بڼه ونیوه او نور پراخ اړخونه یې پیدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې یور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په کې لکه د نینې وریتېدل او نورو یې ننداره کوله.

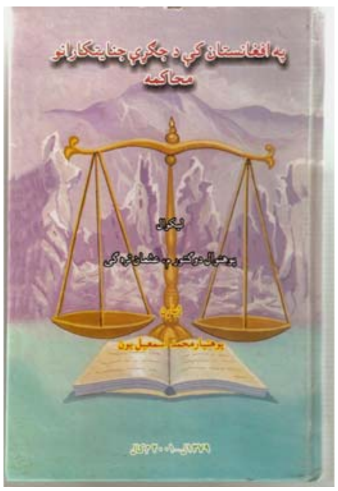

تراوسه پورې چې بشر او په ځانګړي ډول دبشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زیانونه زغملي، د څومره والي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېچلتیا او څرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غمیزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غمیزې او ستر ناورین له امله زموږ اولس خپله زیاته مادي او مانیزه شتمني بایلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو یې هم ډول ډول سیوري خواره شول چې دوی یې د دومره قربانیو په بیه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زیانونه کولای شو په لنډیز سره دلته یاد کړو:

▪ **اقتصادي:** د ۲۲ کلنې جګړې په ترخ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) څخه زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارځایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.

▪ **ښوونیز:** دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) بېلابېل ښوونځي تباه شوي او د لس ملیونه افغانانو د لوستو الېدو مخه نیول شوې ده.

▪ **پوهنیز:** د لوړو زده کړو څوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.

▪ **وګړنیز:** یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یو نیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي، یانې تر(۱۵)ملیونه اټکلي نفوس څخه (۹)ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم تر هېواد دننه نتل شوي او ځپل شوي دي.

▪ټولنیز: د همدغو ناتارونو له کبله د ټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې چې د افغاني ټولنې د ټولنیز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبیعي او اصلي سرچینو پر ځای نوې او مصنوعي سرچینې د ټولنې لارښوونه وکړي او په دې ډول سیاسي-ټولنیز بحران لاپسې سخت کړي، ځکه نو د اقلیت او اکثریت پر بنسټ په هېواد کې د سیاسي واک وېشلو شعارونه زیات شوي دي.

▪خپرنیز: په خپرنۍ برخه کې د (۱۵) لویو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) ملیونه زیات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.

▪تاریخي: د هېواد ملي موزیم ، د اردو موزیم، دهډې موزیم او نور سیمه ییز موزیمونه لوټ شوي او سیزل شوي دي. د ملي موزیم دیولک تاریخي اثارو له جملې څخه په سلو کې اویا قیمتي اثار غلا شوي دي.

▪کلتوري: دهېواد اصیل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپین)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، اوسنی هېواد مېشتی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر مېشتې ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک يم او د کوم توک يم)) د يو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه، ژبپالنه او دينپالنه د اقتصادي ټيکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

▪ **پوځي:** د تېرو دوو سوو کلونو به بهير کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره يوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، د دې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسايطو سره له منځه ولاړه او نور د اسې زيانونه رامنځته شول، چې ديوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو د بېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او يا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې د دې يا هغې ډلې او يا ددغه او يا هغه شخص نوم واخيستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنيو زيانونو کې په يو نه يو ډول شريک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او بايد محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده ، په هره ټولنه کې د دې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي د ټولې انساني ټولنې ديوه هډ په توګه له دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو ځخه ګته پورته کړي او جنايتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شيني سره بايد ووايو، چې زموږ ولس د يو داسې ستر ايډيالوژيک جنګ قرباني شو، چې زحمت يې موږ وليد او راحت يې نورو...

زموږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غميزې په پيل کې داسې هيله کېده چې د هېواد دا جنايتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرنى يرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سياسي لوبو ليدلورى هم ورسره بدلېده، بيا داسې وخت راغى، چې نويو ارزښتونو د پخوانيو ارزښتونو ځاى ونيو او په پاى کې په وجدان او ژوند ګټلې هيله د سياست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې ديو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانيانو ته يې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ يې پرې کړولو، موږ ته يې ((د امپراليزم ګوډاګيان)) ويل، خو يو وخت بيا داسې راغى، چې همغو ((امپرياليزم دښمنو)) د امپراليزم غېږې ته پناه يوړه.

زموږ ولس ته د خواشينۍ خبره دا ده چې روس پلوو کمونيستو ډلو لويديځ ته پناه يوړه او يو شمېر جهادي ډلو بيا د روس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلى سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلـــــوي کمونيســــــتې حکومـــــت صـــــدراعظم و، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپراليزم(انګلستان) غېږې ته پنا ه يوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځينو د ادعا او ګومانونو له مخې يې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم مور(روسيې) له ګرېوانه سر راوکښه. دا بېلګې ډېرې زياتې دي، له دې دوو بېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو او دهغوی مشرانو هېڅ ډول سياسي اخلاق او سپېڅلی بشري وجدان نه درلود او که درلودلای يې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره -کي د هغو مليونو افغانانو يوه بېلګه او استازی دی، چې د سياسي جنايت قرباني شوی او زيات کلونه يې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللی دی. هغه د يو ژور او ځېرمن ليکوال او سياستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه) وليکه، چې نړدې ده د افغانستان جګړې او بدمرغيو د جنايتکارانو موضوع دنړۍ له ذهنه او زموږ د اوسني پښت له ياده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په ليکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنيزو اصولو له مخې په دومره سړه سينه ليکلی، چې هېڅاته په کې د کينې له مخې ګوته نه ده نيول شوې، بلکې ده د جنايت څرنګوالی تشريح

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی دی. هغه څوک چې د جنایتونو د تشریح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره دیو عامل په توګه ویني، طبعاً به جنایتکار وي او د خپل ولس پر وړاندې مسئول. په دې کتاب کې د ناپېيلتوب اصول په ټینګه مراعت شوي، دملي او نړیوالو اصولو او معیارونو له مخې جنایتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشریح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنایتکار ګڼل کېږي.

ددې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنایتکارانو د نیونې اویوې ملي او یا نړیوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې ددې کتاب پر محتویاتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنایتکاران به د خپل عمل سزا وويني، که چېرې دا جنایتکاران محاکمه نه شي، نو ددې مانا به دا وي چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنایتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنایتکاران به د خپل ژوند برخلیک له تېرو هغو سره یو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به یې دا وي چې د راتلونکو جنایتونو مخه به ونیول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې ددې جنایتکارانو له لاسه پیدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هیله او ډاډینه به یې پیاوړې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، ځېرمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته ددې ارزښتمن کتاب د چاپ له امله مبارکي وايم او د نورو برياليتوبونو هيله يې کوم.

ښاغلي محمد حيدر اقبال پښتونيار هم د زياتې مننې او ستاينې وړ بولم، چې ددې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته يې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت يې يو ځل بيا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مينه او درناوي

پوهنيار محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغمان او اوسنی فرهنگي بهیر

کله چې مورږ د پښتو ولسي شاعرۍ او په تېره بیا معاصرې شاعرۍ ته ګورو، نو د لغمان ونډه مو په کې ډېره زیاته سترګو سترګو ته کېږي، په ولسي شاعرۍ کې له شیخ احمد خان، ملا عبدالحنان، محمدنور، حیاخان، الینګاري، پټهان، حیران، عاشق الله فریاد، عسکرچالاک، مختار، بسم الله ګلکاریوال، عارف ګاډیوان، غمخور، بسم الله چلمټیوال او نورو په سلګونو ولسي شاعرانو له ادبي

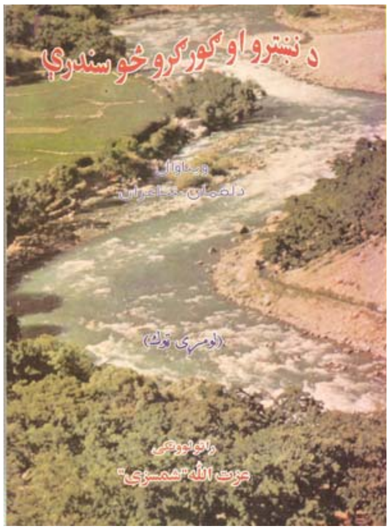

مرغلرو رانیولی، بیا د ښایسته ګل تر لوڅو نظمي ټوټو پورې ټول هغه څه دي، چې د کلونو په اوږدو کې یې د لغمان د خلکو زړونه او ذهنونه خړوب کړي او کله چې بیا له دې خوندورې او بې تکلفه شاعرۍ سره د لغمان د ولسي سندرغاړو، ګلکي استاد، ملاګي استاد، پاینده محمد، شاګل، روژه ګل، عزیزالله، نصرالله، اشرف او نورو د سندرو شور هم ملګری

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، نو نه یوازې یې د لغمان ولسي شاعري ځلولې، بلکې د ټول لغمان نوم یې هم ښه ځلولی او روښانه کړی دی. د لغمان د طبیعي ښکلا شاعرانه او ښکلاییز چاپېریال تر څنګ ښایي دلغمان د ولسي شاعرۍ او موسیقۍ پاخه بنسټ او ګډ امتزاج علت به وي، چې د لغمان په زیاترو او یا که وو ایو د ټولو او سېدونکو په ذهن او خیال کې د شاعرۍ تومنه پرته ده.

په ټول لغمان کېږې به داسې ډېر کم څوک پیدا شي، چې د هغه دې د شاعرانو څوبیتونه له یاده نه وي زده او داسې خلک خو په لسګونو زره دي چې یو ځل یې د شعر لمن نیولې، تر یوه ځایه یې ورسره مزل کړی دی. که دا تېر درې ویشت کلنه غمیزه نه وای راغلې او دلغمان ولسي شاعرۍ او ولسي موسیقۍ همداسې غاړه غړۍ تر دې دمه رارسېدلې وای، نو پوره باور دی، چې نن به د لغمان شاعري نوره هم ښه شوې وه.

که له ولسي شاعرۍ راتېر شو، نو د پښتو په معاصره شاعرۍ کې هم لغمان ونډه ډېره پخه او درنه ده، د پښتو د معاصرې شاعرۍ له پنځو ستورو یو ستوری (استاد الفت) د لغمان پر اسمان ځلېدلی، له غلام حسن خان ساپي، استاد ګل پاچا الفت، سعید افغاني، منان ملګري رانیولې بیا داوسني پړاو تر کاوون تو پاني، اسحق ننګیال، شهسوار سنګروال، عزیز تحریک او په سلګونو نورو ټولو د پښتو لمن ډکه کړې او ښه په مینه او اخلاص یې ورته خدمت کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځېړنې او پلټنې په ډګر کې که موږ يو اوازې د سرمحقق زلمي هېواد مل خدمتونه ياد کړو ، نو خوله مو پرې ډکېږي او د وياړ وزرونه مو پرې غوړېږي او کله چې بيا د چاپ او خپرونې خبره کوو ،نو هلته خو بيا هم لغمان يو زمرى خپرندوى(اسد ساپى) لري، چې تر اوسه يې په لسګونو ، نه په سلګونو عنوانه کتابونه خپاره کړي او که خداى کول يو وخت به يې شمېر زرګونو ټوکو ته هم ورسېږي.

د تمثيل په هنر کې بيا (ممنون مقصودي) يو بل نوښت وکړ او د کونډې زوى په سريال کې د مرکزي رول په لوبولو سره يې په تمثيلي ډګر کې هم د لغمان تله درنه کړه. که په هنري ډګر کې د لغمانيانو د ونډې په باب هر څومره وغږېږو او ډېر څه هم وليکو بيا به هم کم وي. اوس زما د قلم څوکه دې خبرې ته ډېره نيولې، چې زه خپله لغمانى يم او موږ بيا دهغو سپاهيانو په شان نه يو چې خپل ځان خپله ستايي، خو که زه د ګران هېواد د بلې سيمې واى نو بيا خو به مې زموږ د پېښوريانو ورونو په اصطلاح د لغمان خلکو د هنري خدمت حق ادا کړى واى ، خو اوس يو ازې غواړم په لغمان کې د تاند ادبي بهير او ددې تذکرې په اړه څو لنډې څرګندونې وکړم:

څلور کاله د مخه له ډېر اغزن سياسي او ذهني چاپېريال سره سره د لغمان يو شمېر ځوانو ليکوالو او شاعرانو وپتېيله چې په لغمان کې يو ازاد او خوځنده ادبي غورځنګ پيل کړي، دوى

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هر څومره هڅه وکړه، چې د ټول لغمان په کچه د یو ادبي خوځون هسته جوړه کړي، خو دهغه وخت د لغمان او په تېره بیا د کابل فرهنګي چارواکو ددې کار مخه ونیوله او ډېر سخت مخالفت یې وښود، وروسته بیا همدا لیکوال اړ شول چې د یوې ولسوالۍ له کچې خپل ادبي تحریک راپیل کړي، په دې کار کې دوی بریالي شول، هماغه و چې د ((الینګار فرهنګي یون)) په نامه یې یوه فرهنګي ټولنه جوړه کړه، په پیل کې واکمنو هم په دوی پسې دومره سر ونه ګراوه او د فعالیت اجازه یې ورکړه، الینګار فرهنګي یون په ډېره لږه موده کې وکړای شول د خپلو غړو شمېر یو سلو شلو تنو ته ورسوي. د یوه کال په بهیر کې یې تر لسو زیاتې فرهنګي، ادبي غونډې، مشاعرې او څو سپورتي لوبې جوړې کړې، د الینګار ولسوالۍ په کچه یو مناسب کتابتون جوړ شو، چې له پېښور او نورو بېلابېلو سیمو څخه ورسره یو زیات شمېر لیکوالو د کتابونو مرسته وکړه، په سیمه کې د کتاب لوستلو یو نوی پړاو پیل شو، دې ادبي تحریک ولسي او اصلاحي بڼه ونیوه او ډېر خلک یې لېوال او مینه وال شول، خو بل کال لا د بره شوی نه و، چې د واکمنو د صبر کاسه نسکوره شوه او پر الینګار فرهنګي یون یې یرغل وکړ، کتابتون یې لوټ کړ او د الینګار فرهنګي یون د مشرتابه پر نیولو یې پیل وکړ، دمشرتابه جرګې دوه غړي بناغلی سید حبیب شاه ملتمل(پاچا صیب) او عمر وفا یې لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړلي بوتلل، لومړی يې ننګرهار، بيا يې کابل ته انتقال او د استخباراتو په اووم رياست کې يې بنديان کړل، د مشرتابه بل فعال غړی (روښان) پېښور ته پر اوښتو بريالی شو او نورو غړو يې درې مياشتې جېل وګاله او بيا خوشې شول، تر هغه وروسته په لغمان کې فرهنګي کار يو څه ټکنی شو، خو بيا هم شخصي هڅې روانې وې، خو کله چې لغمان کې ملا خيرالدين حقپال (ياد دې يې په خير وي) د لغمان د اطلاعاتو او کلتور د رئيس په توګه وټاکل شو، نو سره له دې چې د واکمنو ذهنونه بيا هم د پخوا په شان وو، خو ده په شخصي او خصوصي توګه د ليکوالو هڅولو او فرهنګي خدمت ته ملا وتړله، دا ځل د لغمان په کچه يو داسې ادبي انجمن جوړ شو، چې د واکمن نظام تر پاليسۍ دننه يې کار کاوه. خو بيا هم د ځوانو استعدادونو د غوړېدو لپاره يوه ګټوره هڅه وه، دوی غوښتل چې د لغمان لپاره (دلغمان) په نوم يوه مجله چاپ کړي، خو ترپايه بريالي نه شول.

ښاغلي عزت الله شمسزي د لغمان د همدغه ادبي بهير يوه مېوه ده، سره له دې چې ده لا د عمر ډېر پسرلي نه دي تېر کړي، خو د فرهنګي زيار او کار تجربه يې ډېره پخه ده، ده درې څلورکاله د مخه هوډ کړی و، چې د لغمان د هغو ځوانو شاعرانو يوه تذکره چاپ کړي، چې تر اوسه يې د ځانګړې مجموعې په توګه شعرونه نه وي خپاره شوي، ځکه نو په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکره کې له یو دوو استثنايي بېلګو (ارشاد صیب او هاشمي صیب) پرته ټول هغه شاعران راټول شوي ، چې تر اوسه یې د شعرونو ځانګړې مجموعه نه ده چاپ شوې.

هسې خو په لغمان کې شاعران تر شمېره وتي او د ټولو د شعرونو چاپ هم په یوه تذکره کې ناشونې خبره ده، نو ځکه خو شمسزي صیب ددې شاعرانو لپاره یو برید وټاکه، مانا دا چې ولسي شاعر نه وي، عمر یې ډېر لوړ نه وي او ځانګړې شعري مجموعه یې نه وي چاپ شوې. د لغمان د پخوانیو او ځوانو ولسي شاعرانو لپاره بنايي نورې تذکرې په پام کې نیول شوي وي، خو د شاغلي شمسزي ددې برید دننه بیا هم ډېر شاعران پاتې شوي دي، چې دیوې بلې ځانګړې تذکرې د خپراوي غوښتنه کوي، زه هیله من یم چې دی د بلې تذکرې لپاره هم ملا وتړي او هغه شاعران چې له دې تذکرې پاتې وي، هغه په بله کې خوندي کړي.

کله چې شمسزي صیب ددې تذکرې په ترتیب او لیکلو پیل کړی و ، نو هماغه وخت موږ ددې تذکرې د چاپ لګښت د راټولولو په فکر کې وو ، په پای کې موږ په دې بریالي شو ، له دغو ښاغلو سره چې ددې تذکرې د چاپ لګښت یې برابر کړی خپلې اړیکې ټینګ کړو ، دوی ته مو ددې تذکرې د چاپ د لګښت یادونه وکړه او دوی په ورین تندي ومنله، نو ځکه زه لومړی د ځان او بیا ددې تذکرې د شاعرانو په استازولۍ له دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلو څخه د زړه له کومې مننه کوم، چې د دې ګډې شعري ټولګې د چاپ لګښت يې برابر کړ.

لکه څنګه چې مو د دې تذکرې د برېد په اړه څرګنده کړه، نو د شعرونو په اړه يې هم دا ټکي د يادونې وړ دي: د دې تذکرې ټول شعرونه دومره لوړ هم نه دي، چې سرې ورته د (خو) ګوته ونه نيسي او دومره کمزوري هم نه دي چې هېڅ په چاپ نه ارزي.

د ځينو شاعرانو داسې شعرونه هم په کې راغلي چې د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ ښې پخې بېلګې او په اصطلاح لوړ معياري شعرونه دي، خو ځينو شعرونو کې بيا ځينې کمزوري ټکي او نيمګړتياوې تر سترګو کېږي او دا طبيعي خبره ده، ځکه چې د دې شاعرانو تـه لا ډېر مزل پاتې دی او دا يې لومړنۍ تجربې دي، د بېلګو له راوړول څخه ځکه ډډه کوم چې تذکره خپله ستاسو په لاس کې ده.

په ټوليز ډول دې تذکره کې د منځنۍ کچې او معيار شعرونه ډېر زيات دي.

ښاغلي شمسزي صيب پر داسې وخت د دې تذکرې چاپ او خپراوي ته ملا وتړله چې نور ګڼ شمېر فرهنګي بوختياوې هم ورترغاړې شوې دي، خو له دې سره سره بيا هم پر دې بريالی شو، چې د هر شاعر پر ژوند ليک سربېره د هغه د شعرونو پر څرنګوالي هم يو څه رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه ښاغلي شمسزي او په دې تذکره کې ټولو راغليو شاعرانو ته د دې تذکرې د چاپ له امله مبارکي وايم ، پښتو ادب او تذکره ليکنه کې يې يوه گټوره زياتونه بولم.

په فرهنگي مينه
اسمعيل يون
۱۳۸۰ل کال، پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو غږ پوهنه او ویپوهنه

استاد پوهنوال محمدصابر خویشکی د کابل پوهنتون دژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې یو پخوانی او تجربه کار استاد او له ۲۵ کلونو راهیسې په پښتو څانګه کې پر تدریس بوخت دی. استاد خویشکي د خپل تدریس په بهیر کې زیات وخت پښتو فونولوژي- مورفولوژي (غږ پوهنه او ویپوهنه) او (صرف) او (نحو) تدریس کړي دي. دا نه یوازې په پښتو څانګه، بلکې د کابل پوهنتون د نورو پوهنځیو په ځینو څانګو کې چې پښتو په کې د یو

مضمون په توګه تدریسېږي، اوږده موده تدریس کړی او د پښتو تدریس ښه پخه تجربه ورسره مل ده. دا کتاب یې هم د پوهنوالۍ علمي رتبې ته تیسس او هم د همدغه ۲۵ کلن تدریس او ګڼو تجربو نچوړ دی، چې پښتانه او نا پښتانه محصلین تری ښه ګټه اخیستلای شي.

په دې کتاب کې پښتو غږونه، د هغو شکلونه، ویپونه، ویبکي، تاړي، د نوم ګردان اړخونه، د نومونو وېش، ضمیرونه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیدونه، فعلونه، د جنس او زماني له مخې د فعل حالتونه، لنډه دا چې د (غږ) او (کلمې) ټولې خواوې په ښه مفصله توګه څېړل شوي دي.

د ا اثر د پښتو (صرف) په برخه کې یو بل منظم، سستماتیک او ګټور کتاب دی، چې په ډېروه روانه او پسته ژبه لیکل شوی او هر چاته تري ګټه اخیستنه شوني ده. هیله ده استاد پوهنوال محمدصابرخویشکی د پښتو ګرامر دا لړۍ د جمله پوهنې(نحو) تر برخې پورې ورسوي او د پښتو ګرامرونو په لړۍ کې یوه بله غوره زیاتونه وکړي.

په فرهنګي مینه
پوهنیار محمد اسمعیل یون
۱۳۸۰ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ((زړه کلا)) کې یو عالم خبرې

په اوسني پښتو ادبي بهیر کې ښاغلی وکیل شینواری د هغو لیکوالو له جملې څخه دی چې قلم یې ځواکمن او فکر یې پوخ

خو شهرت یې کم دی، د دې کار یو لامل شاید دا وي چې د ده ذهني دایره له ځاني کچې څخه یوې ملي او انساني کچې ته پراخه شوې ده.

د همدغه ملي، هېوادني او فرهنګي ارمان د پالنې او ځلونې لپاره یې له فرهنګي بلهارۍ نه نیولې تر مالي قربانۍ پورې ټولو ته اوږه ورکړې، پېښور مېشتو او هېواد مېشتو لیکوالو د ستونزو کمولو او د هغو د اثارو د خپرولو لپاره یې مالي مرستې کړي، د هیلې مجلې د پرله پسې (۲۳) مې ګڼې چاپ لګښت یې ورکړی، په بهر کې یې افغاني فرهنګي ټولنو د خوځون، پیوستون او د کار د اغېزې لپاره هلې ځلې کړي او د یو شمېر نورو خپرنیزو فرهنګي کارونو په هڅونه کې یې ونډه اخیستې ده. خو تر ټولو ستر او غوره فرهنګي خدمت چې شینواری صاحب د هغه پر تر سره کولو بریالی شوی، هغه د کال غوره ادبي، سیاسي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخي او ټولنیزو دریو عنوانو غوره پښتو کتابونو ته د جایزو ورکول دي، دا کالنۍ جایزې (د استاد الفت، استاد حبیبي او استاد شېرزاد یعقوبي) په نومونو دي، چې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا هر کال ورکول کېږي. د دې مانیزو جایزو مادي ملاتړ د همده له خوا برابرېږي، هرې جایزې سره به (۱۲) ملیونه افغانۍ یا (لس زره کلداري) ملې وي. د استاد الفت په اند په یوه ټولنه کې د یو اندیال (مفکر) په اندول د فکر پالونکي او روزونکي مرتبه ځکه لوړه ده چې فکر پالونکی د ټولنې نور وګړي هم روزي او ټولنې ته یې وړاندې کوي.

د وکیل شینواري دا روزنیز او هڅندوی کار له دې کبله هم د زیاتې ستاینې وړ دی چې هغه نه کوم لوی پانګوال دی، نه هم کوم سوداګر، یو عادي بهر مېشتی افغان دی چې د خپل تندي د خولو په محصول، خپل ملي فرهنګ پالي او غوړوي یې. په داسې یو اقتصادي دریځ کې د داسې یوه غوره فرهنګي خدمت ترسره کول خپله پر اقتصادي لبوالتیا باندې د لیکوال د فرهنګي مینې او جذبې غلبه او واکمنې څرګندوي. دلته یو شمېر لیکوالو سره دا وېره وي، چې لیکوال یو ځل له خپل چاپېریال څخه لرې او پردی شو، بیا نو بېخي پردی شو او راخپلول یې ډېر ګران دي، خو زموږ یو زیات شمېر لیکوالو لکه عبدالمالک بېکسیار، زرین انځور، لطیف جان بابې او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسـګونو نـورو دا ثابتـه کـړه، هغـه څـوک چـې د ملتپـالنې او ژبپالنې په خم کې رنګېدلي وي که هغه د دنیـا هر ګـوټ او هـرې ټولنې ته لاړ شي، د بلې ټـولنې رنـګ او خونـد یـې د زړه او ذهـن چاپېریال، مینه او ولوله نه شي بدلولای.

وکیل شینواری هم د خپل ذهني بلوغ پـه داسې یـو پـړاو کـې بهر مېشتی شو، چې پردي کلتور او د هغـو مصنوعي ښـکلا او ځلا یې پر هېوادنۍ مینې او ولـولې د بـدلون اغېـز شـیندلای نـه شو. ځکه نو همغه هنرمن او همغـه وکیـل شینواری چې و همغـه پاتې شو.

(زړه کـلا) د ده د لنـډو کیسـو لـومړنۍ ټولګـه ده چې زمـوږ د ټولنې د بېلابېلو اړخونو په تېره بیا د شلکلنې جګړې او د هغـې د بدمرغیو ژوره انځورنه په کې شوې ده.

دا چې د دې لنډو کیسـو یـو شمېر کرکټرونـه روانـي ناروغـان دي دا هم څـه ناڅاپي خبره نـه ده، دا هـم پـه ژور او روانـي ډول د هغـې رنځـورې ټـولنې تصـویر دی، چـې پـه څـه کـم دونـیم لسـیز ژوند کې له هر ډول ناروغیو سره مخ شوې، وګړي یې د مختلفـو ګروهو پـه ځېل کې راټالـه شوي او یـو د بـل مـرګ تـه روزل شـوي دي.

لیکوال په ډېر مهارت سره پـه دې بریـالی شـوی، چـې پـه (زړه کـلا) کـې د خپلې ټولنې او خپـل هېـواد او پـر هغـو د تېـر شـوي ناتار تصویر وړاندې کړي. په دې لیکنـه کې لیکوال څرګندوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله په ټولنه کې د هغې وګړي پر بېلابېلو متضادو افکارو وویشل شي، لومړی ذهني او بیا فزیکي ټکر رامنځته کېږي او ټولنه له ګډوډۍ سره مخامخېږي او د هغې د ارزښتونو د له منځه تلو سبب کېږي. په (زړه کلا) کې هم د کلي د خلکو او ان د یوې کورنۍ د غړو ذهني اختلاف د دې سبب شو چې ټوله کلا ونړوي او بیا د یو بل پر ضد مورچلونه جوړ کړي، پلار د زوی او زوی د پلار پر ضد ودرېږي. په (بدې) لنډه کیسه کې لیکوال د (احساس) او (مجبوریت) ترمنځ د مقابلې انځور وړاندې کړی او دا ښیي چې که په ټولنه کې د مجبوریت عامل ختم شي، نو د ټولنیزې ناروغۍ او فساد مخه نیول کېدی شي. دی په دې کیسه کې د کیسې د مرکزي کرکټر د احساس وروستی مقاومت څرګندوي چې له خپل مجبوریت سره سره یې د بدو په مقابل کې څرګندوي، خو هغه ته هم په ګران قیمت پرېوزي.

په (زړه کلا) کې د راغلو لنډو کیسو یوه ښېګڼه دا هم ده چې اکثره لنډې کیسې یې مثبت پیغامونه لري، لیکوال د پېښو کټ مټ بیان پسې نه دی تللای، بلکې پېښې یې داسې غځولې چې لوستونکی ترې د ژوند لپاره یو مثبت پیغام ترلاسه کړي. د لیکوال اساسي رسالت او د یوه ادبي اثر ښېګڼه هم په دغه ځای کې ده چې لیکوال په دې بریالی شي چې هم د پېښې انځور وکاږي او هم داسې یوه پایله د لوستونکو مخې ته کېږدي چې هغو ته د خلاصون او ژغور لاره وروښيي.

وکیل شینواری په (باران او بنیادمان) لنډه کیسه کې لوستونکي ته دا څرګندوي، چې د یوې ټولنې خلک که په ډله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيز ډول پر ټولنې باندې د يوه راخور شوي غم او ناتار درملنې ته ورودانګي، نو د خلاصون لاره يې شته او که نه يو د يو هيلې او بل د بلې هيلې ته ناست وي، د عمل پر ځای پر خبرو بوخت وي نو د ټولو مخ به د ژوند او کور پر ځای د هديرې پر لوري شي. په (ماران او بنيادمان) کيسه کې همدا مفهوم وړاندې شوی، هلته مارانو د کلي باغ کې ځای نيولی او هر کليوال چې باغ ته ورځي بېرته ترې ژوندی نه شي راوتلای، نو ځکه خو په پای کې د ټولو کليوالو هديرې ته مخه شوه.

په (کلي او موټر) کې هم همدا شان يو ستر ټولنيز او هېوادنی ارمان نغښتل شوی او د ټولنې د پرمختيا او هوساينې لپاره يې لاره په ګوته کړې ده، په دې لنډه کيسه کې موټر د يو هېواد، موټروان د يو لارښود يا مشر او سورلي د خلکو لپاره سمبول ټاکل شوي. د لارې او سړکونو ويجاړې د هېواد ناوړه سياسي حالات ګڼل کېږي، چې که چېرې موټر زوړ وي، لارې هم خرابې وي او موټروان هم نوی او تنبل وي او بيا لا دا چې د يوه زاړه موټر لپاره ځو نوي او بې تجربې موټر چلوونکي راټول شوي وي او هر يو د موټروانۍ دعوه کوي نو خدای خبر که سورلۍ تر خپله ځايه ورسوي. له دې کيسې نه داسې پيغام ترلاسه کېږي چې که پر يو هېواد جګړه تېره شوې وي او هېواد ځپل شوی وي، نو د هغه لپاره يو انديال (مفکر) او مدبر لارښود ته اړتيا ده چې خپل هېواد له اغزن سياسي چاپېريال او ناخوالو څخه راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(تږلـې غوټـه) او د (ډولـۍ) د جګـړه ييـز مهـال د پېښـو دردوونکي انځورونه وړاندې کوي.

په دې لنډو کيسو کې ځينې داسې لنډې کيسې هم شته چې هغـه د انسـانانو (وګـړو) روانـي حالـت ځرګنـدوي لکـه (خـوب، پښېمان، څېرې او اندېښـنې). پـه دې کيسـو کـې لوسـتونکي د کيسو د کرکټر د رواني حالت تل ته ورننوزي او له هغه څخه يـوه ټولیزه نتيجه او پيغام ترلاسه کوي. په پښـتو ادب کې داسې لنـډې کيسـې چـې د انسـان روحـي حالـت انځـورنې تـه زيـاتې ځانګړې شوې وي، ډېرې نه دي. د دې ټولګې يـوه ښـېګڼه دا هم ده چې دا برخه هم په کې رانغښتل شوې ده.

د دې ټولګې پر هره لنډه کيسه ډېرې خبرې کېدی شي، د ګڼو ښکلاوو ترڅنګ به ځينې نيمګړتياوې هم ولري، خو پـر هـر اړخ به يې درانه لوستونکي او کره کتونکي تر چاپ وروسته خپلـه قضـاوت وکـړي او وبـه يـې ارزوي، خـو زه د دې کيسـو د يـو لوستونکي او د ادب د يوه مينوال په توګه د ژبني بيـان، د فکـر د پوخوالي او د مثبتو پيغامونو له پلوه دا ټولګه يوه بريمنـه او شـتمنه مجموعـه بولم، ليکوال تـه يـې مبارکي وايم او د نـورو بريو هيله يې کوم.

په ټوله فرهنګي مينه
پوهنيار محمد اسمعيل يون
۱۳۸۰ل کال
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

((افغانان په استراليا کې)):
زموږ د تاريخ يوه بله پاڼه

افغانانو د تاريخ په اوږدو کې له ويا ړه ډکه ډېرې کارنامې کړې، خو دا کارنامې لکه څنګه چې دي هغسې د ليک په دايره کې نه دي راغلي او له خپل شان او کيف سره سمې نه دي څلول شوې. نه يوازې تر هېواده بهر د افغانانو د اتلوليو د تاريخ ډېر ګوټونه ناڅرګند پاتې، بلکې په کور دننه کې هم داسې سترې تاريخي پېښې او تاريخي شخصيتونه شته چې پوره او کره څرګند تيا او ځلا يې لا اوس هم ډېر کار او زيار غواړي.

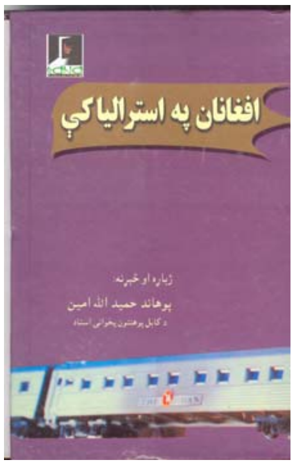

له نېکه مرغه په دې تېرې يوې يوې نيمې لسيزې کې د افغانانو د تاريخ په تېره بيا معاصر تاريخ په باب ګڼ شمېر اثار چاپ شوي، دې اثارو کې د بهرنيو افغانپوهانو او خپله د افغان ليکوالو دواړو اثار شامل دي، چې د افغانستان د تاريخ ډېر تياره ګوټونه يې روښانه کړي دي. دا دی ((افغانان په استراليا کې)) تاريخي اثر د دې لړۍ يوه بله مهمه کړۍ ده، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد پياوړي ليکوال استاد پوهاند حميد الله امين ليکلى دى.

دا تاريخي اثر لکه څنګه چې له نامه څخه يې ښکاري په استراليا کې د افغانانو ژوند، مهاجرتونو، کار، فعاليت او تجارت ته مختص شوى دى. په دې کتاب کې استراليا ته د افغانانو د لومړي مهاجرت، د لارې د ستونزو، هلته د مېشته کېدنې، په استراليا کې د دوى پر وړاندې د تبعيضي چلند، د افغانانو د کار، فعاليت، تجارت او په مجموعي ډول د افغانانو د کارنامو په باب هراړخيز معلومات وړاندې شوي.

ليکوال په ډېر دقت سره د هغو بهرنيو ليکوالو اثار چې په استراليا کې د افغانانو په باب ليکل شوي، له نظره تېر کړي او خپله يې هم د معلوماتو د راټولولو لپاره استراليا مېشتو پخوانيو او اوسنيو افغانانو ته د لومړي لاس اخځ په توګه مراجعه کړې او کره معلومات يې ترې راټول کړي دي. د استراليا بېلابېلو سيمو ته چې کوم ځاى کې د افغانانو د ژوند څرک لګېدلى يا ترې د کورونو او مسجدونو په څېر ژوند نښې پاتې، ورغلى او په تصويري او نقشه ييز ډول يې دا اسناد په کتاب کې خوندي کړي دي. د دې کتاب له لوستو څخه سړى دا نتيجه اخيستلاى شي، لکه څنګه چې افغانان په جنګ، توره او مېړنتوب کې مشهور دي، تر هغه زيات په زغم، تحمل، فرهنګ جوړونه او تمدن جوړونه کې ښه استعداد لري، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو د استعداد دې اړخ ته لیکوالو خصوصاً بهرنیو لیکوالو ډېره پاملرنه، نه ده کړې. له نېکه مرغه چې په دې اثر کې پر دې اړخ باندې هم زیاته رڼا اچول شوې. لیکوال په استرالیا کې د افغانانو په باب لیکي: ((دوی د پینځو کلونو لپاره د استرالیا په لویې وچې کې د ترانسپورتي نظام بشپړ کنترول په لاس درلود، ځکه نو د نولسمې پېړۍ په دویمه نیمایي او د شلمې پېړۍ په لومړیو شلو کلونو کې په استرالیا کې د تجارت او اقتصاد وده او همدا شان د استرالیا په مرکزي برخو کې د علمي څېړنو پرمختګ ټول د دوی د زیار او هاند نتیجه ده.))

لیکوال زیاتوي:

((اوس د استرالیا حکومت هغه جوماتونه چې دوی (افغانانو) جوړ کړي وو، د دوی یو شمېر کلي او حتی هدیرې د هېواد د تاریخي اثارو په توګه پېژني او د هغو ساتنه کوي، ځینې پارکونه، سړکونه او حتی د غرونو څوکې د دوی په نومونو یادېږي او هغو اورګاډو چې په جنوبي استرالیا کې د دایلاید له ښار څخه په شمالي استرالیا کې د Alice Springs ښار ته په پخوا وختونو کې تګ راتګ کاوه او د افغانانو په نوم یادېده، یو ځل بیا یې (Ghan Express) په نامه چې هماغه تاریخي نوم دی په فعالیت پیل کړی دی.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((افغانان په استراليا کې)) اثر پر يوې پيليزې او سريزې سربېره يوولس څپرکي لري، چې ((اوښان په استراليا کې)) پر موضوع پيل او د ((افغانانو کلتوري انحلال)) پر موضوع پای ته رسېږي. ليکوال د هرې موضوع په باب مستند شواهد، تصويرونه او اسناد وړاندې کوي او لوستونکو ته د افغانانو د ژوند انه په هکله يو روښانه تصوير وړاندې کوي.

د کتاب او چتې معياري ژبې او کسه ييز بيان د اثر خوږلني نوره هم زياته کړې ده او لوستونکی تر پايه له ځانه سره ساتي.

زه قدرمن استاد پوهاند حميد الله امين ته د دغه خورا مهم کتاب د ليکلو او چاپ له امله مبارکي وايم او رښا علمي مرکز ته کوروداني وايم، چې دا قيمتي اثر يې چاپ کړ او درنو لوستونکيو ته هم ددې مهم کتاب د چاپ مبارکي وايم او د لوستو بلنه ورکوم.

په مينه او درنښت
اسمعيل يون
جلال اباد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فریاد سوي فریادونه

کله چې څوک د افغانستان په تېره بیا ختیزې سیمې او په هغې کې بیا د لغمان ولسي شاعرۍ ته نظر کوي، نو فریاد ورته د یوې نامتو او یادې څېرې په توګه په نظر ورځي.

د فریاد شعر له نږدې درې نیمو لسیزو راهیسې د محلي او وطني سندرغاړو له خولې زمزمه کېږي او خپله سندریزه فضا پرې ګرموي. په ختیزو سیمو، د افغانستان په نورو ډېرو برخو، ان په لرې پښتونخوا کې به داسې خلک کم وي، چې هغه دې موسیقي په تېره بیا ولسي موسیقي اورې او د فریاد له نامه سره دې اشنا نه وي. دا خبرې ددې ښکارندويي کوي، چې د فریاد شعرونه د موسیقۍ په تول پوره او کره دي او د ولس ذهن یې منلو او هضمولو ته تیار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسي شاعرۍ يوه غټه ښېگڼه همدا ده، چې د ولس له ذهني کچې سره سم حرکت کوي، د هغوی شوق، ذوق، انگېرنې او خوښونې په کې منعکس کېږي او د مانا بار يې دومره درووند نه وي، چې د چا پر ذهن بار شي.

ولسي شعر ته ځکه ولسي وايي، چې دولس په ژبه ويل کېږي اوليکل کېږي، د هرلغت له لغوي او اصطلاحي مانا سره د ولس ذهن روږدی وي، د وزن او اهنگ له پلوه هم ولسي شعر هماغه اهنگ تعقيبوي چې د ولسي ژبې له اصلي سکښت او رغښت څخه راټوکېدلی وي. ولسي شعر ځکه د ولس خوښ وي، چې د تصنع او تکلف بار يې نه وي زغملی لکه څنگه چې په خپله بې تکلفه او بې ريا ژوند کوي، دغسې يې هنري پنځونې هم بې ريا او بې تکلفه وي.

کله چې موږ د فرياد صيب شاعري مطالعه کوو، نودده شاعرۍ کې هم د رښتينولۍ او ناتکلفۍ دا عنصر له ورايه معلومېږي، فرياد په خپله شاعرۍ کې هېڅ وخت داسې نه دي کړي چې کلمې واړوي راواړوي، مفهوم په کې ورک را ورک کړي، تصنعي وزن او اهنگ جوړ کړي او د خلکو په اصطلاح ځان داسې وښيي چې وگورئ زما شعر دومره ژور او دقيق دی، چې له ډېرې مانا يې څوک پر مانا نه پوهېږي، زموږ په اوسني روان شعري بهير کې يو شمېر شاعران د مانا دفقر پر رنځ اخته دي، بيا نو کوښښ کوي پر کلمو باندې د فشاري او تحميلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهنګ له تپلو او د کلمو د نامناسب ادلون بدلون له لارې خپل معنوي فقر پټ کړي او بیا داسې تظاهر کوي، چې ګنې زما شعر خو دومره ژور دی چې هر څوک یې پر مانا نه پوهېږي، حقیقت دا وي چې په دا ډول تکلفي او تصنعي شعرونو کې چې اصلاً د احساس جوهر نه وي، نو څوک به یې پر مانا څنګه پوه شي.

له نیکه مرغه چې د فریاد شعرونو ته د تکلف او تصنع ناروغۍ لاره نه ده پیدا کړې، دده شعر چې سړی لولي نو په یو ځایي ډول یې یوه پوره مانا ذهن ته ورانتقالېږي او چې یې د (بخت زمینې) په شان نامتو سندرغاړې، په سندرو کې وایي نو سړی ترې لا پوره مانا او خوند اخیستلای شي.

زه د فریاد ددې ټولګې د شعرونو په سریزه کې له هماغه پیله په ولسي ادب او له هغه سره په تړاو کې دده پر شعرونو وغږېدم او هغه خوند چې تل ماترې اخیستی دی مجبور یې کړم دا پورته کرښې ولیکم، دا خبره مې له یاده ووتله چې ووایم اوس زما مخې ته دده د غزلونو یوه ټولګه پرته ده، څرنګه چې دده غزلې هم ډېرې د سندرغاړو له خوا له موسیقۍ سره ګډې ویل شویدي، نو کوم رنګ او خوند چې دده په شعرونو کې شته او ما ورڅخه یادونه وکړه، غزل یې هم له هماغو صفاتو یا تر هغه زیات خوندور دی، نو ځکه مې دا یادونه ضروري وبلله چې که ما یې دغه ټولګه لوستلې هم نه وای د نورو ټولګو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې مې لیکنه پرې کولای شوه، ځکه دلته زما موخه دده ټوله شاعري ده.

فریاد چې څه شعرونه لیکلي که هغه عشقي بڼه لري یا حماسي او یا یې هم هېوادني مسایل بیان کړي، نو په ټولو کې دی په خپله د یوه کرکټر په توګه صادق او رښتینی دی، ځینې ادبپوهان په دې نظر دی، چې هر هنري اثر په تېره بیا ادبي اثر خپله د لیکوال د ذهني او عیني ژوند یوه تابلوه ده. بریالي لیکوال همغه دي، چې خپل ټاکلې روح، درد او احساس او د ژوند واقعي حالت د الفاظو د اعجاز په زور خپل هنري اثر ته ورانتقال کړي، دا چې فریاد ترکومه حده په دې کې بریالی دی چې د الفاظو ډېرې ښکلې تابلوګاني لوستونکو ته وړاندې کړي، په دې برخه کې به په خپله لوستونکي قضاوت وکړي، خود اخبره ډېره څرګنده ده، چې فریاد هر څه لیکلي د صداقت او درد له مخې یې لیکلي دي، وګورئ د (لور) په نامه یوه غزل یې، دده د فردي ژوند یو رښتینی انځور وړاندې کوي:

راتــه یــادېږي ډېــره ډېــره نــازولې لــورې
تــا نــه مــې زار کــړې پــه زړ واره زما ښــکلې لـورې
دا ستا پــه یـاد زه پــه پـردي وطـن کـې شـپې تېـروم
د پســرلي ښــکلې وږمــه یــې زمــا ښــکلې لــورې
دلتــه پــه دې وطـن کـې هـر څـه هرڅـه ډېـر دي مګـر
چوپــه چوپتیــا ده تــه بــه شــوخه ګرځېـدلې لــورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر څه به هېر کړم خوستا او ښکې مې شوې داغ د
زړګـــــــــــــــــــــي
چې د راتلو په وخت کې تا راته ژړلي لورې.

همدا رنګه دده هغه بل شعر چې (مور) یانې د ژوند تر ټولو مقدس موجود ته يې ليکلی دی، هم له ډېر زيات سوز او درد نه ډک دی:

چــــې ظالمــــانو ځـــورولې مـــورې
پـــه دې حـــال مانـــه وای ليـــدلې مـــورې
مقـــام دې لـــوړ دی تـــر اســـمانه رســـي
ای درد پـــــدلې ځور پـــــدلې مـــــورې
ســـتا لـــه زخمـــي زخمـــي ټټـــره لـــوګی
پـــه کـــړاوو کـــې لوبېـــدلې مـــورې
څـوک بـه دې وپوښـتي چـې څـه تېـر شـوي
لـــه خپـــل تقـــديره ژړپـــدلې مـــورې.

د فرياد غزلونه نه يوازې د موسيقۍ د اهنګونو په تول پوره او کره دي او سندرغاړو ته تيار ديوکمپوز شوي شعر بڼه لري، لکه څنګه چې مو يادونه وکړه له ځانګړي فردي او اجتماعي سوز او درده هم ډک دي، وګورئ دا غزل يې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د ځان په ویر کې دواړه سترګې سرې کړي
په ژړا ژړا مې دا سوې ناري کړې
مومنانو که په داد مې ورسېږئ
ظالمانو مې له تنه غوښې پرې کړې
نه مې خپل شته، نه مې دوست چې مې پکار شي
رقيبانو ځکه ټوکې مسخرې کړي
په زړګي مې د هجران توري تياري شوې
تا چې زلفې پر سپين مخ خوروري کړې
د ګلونو په ديدار مشغول او مست وم
هره خوا مې د ګلونو ننداري کړې
تور بانه لکه خنجر په زړه راښخ شو
زړه زخمي شو تورو وينو فواري کړې
خاص د مينې تقدس او احترام و
چې ما ځان باندې قبولې غرغري کړې
مفلسي او بېکسي دې دواړه ورک شي
ګنې يار به په ما کله دا نخري کړې
اى فرياد عاشق الله سزا دې همدا ده
چې بې رحمه بې وفا ته دې اسرې کړې.

بله بېلګه يې هم وړاندې کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د یــار پــه درد و غــم کــې لېــونی شــوم
کــور او کلــی رانــه پــاتې ســارانی شــوم
محبــت دې پــه ماهســې چــارې وکــړې
د مجنــون غونــدې د خلکــو خنــدنی شــوم
رانښــکاره شــه پــه مکېــز او پــه نخــرو کــې
د بېلتــون لــه لاســه ســوی ســپېلنی شــوم...
همداسې تر پایه...

په دې شعري ټولګه کې د فریاد د شاعرۍ د ډېرش کلن بهیر متفرقه شعرونه راغلي دي، البته تر دې دمخه هم دفریاد د شعرونو دوه ټولګې چاپ شوي دي. خو دده د ټولې شاعرۍ پرمختیایي بهیر ته چې موږ وګورو، شعري پرمختیایي بهیر یې لکه د سمندرګیو د اوبو د بهیر په شان ارام ارام روان دی، داسې نه دی لکه د سیلاب د اوبو په څېر چې یو ناڅاپه راپیدا شي، چټک سرعت سره ببرته ختم شي. دده په شاعرۍ کې دده فطري ذکاوت او شاعرانه طبیعت ډېر موثر ښکاري، هغه شاعري چې ورو خو متداوم پرمختګ کوي، عمر یې هم زیات وي نظر هغې شاعرۍ ته چې یو دم وده وکړي.

فریاد نه یوازې یو شاعر دی، بلکې یو ټولنیز، سیاسي او فرهنګیالی شخصیت هم دی، لیکوال دی او ادیب، د رزم او بزم د دواړو مجلسونو لېوال او ګډونوال دی. سندریز محفلونه یې تر هرڅا زیات خوښېږي، لکه څنګه چې د شعر پر صور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیال پوهېږي، دغسې د موسیقۍ په سُر او تال هم ډېر ښه پوهېږي، روزنیزه خوا یې هم ډېره غښتلې ده او تر اوسه یې په سلگونو ځوان شاعران او لیکوال روزلي او تشویق کړي دي، ملتپالنه یې تر هرڅه زیاته خوښېږي او پښتو پالنه کې خو دومره زړور دی چې ډېر امتیازونه یې د پښتنو له سره قربان کړي دي.

پر ځان متکي او باوري شخص دی، د ژوند هرې ناخوالې ته یې اوږه ورکړې او ورکوي یې او د ژوندانه مایوسۍ ته یې ځان نه دې تسلیم کړی، زه نور د درنو لوستونکو وخت نه نیسم، د هوډمن ژوند او پر ځان باوري شاعر فریاد صیب ته دده د دریمې شعري ټولگې د چاپ له امله د زړه له کومې مبارکي او د نورو هنري پنځونو په هیله یې یم.

په مینه
اسمعیل یون
کابل
۲۲\۱۱\۱۳۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د مکیاویلي په سیاسي فورمولونو کې

سیاسي او ټولنیزې چارې د سیاسي هغو په شان نه دي، چې د ریاضي او کیمیاوي فورمولونو په واسطه حل او اوارې شي، د سیاسي او اجتماعي پېښو په ډلبندۍ او پایلو کې

وخت او شېبې، ځای او ځایګی، احساسات او عواطف، ضوابط او روابط، استثنات او واقعات او نور ډېر مسایل خپل خپل اغېز لري، خوساینسي مضامین او مسایل بیا د خپلو ټاکلو علمي فورمولونو تابع دي، چې پورتني یاد شوي مسایل په کې اساسي نقش نه لري، خو هغه ټولنیزې پېښې چې په متواتر ډول د تجربو له لابراتوار راوتلې وي، د یو لړ اجتماعي فورمولونو تابع ګرځي، متلونه او ځینې ولسي اصطلاحګانې، چې د ولسي او ټولنیز ژوند لپاره د پرله پسې تجربو نچوړ دی، د اجتماعي ستونزو ، لانجو او مسایلو د حل او ثبات لپاره غوره اجتماعي فورمولونه دي. سیاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسایل ، پېښې او کړکېچونه ، چې د ټولنیز ژوند یوه اساسي برخه ده، هم د پرله پسې تکرار او ورته والي له مخې مشخصو فورمولونو ته ورداخلېږي. سیاستوال د سیاسي پېښو له ورته والي څخه د خپلو سیاسي موخو د ترلاسه کولو لپاره د یوې تجربې په توګه په آسانۍ ډول ګټه پورته کوي؛ د پېښو تحلیل، شنني، شالید او مخ لید ته دومره زیات فکر نه کوي، خو سیاستپوهان بیا د پېښو تل ته ورننوزي، ژور فکر کوي او په پای کې د ګڼو سیاسي پېښو له ورته والي څخه د راتلونکو پېښو او لانجو د حل لپاره یو سیاسي فورمول جوړوي. ددې سیاسي پېښو د فورمول ځانګړتیا دا وي چې نه یوازې په یوه واحده ټولنه کې د تطبیق وړ وي، بلکې د نورو ټولنو سیاستوال هم ترې ګټه پورته کولای شي. سیاستپوهان د مقدوني سکندر د بریالیتوب راز په دې کې ګڼي، چې د ارستو په شان د یو ژور فکري سیاستپوه افکار یې تر شا پراته وو، سکندر د ارستو له سیاسي فورمولونه څخه په ګټې اخیستنې، د نړۍ پر فتحې بریالی شوی و، د هر هېواد د نیولو او ایلولو لپاره د لویې بریتانیې د سیاستپوهانو سیاسي فورمول همغه و، چې: ((تفرقه واچوه، حکومت وکړه او یا هم ((بېل یې کړه ایل یې کړه)) د نړۍ هر بریالی سیاستوال چې ګورئ، د بریالیتوب راز یې په همدې کې دی چې د سترو سیاستپوهانو سیاسي تیوری یې عملي کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیکولو مکیاویلي د نړۍ د ډېرو سترو سیاستپوهانو په جمله کې هغه سیاستپوه دی، چې نوم یې تر هر چا زیات ځلېدلی او د نړۍ پر سیاسي چاپېریال خور دی.
مکیاویلي د ۱۴۶۹م کال د مې میاشتې پر درېیمه نېټه په فلورینس کې زېږېدلی او د ۱۵۲۷م کال د جون پر ۲۲مې یې د ۵۸ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي، د عمر ډېر کلونه یې په دربار کې په سیاسي چارو، سیاسي مطالعې او درباري لانجو کې تېر کړي دي، همدې عواملو دی په سیاسي چارو کې د پوره تجربې او ذکاوت خاوند کړ. کله چې یې د درباري غوړه مالانو په وجه خپله دنده له لاسه ورکړه، نو لازیات سیاسي تفکر او ژورتیا ته متوجه شو او په نتیجه کې یې مهم اثر ((ټولواک)) رامنځته کړ، چې نژدې د ۴۸۰ کلونو په بهیر کې یې د نړۍ پر سیاسي فضا فکري واکمني وکړه او کوي یې. دا کتاب د مکیاویلي د پرله پسې مطالعې او تجربې یو داسې نچوړ او غورچاڼ دی، چې د متن هر پراګراف، هره جمله، هره کلمه او هر توری یې په ډېر دقت لیکل شوی دی.
کله چې سړی دا کتاب لولي، نو هېڅ جمله او هېڅ ترکیب ورته زیات نه ښکاري، چې سړی فکر وکړي دا یو زیاتي ترکیب دی او باید نه وای په کې راغلی، داسې لکه د ریاضي د عددنو او فورمولونو په شان چې هر عدد ځانته خپل خپل ځای ډکوي او له حذف سره یې مطلوبه نتیجه له منځه ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې کتاب د ليکلو يو هدف دا و ، چې د ايټاليا د هغه وخت واکمن له سياسي تېروتنو وژغوري او په ايټاليا کې د يوه مضبوط نظام د جوړولو لارې- چارې په ګوته کړي، خو په دې کتاب کې شنل شوي او افاده شوي سياسي مسايل دومره ژور، دقيق او پراخ وو ، چې نه يوازې د يوې واحدې ټولنې د واکمنو لپاره ښې لارښوونې وې، بلکې په ټوله نړۍ کې يې د سياسي ستونزو ، کړکېچونو او ناروغيو د اوارۍ اودرملنې لپاره د ښو کاري نسخو کار هم ورکړ، په همدې وجه دا اثر د نړۍ په يو زيات شمېر سياسي کړيو کې مشهور شو ، ان تر دې چې يو زيات شمېر سياستوالو او سياستپوهانو په سياسي چارو کې يو شمېر ناعاطفي او جابرانه مسايلو ته د جواز په پلمه ناسم او د ولسواکۍ خلاف بللي دي، خو بيا هم هغه سياستوال چې سياست ، اخلاق او عواطف سره بېلوي او سياست يوازې د ګټو د ترلاسه کولو وسيله ګڼي او د اخلاقي ايډيالونو تابع يې نه ګڼي، دا کتاب يو مهم تيوريک اثر ګڼي، ددې اثر يوه لويه ځانګړنه دا ده چې تيوري اونظريات يې د زمان او مکان تابع نه دي؛ دا اثر چې د هرې ټولنې يو سياسي وګړي په ځير سره لولي، نو دخپلې ټولنې د ګڼو پېښو او ګڼو سياسي کرکټرونو انځورونه به په کې وګوري، سړی فکر کوي چې دا پېښې اودا کرکټرونه د دوی په ټولنه کې تېر شوي او ده په خپلو سترګو ليدلي دي. موږ چې کله د خپلې ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي پېښې ګورو او بیا په هغو کې ښېلا ښېل کرکټرونه مطالعه کوو او بیا دا کتاب ګورو، نو فکر کوو لکه مکیاویلي چې دا کتاب د افغاني ټولنې لپاره لیکلی وي، مکیاویلي چې د مختلفو واکمنو کوم مختلف خصوصیتونه په ګوته کړي او له هغو څخه راټوکېدلو پایلو ته یې اشاره کړې، د هغو هره ښېلګه مونږ په خپله ټولنه کې موندلای شو، مکیاویلي وایي:((ناورین به د ډېر لږ وخت لپاره د خلکو په ذهنونو کې پاتې شي او ډېر کوچنی بلل کېږي، خو که ممکن ژر تر ژره ځپلو شویو خلکو ته مرستې ور ورسوي، دا مرستې به تر ډېره د خلکو په ذهن کې پاتې شي او له امله به یې د واکمن نوم په ډېر درنښت یادېږي)).

د پورتنۍ جملې د عملي تطبیق ښېلګه مونږ په خپله ټولنه کې ګورو، په کابل کې مختلفو تنظیمونو ډېره مرګ ژوبله وکړه او پر خلکو یې یو ستر ناورین خور کړ، د همدې ناورین په نتیجه کې دوی د زیاتې شتمنۍ څښتنان شول، کله چې ناورین پای ته ورسېد، همدا ناورینوال اوس پر هغو خلکو د خپلې شتمنۍ په زور حکومت کوي او په پارلماني ټاکنو کې یې هم د همغې نامشروع شتمنۍ په زور تر ټولو زیاتې رایې راخپلې کړي دي. مکیاویلي وایي:((سخاوت او زړه سوی واکمن د حقارت او کرکې خواته راکاږي)) دلته له ((سخاوت)) څخه د مکیاویلي مقصد هغه سخاوت دی، چې واکمن یې یا له خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

جېبـه اويـا هـم د بېـت المـال لـه کڅـوړې کـوي، چـې دا ډول سخاوت په پای کې واکمن لـه فقـر سـره مخـامخوي او کلـه چـې يو واکمن د فقر مرحلې ته ورسېد ، په سخاوت بلد ولس بيـا لـه فقير واکمن څخه ملاتړ نه کوي. مکيـاويلي د يـو واکمـن لپـاره تر حده زيات زړه سوی هم مضـر بـولي او وايـي لـه هغـه واکمـن څخه چې خلک دوېرې احساس ونه کړي، د هغه ملاتړ نـه کـوي. همدا نظر خوشال بابا هم ورکړی او وايي:((حاکم چې قهر او مار چې زهر ونـه لـري)) مانـا دا چـې خپـل جوهر او خصوصـيت نـه لري.

مکياويلي هغه واکمن بريالي ګڼي، چې پـه بېلا بېلـو لارو لـه خلکو پانګه راټوله او بېرته يې خلکـو تـه خېـرات کـړي. دا ډول سخاوت دوراني حرکت لري، چې تمامی يې نـه شـته، ځکـه نـو واکمن ټول عمر د خلکـو پـه زړونـو کـې محبـوب پـاتې کېـږي، موږ په خپله ټولنه کې دا ډول ډېرې بېلګې لـرو ، چـې د خلکـو د شـتمنۍ لوټـوونکي اوبېرتـه پـر خلکـو د هغـې د يـوې برخـې مصرفوونکي ته خلک (ځـوانمرد) او (ډوډۍ مـار) وايـي او لـه ځانګړي درناوي څخه برخمن وي.

مکيـاويلي د دې پوښـتنې پـه ځـواب کـې چـې خلـک بايـد لـه واکمن څخه وېره ولري او که له هغه سره مينـه؟ وايـي چـې وېـره تر مينې غوره ده. دده په نظر له واکمن څخه وېره په ټولنـه کـې د سولې او ثبات سبب ګرځي، عامه شتمني په کې خوندي کېـږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لـه واکمـن سـره مينـه يـو اختيـاري کـار دی، چـې ورو ورو انارشۍ او ګډوډۍ ته لار اواروي، له واکمن څخه د وېرې او له هغـه سـره د مينـې بېلګـې مـوږ پـه خپلـه ټولنـه کـې لـرو، د اميـر عبدالرحمن خـان او سـردار محمـد داوود خـان شخصـيتونه او حکومتونه هغه بېلګې دي، چې خلکو ترې وېره احساسوله، ځکه نو پر دې وخت عامه نظم ټينګ و، داسې حکومتونه او واکمـن چې خپـل پرستيژ يـې لـه لاسه ورکړی و او خلکو تـرې ويـره نـه احساسـوله، ورو ورو پـه انارشـۍ بـدل شـوي دي، مکياويلي وايي: ((ځوک چې د نويو قوانينو او اصلاحاتو د پلي کولو مشري پر غاړه اخلي، پـه حقيقت کې د هغو خلکو دښمني پر غاړه اخلي، چې په تېرو قوانينو کې سوکاله وو)).

کله چې په افغانستان کې د هر نوي متمدن قانون د تطبيق لپـاره هڅـه شـوې ده، نـو دوديزوالـو يـې د ځـاني ګټـو لـه املـه مخالفت کړې دی، او غـوره بېلګـه يـې د غـازي امـان الله خـان اصلاحات وو، چې ارتجاعي ځواکونو يې مخالفت وکړ.

مکياويلي وايي: ((د بخت پـه زور حکومت تـه رسـېدل اسـان دي خو د واکمنۍ ټينګول يې سخت کار دی)).

د اسـتاد کانديد اکاډيميسـن محمـد صـديق روهـي پـه وينا((افغانستان د استثناتو هېواد دی، دلته د سياسي پېښو ورانـدوينې نـه کېـږي، يـانې ځينـې سياسـي پېښـې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیتونه په کې په استثنایي ډول رامنځته کېږي، چې د خلکو سیاسي برخلیک ټاکي)).

که موږ خپله ټولنه د مکیاویلي او استاد روهي په پورتنیو فورمولونو کې واچوو، نو له پوره واقیعت سره به مخ شو، په افغانستان کې د سقاو زوی واک ته رسېدل، ځکه یوه استثنایي پېښه ګڼل کېدی شي، چې دا سې خلک هېڅ ډول تګلاره او فکر نه لري، نو څنګه واک ته رسېدلای شي؟ دغه راز که په امرېکې کې د سپټمبر د یوولسمې نېټې پېښه نه وای رامنځته شوې، کېدی شي په افغانستان کې د لنډه مهالي، منځمهالي او انتخابي حکومت په نامه او سني سیاسي اصلاحات اصلاً هېڅ رامنځته شوي نه وای. د بخت په زور واک ته رسېدلي خلک په رښتیا هم تر هغه پورې په واک کې وي، چې بخت ورسره ملګری وي، ځکه دا ډول خلک تر واک د مخه او وروسته دواک د نیولو او ساتلو لپاره کوم دقیق پلان او ستراتیژي نه لري. مکیاویلي د وینو څښونکو او هغو واکمنو په باب، چې د برچې پر زور حکومت کوي وایي: ((څوک چې تل وینې تویوي، تل دې ځان لپاره توره ولري، ځکه ولس پر ده او دی پر ولس باور نه کوي)).

موږ په افغانستان کې د داسې واکمنو بېلګې هم لیدلي، چې ټول عمر یې د خپلې واکمنۍ لپاره تر ځان د تورو دېوالونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاو کړي او هر کله چې دا دېوالونه له منځه تللي، نو واکمني او واکمنان هم له منځه تللي دي.

مکياويلي سياستوالو ته وړانديز کوي او وايي چې بايد د خپل حکومت بنسټ ټينګ جوړ کړي، دی د يو مستحکم حکومت لپاره ښه قانون او ښې لښکرې اساسي عناصر بولي، دی اجيرې او مرستندويې لښکرې د يوه حکومت او واکمن لپاره بې ګټې ګڼي، د مکياويلي په نظر ((اجيرې او مرستندويې لښکرې د دښمن پر وړاندې بې زړه وي، بې نظمه وي، د جنګ پر وخت ميدان پرېږدي او د سولې پر مهال خزانه لوټوي))، موږ په خپل هېواد کې مرستندويې (رابلل شوې او راغلې لښکرې) اجيرې ملېشې او نورې ډول ډول لښکرې وليدې، چې نه هېواد او نه هم هغه واکمن ته په ګټه تمامې شوې چې رابللې يې وې، ببرک کارمل پر شوروي لښکرو ډډه ولګوله، خو يو وخت داسې راغی چې همدې شوروي لښکرو په پای کې له واکه څنډې ته کړ، ډاکټر نجيب الله د شمال پر بېلابېلو ملېشو ډډه ولګوله، خو په پای کې پر هغه برخليک اخته شو.

مکياويلي واکمنو ته توصيه کوي چې: ((د ولس شتمنۍ ته لاس ونه غځوي، ځکه خلک د پلار مړينه هېروي خو له پلاره ورپاتې شتمني يې له زړونو نه وزي)).

د پورتنۍ خبرې عملي بېلګې هم موږ په خپل هېواد کې وليدې، په افغانستان کې ډېر مرګونه او ظلمونه وشول، زياتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه زیانونه او ظلمونه د خلکو له یاده ووتل، خو د نور محمد ترکي د (۷) او (۸) ګڼه فرمانونه، چې د خلکو د شخصي ځمکو د وېش او ولور په باب صادر شوي وو او دواړه د خلکو په شخصي ملکیت او ژوندانه کې د مداخلې ستر عاملونه ګڼل کېدل، تر اوسه پورې د خلکو له یاده نه دي وتلي او آن یو شمېر سیاستپوهان یې په افغانستان کې د بحران د اوږدېدو ستر لاملونه ګڼي.

د مکیاویلي دا کتاب (ټولواک) د سیاسي او ټولنیزو پېښو د شنني او تحلیل په باب ډېرې ژورې او پخې خبرې لري، چې هره یوه یې د کاڼي کرښه ګڼل کېږي، د کتاب د ټولو خبرو تحلیل او بحث پر ځای به ښه دا وي چې خپله د کتاب اصل ته ورو ګرځو.

په ټولیزډول دومره ویلای شم لکه څنګه چې د حسابي معاملاتو د حل لپاره د ریاضي فورمولونو ته اړتیا ده، دغسې ددې کتاب محتویات د سیاسي ستونزو د شنني او حل لپاره د سیاسي فورمولو په توګه کار کوي، هر څوک چې په سیاسي چارو او معاملاتو کې ګوتې وهي، نو ورته بویه چې دا کتاب یو ځل ضرور ولولي. ځوان او هڅاند لیکوال ښاغلي داوود حبیبزي چې د هېواد د سیاسي او ټولنیزو پېښو د شنني او دهغو په باب د یوه غوره او دقیق دریځ نیونې ښه لېوال او مینه وال دی، په افغانستان کې د سیاستپوهنې دعلمي اثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمښت ته متوجه شوی او د همدې تشې د ډکولو په نېت يې دا خورا مهم اثر له انګريزي ژبې څخه پښتو ته ژباړلی دی. دا اثر په خورا معياري او کره پښتو ژباړل شوی او سړی يې له لوستلو څخه ډېر خوند اخلي، زه په داسې حال کې چې د ښاغلي داوود حبيبزي دا کار ستايم او دا په پښتو کې د ژباړل شويو اثارو په جمله کې له ژبني پلوه يو ښه پوره او کره اثر ګڼم، د کتاب د چاپ له امله ده او ميوند کلتوري ټولنې ته، چې دا کتاب يې خپورکړ، مبارکي وايم، دغه راز له حبيبزي څخه هيله من يم، چې د نورو دا ډول مهمو اثارو ژباړې ته هم ملا وتړي، که چېرې دا اثر د هېواد راتلونکي سياستوال ولولي او له ګڼو سياسي ستونزو څخه ديوې په حل کې هم ورسره مرستندوی شي او ستونزه په عادلانه ډول حل کړي، نو حبيبزی صېب به يې په ثواب کې شريک وي، د همداسې هيلې د برې په هيله.

په درناوي
اسمعيل يون
کابل پوهنتون
د ۱۳۸۵ل کال د لړم ۱۰مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((یوه شپه دوه خوبونه)) او د هغو تعبیرونه

په هره ټولنه کې چې اختناق خور شي، نو د ټولنې د نورو خواوو تر څنګ یې هنر او ادبیات هم خپل رنګ بدلوي، عموماً د اختناق د دورې ادبیات د همغه اختناق تصویر انځوروي.

دا ادبیات زیاتره، د خوند، خوښۍ او خوشالۍ لپاره نه وي، بلکې د اکثرو همغو ډول، ډول بدرنګیو انعکاسوونکی وي، چې د همدې ستم له امله راټوکېدلې وي.

((یوه شپه او دوه خوبونه)) هم په افغانستان کې د اختناق د دورې د یوه مشخص پېر یا بهیر انځور دی، چې شاعر یې د خوب په بڼه انځوروي.

شاعر خپل کلی د خپلې ټولنې د حال او ماضي ژوندانه د یو سمبول په توګه کارولی او په هغه کې یې د ژوند دوه بېلابېل پړاوونه او رنګونه (تر اختناق دمخه پړاو، تر اختناق وروسته مرحله) سره پرتله کړي دي، شاعر یا لیکوال په کلي کې دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالته انځور کړي دي او دا يې مجسم کړي، چې پخواني حالت تر اوسني هغه په هر ډول ښکلی او سوکال و.

د ليکوال په نظر په پخواني حالت کې د کلي يا ټولنې مانيز او نور مادي ارزښتونه خوندي وو، د مشر او کشر، خان او ملا او نورو دريځونه او صلاحيتونه مشخص وو، د همدغو صلاحيتونو د مناسب وېش له امله د کلي د متوازن پرمختګ او هوساينې چارې سمبالېدې، خو کله چې د يوه اختناق او بهرني فشار په نتيجه کې په کلي کې کشر د مشر، ملا د خان او بې مخه د مخور ځای ونيو، نو په کلي کې ګډوډي رامنځته شوه، د ليکوال هدف له کلي څخه خپل هېواد دی، خو ده خپل کلی د خپل هېواد لپاره د يوه سمبول په توګه کارولی دی.

د خوب ددې کيسې په لړ کې بېلابېل کرکټرونه د سړي ذهن کې ژوندي کېږي، چې اکثره يې منفي رنګ لري او ددې علت هم طبيعي دی، دا ځکه چې د اختناق لوبغاړي طبعاً بد رنګ کرکټرونه دي، د کيسې د شخصيتونو د بيان لپاره ولسي يا بزګري ژبه کارول شوې او داسې بزګري ترمينالوژي يا اصطلاحات کارېدلي، چې که چاکليوالي ژوند نه وي تېر کړی يا يې بزګري نه وي کړې او يا هم له بزګرانو او کروندګرو سره نږدې پاتې شوی نه وي، پر مانا يې په اسانۍ سره نه شي پوهېدلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((یوه شپه دوه خوبونه)) لیکنه دخپل هنري او کیسه ییز ارزښت ترڅنګ دا ارزښت هم لري، چې ښه لویه بزګري پانګه ((ژبني اصطلاحات)) یې په کې خوندي کړې ده.

د شکل له پلوه اساساً دا ازاد نظم دی، چې داستاني بڼه لري، خو که په لیکنۍ بڼې سره یې سم لیکلای وای، نو کېدی شول هغه بندښت او ماتوالی چې اوس د ځینو مسرو په لوستنه کې رامنځته کېږي، له منځه تللای وای.

پر لیکني ناسموالي سربېره ځینو ځایونو کې وزني تېروتنې هم لري، چې شاعر کېدی شي، په خپل زړه همداسې پرې ایښې وي او داسې یې ګڼلې وي، چې پر خپلې لیکنې وزني قید تحمیل نه کړي.

ښاغلي لیکوال او شاعر محمد حسن حسام د دا ډول نویو لیکنو چې پخوانۍ بېلګې یې ډېرې نه دي لیدل شوي، خپله تجربه لري، تر دې د مخه یې (زه کابل یم) (سپینې وینې) او (سر خلاصي لیکونه) کې هم دا ډول تجربې کړې دي، خو په هر ترتیب نوې زمانه، نوي ادبي بهیرونه، په خپله نوې ادبي تجربې راټوکوي او ((یوه شپه دوه خوبونه)) هم له همدغو نویو تجربو څخه یوه تجربه ده. له ښاغلي لیکوال څخه یې زمونږ هیله دا ده چې دا انفرادي تجربې نورې هم پسې وغځوي او لا یې پخې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه نور د لوستونکو او د لیکنې تر منځ د یوال کېږم نه، ((یوه شپه دوه خوبونه)) لوستونکو ته پرېږدم، چې له خپلو تعبیرونو سره سم یې تعبیر کړي.
د اختناق د ښامارانو د له منځه تلو په هیله

اسمعیل یون
کابل- افغانستان
لومړی مکروریان
۱۳۸۵ل کال، د کب میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

((حقیقت)) او د کوچنیانو ادبیات

لکه څنګه چې زموږ په ټولنه کې کوچنیان له خپلو ډېرو حقونو څخه محروم دي، دغسې له خپلو ادبیاتو څخه هم بې برخې دي. په پښتنو شاعرانو کې یوازې په شمار شاعرانو د کوچنیانو لپاره شاعري کړې ده، مرحوم محمد عثمان نژند او خدای بښلی غلام حضرت روغمن هغه کسان دي چې باید په دې برخه کې ترې په قدردانۍ سره یادونه وشي. د دوی شعرونه په پښتو تعلیمي کتابونو کې راغلي او زموږ د کوچنیانو پر ذهنونو او عواطفو یې ښه تاثیر ښندلی دی.

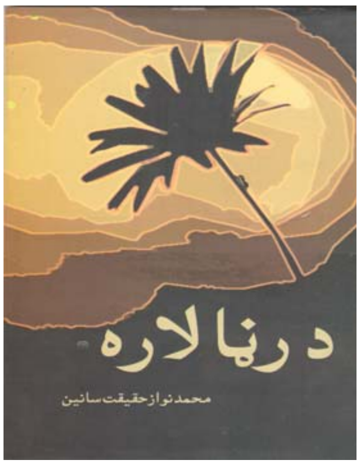

ښاغلی محمد نواز حقیقت په پښتو ادبیاتو کې بله هغه څېره ده چې خپل قلم یې تر هر بل کار زیات د کوچنیانو ادبیاتو ته وقف کړی، حقیقت صاحب تر اوسه ((لس شعري ټولګې)) یوازې د کوچنیانو لپاره چمتو کړي، چې له هغو څخه یوازې دوه یې ((سپینه کوتره او د لمر ترانې)) چاپ شوي او نورې یې لا د چاپ انتظار باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ نروا که او پلاروا که تولنه کې ((ښځینه شاعري)) او د ((کوچنیانو لپاره)) شاعري کمه ده. د ((ښځینه شاعرۍ)) د کمښت وجه شاید اقتصادي او علمي شاته پاتېوالی، مذهبي او کلتوري بندیزونه او له هغو څخه ناسم تعبیرونه وي، خو دا چې د کوچنیانو لپاره ولې کم ادبیات رامنځته شوي، په دې برخه کې څه کلتوري او مذهبي بندیزونه او ناسم تعبیرونه نه وو، خو کېدی شي د ټولنې عام شاته پاتېوالی او د تعلیم د کچې ټیټوالی یې غټ عامل وي. خو خیر عوامل چې هر څه وي، وي به، خو اوس موږ عملاً د کوچنیانو لپاره د ځانګړو ادبیاتو په برخه کې ډېر غریب یو.

کله چې سړی په لومړي ځل د کوچنیانو لپاره له ادبیاتو او یا هم شاعرۍ سره مخامخېږي، نو دا خبره ورته ساده او بسیطه ښکاري او داسې فکر کوي، چې تر ټولو ساده او اسانه لیکوالي یا شاعري همدا د کوچنیانو لپاره ده، ځکه چې نه زیاتو تصویرونو، نه نادرو تشبهاتو او استعاراتو ته په کې اړتیا شته او نه هم نورې سپېڅلتیا ته، خو که کله عملاً د کوچنیانو لپاره پر شاعرۍ پیل وکړي، نو ورته معلومېږي، چې څومره سخت کار دی. واقعیت دا دی چې څوک د کوچنیانو لپاره شاعري کوي که هغه خپله یو ځل ځان د کوچني په رول او کرکتر کې وانه چوي، ځان په تخیلي او فکري لحاظ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنیتوب مرحلې ته ونه رسوي، شاعري به یې د کوچنیانو تر کچې پورته وي، خو هغو ته به خوند ور نه کړي.

د کوچنیانو لپاره شاعري د خپل کوچنیتوب د تجربو په رڼا کې کېدلای شي، شفاف، خواږه، بې تکلفه عواطف او نا سیاسي تفکر هم د کوچنیانو د ادبیاتو په رامنځته کولو کې ښه رول لري.

ښاغلی محمد نواز حقیقت که څه هم اساساً یو سیاسي سړی او لیکوال دی، خو د ماشومانو لپاره په شاعرۍ کې یې خپل سیاسي دریځ یوې خواته پرې ایښی او یا هم ډېر کم ترې څرګند شوی دی. ماشومان معمولاً له هغو شیانو سره ډېره علاقه لري چې دوی یې مجسمولای، لمسولای او تشخیصولای شي او عملاً یې په ورځینې ژوند کې ګوري، حقیقت صیب د غه پدیدې ډېرې ښې درک کړې او هغه یې بیا په خپلو نظمونو او شعرونو کې دوی ته تعریف کړې دي. لکه پیشو، هلیکوپتر، طوطي، بلبله، تلیفون، ښکاري سپی، بیزو، مېږی، غوا او نور...

دې ډول مسایلو سره ماشومان په طبیعي او فطري ډول مینه او علاقه لري، نو که ددې شیانو په تعریف کې اخلاقي، روزنیز او ښوونیز عناصر ځای شي، ماشومان یې بې فشاره او په نامستقیم ډول هضموي او د هغوی په وده کې اساسي رول لري.

د ښوونې او روزنې د پوهانو په اند بې فشاره زده کړه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشـومانو لپـاره تـر ټولـو ښـه زده کـړه ده. ښـاغلی حقیقـت د کوچنيانو لپاره په خپله کړې شاعرۍ کې په دې بريالی شوی چې يـو زيـات شـمېر روزنيـز، اخلاقـي، وطنـي، ټولنيز او نـور ژوندني مسـايل پـه خپلو نظمونـو او شعرونو کې ځای کړي او کوچنيان پرې وپوهوي.

د کوچنيانو لپاره شعرونه بايد زياتره په تعليمي کتـابونو کې ځای شي، په دې ډول ترې کوچنيـان ښـه ګټـه اخيسـتلای شـي. زه نه غواړم چې پر دې ټولګې خپله ليکنـه نـوره وغځوم، غـواړم د کوچنيـانو لپـاره د حقيقـت صـيب دا يـو نظـم د بېلګـې پـه توګـه راوړم، چې د تليفون پر تعريف سربېره د هغه څومره نـورې ګټـې بيانوي. نور نظمونه يې هم همدا ګټې لري:

د تليفون خبرې

ورور مې وکړو تليفون
ويلې څنګ مو دی ژوندون
ما ويل شکر خير خيرت دی
ته به کله شې راستون
خپل ديدن دې راوړه ماته
درپسې يم ځيګرخون
ده ويل زه په خير درځمه
چې رخصت شي پوهنتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړې ما خپله خبرې
ښې خوږې ښې خوندورې
ورور مې شو له ما خوشال
ورکړ ما د کور احوال
ماته وویل زما ورور
کړه سلام په پلار او مور
تلیفون یوه ښه اله ده
د خبرو وسیله ده
لنډوي اوږدې مزلې
چې زنګ راغی وایه بلې.
د ګلالیو افغان ماشومانو د نېکمرغه راتلونکي په هیله

په مینه
محمد اسمعیل یون
کابل، ۱۳۸۲-۲-۱

ترپا یلیک پورته هڅه

د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په وروستي سمسترکې د مونوګراف یا (پایلیک) په نامه یو مضمون په درسي نصاب کې شامل دی. محصلین د لیسانس دورې په پای کې، مکلف دي یوه رساله یا کتابګوټی ولیکي.

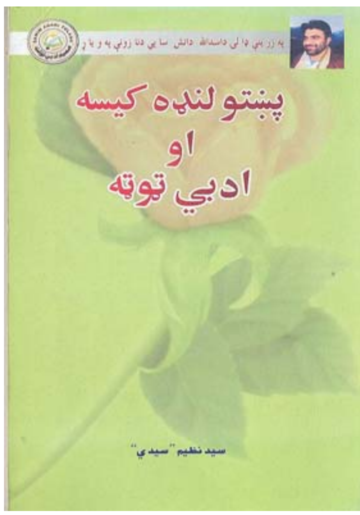

دا کتابګوټی پر یوه مشخصه موضوع د یوه ټاکلي لارښود استاد ترنظرلاندې بشپړېږي، چې مونوګراف ورته وایي. د پایلیک یا مونوګراف د لیکلو مخونو شمېرمعمولاً تر دېرش مخونو کم نه وي. له هغه وخته چې د کابل پوهنتون د ژبواوادبیاتو پوهنځی تاسیس شوی دی، نژدې اویا کاله کېږي، د دې نژدې اوو لسیزو په بهیر کې په زرګونو عنوانه مونوګرافونه لیکل شوي دي. د پښتو څانګې د محصلینو له خوا د منظمو لیکل شویو پایلیکونو شمېر هم نژدې پنځوسو عنوانونو ته رسېږي. یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت ما په پښتو ځانګه او د کابل پوهنتون په عامه کتابتون کې د خوندي شویو مونوګرافونو لټون کاوه، هلته مې ولیدل چې یو زیات شمېر مونوګرافونه داسې وو، چې په خورا زیار او زحمت لیکل شوي وو او لازمه وه، چې چاپ شي او ګټه یې ټول ولس ته ورسېږي؛ خو داسې مونوګرافونه په کې هم وو، چې نه یوازې په چاپ نه ارزېدل؛ بلکې د مونوګراف لیکنې پر معیارونو هم برابر نه وو او ځینې یې پر تکراري موضوعګانو لیکل شوي وو.

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پنځوسمې کالیزې په ویاړ، ما د نوموړي پوهنځي د پښتو کتابونو او مونوګرافونو یو کتابښود ترتیب او چاپ کړ، له دې کار څخه زما هدف دا و، چې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کړی کار او شتمني راټوله او خوندي کړم او بل محصلینو ته د ادب پوهنځي د ماضي د مطالعې لپاره یو کتاب په لاس ورکړم او بل هدف مې دا و، چې که په راتلونکي کې نور مونوګرافونه لیکل کېږي؛ نو پر زړو او تکراري موضوعګانو و نه لیکل شي، سره له دې چې اوس هم پر یو شمېر سولېدلو او کلیشه یي موضوعګانو مونوګراف لیکل کېږي؛ خو زیاتره پایلیکونه له دودیزې بڼې راوتلي او نوې موضوعګانې یې څېړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((پښتو لنډه کیسه او ادبي ټوټه)) د همدغو مونوګرافونو له جملې څخه دی، چې دوديزه بڼه نه لري او پر يوې وړې موضوع ياني د کوم شخص د تعريف پر محور نه راڅرخي او يوه داسې عامه موضوع، چې ارزونه او شننه يې زموږ ځوان ليکوال پښت ته ډېره ضروري او ګټوره ده څېړل شوې ده.
((ادبي ټوټه)) زموږ په ادبي ټولنه کې يوه هغه موضوع ده، چې تر اوسه يې پر تعريف او فورم د ادبپوهانو ترمنځ پوره توافق نه شته، ځيني يې يو ادبي فورم ګڼي او ځيني يې له فورم څخه منکردي او ان وايي له چا څخه، چې لنډه کيسه خرابه شي او ياهم شعر ترې بې وزنه او کم وزنه شي؛ نو د ادبي ټوټې نوم پرې کېږدي؛ نو د داسې موضوعګانو شننه او سپړنه د ادبياتو نويو لارويانو ته ډېر څه سپينوي.
ښاغلی سيد نظيم (سيدي) پر لنډې کيسې هم هر اړخيزه رڼا اچولې، له تاريخچې او تعريفه نيولې بيا د هغې رغنده توکونه ټول يې تشريح کړي او شنلي دي. د ده دا کار ځوانو ليکوالو ته سمه او رڼه لاره په ګوته کوي.
د دې پاېليک بله غوره ښېګڼه دا ده، چې د لنډو کيسو او ادبي ټوټو دوا ړو بېلګې يې راوړي او تحليل کړي يې دي.
د دې مونوګراف بله ځانګړنه دا ده، چې تر اوسه پورې د پښتو لنډو کيسو کوم اثار چاپ او ياهم ليکوال ته يې پته لګېدلې ده، د ليکوالو په ګډون يې د هغو نومښود هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړی دی، دا کار له ځوانو ليکوالو سره مرسته کوي، چې د پښتو لنډو کيسو له عمومي زېرمې خبرشي او په دې اړه يو عام جاج ترلاسه کړي. د لنډې کيسې رغنده عناصر يې، لکه: اډانه خېره يا کرکټر، تلوسه، زمان او مکان (چاپېريال) ډيالوګ، ليدلوری او نور په ساده او روانه ژبه تشريح کړي دي.

د دې اثر عمومي ښېګڼه داده، چې ليکوال ټول پرخپلې ټاکلې موضوع راڅرخېدلی، له موضوع څخه لرې شوی نه دی، د لنډې کيسې او ادبي ټوټې بېلګې يې راوړې او تحليل کړې دي. له موضوع تېښته د ليکوال کمزوري ده او دا کمزوري په دې اثر کې نه شته، ليکوال په خپل شوق خپل اثربشپړ کړی او دې پسې نه دی ګرځېدلی، چې يوازې د پاېليک دېرش مخه پوره کړي او خپل کار بشپړ وګڼي.

ليکوال دومره زيار ايستلی، چې خپل کړی کار يې د پاېليک تر دوديزه بريده اوړي او د يو ښه تحليلي او څېړنيز اثر بڼه خپلوي.

کاشکې پښتو څانګه، خپلې ټولنې ته نور زيات داسې ګلالي او فرهنګيالي فارغان وړاندې کړي، چې خپلې ټولنې ته ترخپل ټاکلي معيار او بريده زيات کار وکړي او خپل هېواد ته زيات ثمر وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د ښاغلي سيد نظيم سيدي دا پاپليک په پښتو ليکل شويو پاپليکونو کې يو غوره
پاپليک ګڼم او ان د پاپليک تر معياره يې لوړ ارزوم او د لوی رب (ج) له درباره ورته د
نورو بريمنو فرهنګي هڅو غوښتنه کوم.

کور يې ودان او ژوند يې سوکال
پوهنمل محـمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی په ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. په ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او په ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. په ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او په همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. په ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر **۱۳۸۵** ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکادیمیکو لیکوالۍ په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې د بریې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.
مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.
دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې د بریې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو په لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.
سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کليات	د استاد الفت نثرونه	درېيم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننګيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر   دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر   دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر   دویم ۱۳۸۷

د - یونلیکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو یونلیک   دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی   د اروپا یونلیک   لومړی ۱۳۸۷
- د پښتنو ګون ترڅنډو   د امریکا یونلیک   لومړی ۱۳۸۷

هـ - څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه   دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری   دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود   دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه   دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت   شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل   دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې   دویم ۱۳۸۷
- ببرړنی، لویه جرګه ولسواکي او زورواکي   دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال   لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې   لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون   لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر   لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په ورېمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- کڼریوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library